

caiete critice

5 (367) / 2018

Revistă editată de **Fundația Națională pentru Știință și Artă**

Director: Eugen SIMION

EUGEN SIMION SĂRBĂTORIT DE ACADEMIA ROMÂNĂ

În acest număr:

*Î. P. Daniel, Ioan Aurel Pop, Dan Berindei,
Thierry de Montbrial, Jacques De Decker,
Michael Metzeltin, Răzvan Theodorescu,
Viorel Barbu, Jean Askenasy, Paul Cernat,
Gisèle Vanhese, Mihai Cimpoi, Lucian Chișu*

caiete critice

Revistă editată de
*Fundația Națională
pentru Știință și Artă,
Grupul interdisciplinar
de reflecție*

și
*Editura Expert,
sub egida
Academiei Române*

Nr. 5 (367) / 2018

Revistă indexată CNCS în categoria B

Redacția:

Eugen SIMION
director

Valeriu IOAN-FRANC
redactor-șef

Lucian CHIȘU
coordonare editorială

Mihaela BURUGĂ
secretariat de redacție

Aida SARCHIZIAN

Călin CĂLIMAN

Maria MOLDOVEANU

Oana SOARE

Nicolae LOGIN

Luminița LOGIN

EDITURA
Expert

Tel.: 318.24.38; 318.81.06

E-mail: edituraexpert@gmail.com

office@fnsa.ro

ISSN: 1220-6350

ISSN (on-line): 2285-5041

Colegiul editorial:

Mihai CIMPOI

Jacques De DECKER (Belgia)

Serge FAUCHEREAU (Franța)

Valeriu IOAN-FRANC

Jaime GIL ALUJA (Spania)

Klaus HEITMANN (Germania)

Radivoje KONSTANTINOVIC (Serbia)

Evangelos MOUTSOPOULOS (Grecia)

Mihail METZELTIN (Austria)

Thierry de MONTBRIAL (Franța)

Basarab NICOLESCU

Dumitru ȚEPENEAG

caiete
critice

Revistă editată de Fundația Națională pentru Știință și Artă

Director: Eugen SIMION

**EUGEN SIMION SĂRBĂTORIT
DE ACADEMIA ROMÂNĂ**

În acest număr:

J. E. Danilei, Ioan Aurel Pop, Dan Berindei,
Thierry de Montbrial, Jacques De Decker,
Michael Metzeltin, Razvan Theodorescu,
Viorel Barbu, Jean A. Guany, Paul Ceraut,
Gisèle Vanheye, Mihai Cimpoi, Lucian Chișu

5/2018

EUGEN SIMION SĂRBĂTORIT DE ACADEMIA ROMÂNĂ

Eugen SIMION: „Am un proiect ambițios și, cât pot și cât Dumnezeu va decide, îmi pun spiritul la încercare” (<i>Discurs ținut în Aula Academiei Române</i>) “I have an ambitious project and, as long as I can and as long as God will decide, I am challenging my spirit” (The Discourse Held by Acad. Eugen Simion at the Romanian Academy’s Assembly Hall)	4
I. P. DANIEL: Un promotor al valorilor perene românești <i>A Promoter of Romanian Perennial Values</i>	9
Ioan Aurel POP: Academicianul Eugen Simion, la ceasul împlinirii supreme <i>Academician Eugen Simion at the Hour of Supreme Fulfillment</i>	12
Dan BERINDEI: „A fost timp de două mandate președinte constructor al Academiei” <i>He was Builder President of Academy for two mandates</i>	15
Thierry DE MONTBRIAL: „Tu as contribué à la renaissance de l’Académie Roumaine” “You contributed to the renaissance of Romanian Academy”	17
Jacques DE DECKER: „Mais d’où vient le génie d’Eugène ?” “But where does the genius of Eugene come from”	18
Răzvan THEODORESCU: Profesorul câtorva generații de critici și istorici literari <i>The Professor of Few Generations of Literary Critics and Historians</i>	20
Viorel BARBU: Eugen Simion – un portret neconvențional <i>Eugen Simion – An Unconventional Portrait</i>	22
Michael METZELTIN: „Unul dintre cei mai importanți critici actuali este Academicianul Eugen Simion, cu o carieră de peste 50 de ani” “One of the most important critics today is Academician Eugen Simion, with a 50 years long career”	25
Jean ASKENASY: Rezistența lăuntrică a verticalității <i>The Inner Strength of Verticality</i>	27
Paul CERNAT: În apărarea Literaturii și a instituției literaturii <i>In Defence of Literature and of Literature as an Institution</i>	29

INTERVIU

Rodica LĂZĂRESCU în dialog cu Eugen SIMION:

„Mă silesc să merg bine pe calea mea, fără mari complexe,
fără ură în mine, fără superstiții”

*“I am making great endeavours to follow my path, without big complexes,
without hate, without superstitions”*

Rodica Lăzărescu in dialogue with Eugen Simion 33

EUGEN SIMION 85

Giselle VANHESE, Sur le chemin illustre de la Déesse littérature.

Eugen Simion et l’imaginaire critique

Pe drumul faimos al Zeiței Literatură. Eugen Simion și imaginația critică 42

Mihai CIMPOI: Posteritatea critică a lui E. Lovinescu

The Posterity of E. Lovinescu’s Criticism 49

Lucian CHIȘU: „Tânărul” Eugen Simion

The „Young” Eugen Simion 56

COMENTARII

Vasile BARDAN: Criticul și Everestul

The Critic and Everest 60

EMINESCU

Valentin COȘEREANU: Cronologie Eminescu (VI)

Chronology of Eminescu (VI) 64

IN MEMORIAM

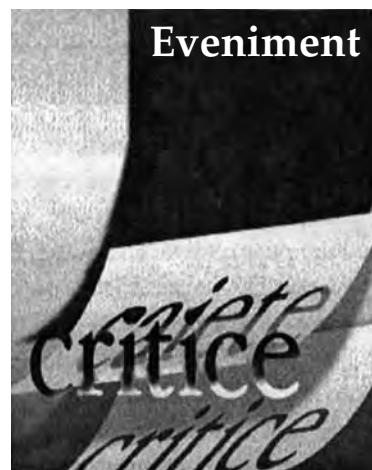
Nicolae CORBEANU: Un prieten a plecat

A Friend Has Left Us 75

Andrei MILCA: Călin Căliman – un mentor

Călin Căliman – a Mentor 77

Eugen Simion sărbătorit de Academia Română

Abstract

La 25 mai, Academia Română l-a sărbătorit pe acad. Eugen Simion, la împlinirea vârstei de 85 de ani. Cu acest prilej au luat cuvântul acad. Ioan Aurel Pop, președintele în exercițiu al Academiei, acad. Răzvan Theodorescu, acad. Nicolae Breban, Jaime Jil Aluja, membru de onoare al Academiei Române, Jean Askenazy (Israel), criticul și istoricul literar Paul Cernat. Au fost citite mesaje din partea Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, † Daniel, a domnilor Thierry de Montbrial și Jacques De Decker, membri de onoare ai Academiei. Texte omagiale, dedicate aceleiași sărbătoriri, au apărut în presa culturală din țara noastră. Redăm, grupate sub titlul de mai sus, unele dintre intervenții.

Cuvinte-cheie: Academia Română, elogiu, Eugen Simion, biografie, literatură culturală.

On May 25th the Romanian Academy celebrated its member, Eugen Simion, on his 85th anniversary. Among the speakers were Ioan Aurel Pop, acting president of the Romanian Academy, Academy members Răzvan Theodorescu, Viorel Barbu and Nicolae Breban, Honorary Academy member Jaime Jil Aluja, Jean Askenazy (Israel), the literary critic and historian Paul Cernat. Messages were sent by the Patriarch of the Romanian Orthodox Church, † Daniel, and honorary members of the Academy Thierry de Montbrial and Jacques De Decker. The Romanian cultural media covered the event. Bellow you can read some of the celebratory speeches.

Keywords: the Romanian Academy, celebration, Eugen Simion, biography, literature, culture.

Eugen SIMION

„Am un proiect ambițios și, cât pot și cât Dumnezeu va decide, îmi pun spiritul la încercare”*

*Domnule Președinte,
Doamnelor, Domnilor membri ai Academiei
Române,*

Stimați invitați,

Vă mulțumesc, întâi, că ați lăsat baltă toate interesele Dvs. și ați venit, în număr atât de mare, să mă firitisiți. Mulțumesc, desigur, Academiei Române că a organizat această ceremonie. Nu-mi plac, în general, ceremoniile de acest fel (îmi dau sentimentul unei fastuoase pregătiri pentru marea trecere, cum zicea Blaga), dar, pe de altă parte, cum să zic?, o reuniune atât de selectă de confrăți și prieteni (unii veniți de departe) sensibilizează spiritul meu ajuns, azi, la o vârstă când se simte înconjurat din ce în ce mai mult de umbre și încolțit de anxietăți. Nu de ele doresc însă să vă vorbesc azi. În fapt, ca să fiu sincer până la capăt, nu prea știu ce aş putea să vă spun, ceva ce n-am spus încă sau ceva ce Dvs. nu știți încă despre mine și despre ceea ce am făcut până acum. Cu cinci ani în urmă, când am împlinit 80 de ani, am vorbit de modelele mele critice și morale (E. Lovinescu, G. Călinescu, T. Vianu) și de credințele și reveriile lor, pentru a putea vorbi, apoi, despre mine.

Am mărturisit, atunci, că nu sunt, totdeauna, ce par a fi (un spirit bine cumpănit, imperturbabil, liniștit și limpede ca un râu ce străbate o nesfârșită câmpie!), sunt, dimpotrivă, un spirit anxios, rar mulțumit de mine, bolnav – într-un anumit sens – de ceea ce romanticii numeau sentimentul „incompletitudinii”. Despre aceste boli ascunse ale spiritului vorbeam, cu cinci ani în urmă, încercând să corijez imaginea mea

publică, desenată de adversarii mei – publicişti literari postcomuniști – nemulțumiți că nu votez cu ei și nu mă grăbesc să fac politică activă și, mai ales, să accept ideea că, în vremuri de schimbare, literatura tace și politica vorbește.

Am publicat, nu de mult, o carte (*E. Lovinescu și posteritatea lui critică*) în care justific, în amănunt, ideea mea că, pentru noi, criticii literari, literatura este politica noastră cea mai bună și că, atunci când ne apucăm să facem revizuiți critice (cum cerea Lovinescu și cum este, în fond, necesar după mari schimbări în istorie), estetica nu poate fi suspendată sau înlocuită cu estetica, adică cu judecata morală, așa cum s-a întâmplat după 1990, atunci când, timp de aproape două decenii, literatura română s-a aruncat cu feroare în brațele politicii, iar critica românească s-a predat, cu arme cu tot, publicisticii politice incendiare. Ce-a rămas? Oricum, nicio capodoperă. Doar o lungă serie de pamflete pe care nu le mai citește nimeni azi. Morala acestei fabule triste: Treceți, călători, nu insistați!

Doamnelor și Domnilor,

Revin la ceremonia de azi, la onoarea și bucuria ce mi le faceți și, evident, la ceea ce prietenii, confrății și binevoitorii mei au spus despre mine, cu ocazia sporului de ani la care am ajuns. Ce-aş putea să le răspund, dincolo de emoția și recunoștința mea? Un tânăr jurnalist m-a întrebat, ieri sau alaltăieri, cum se vede viața la 85 de ani? Nu mai știu cu exactitate ce i-am răspuns, dar, în esență, am spus ceea ce spun și acum: dacă

* Discurs ținut în Aula Academiei Române.

privesc în afară ("le dehors") văd o lume românească ce se agită haotic, se încaieră, se ceartă cu vehemență, se denunță și, dacă ar putea, s-ar sfâșia cu imensă satisfacție. Un spectacol apocaliptic, pe scurt. Dacă mă consult și mă privesc pe mine, în profunzimile ființei, descopăr o sumă de anxietăți și de fantasme ce mă însoțesc, unele chiar din copilărie. M-am împrietenit, pot să spun, cu ele, circul prin lume cu ele. Ele constituie „Coasta Boacii” mele, aceea de care vorbește Cioran, care, la bătrânețe, se întreabă dacă este bine sau este rău că a părăsit-o?! „Coasta Boacii”, adică paradisul copilăriei. Pentru marele moralist Cioran, care părăsise limba română (cu sentimentul că, schimbând-o, și-a schimbat automat și iremediabil identitatea!), copilăria (adică paradisul pierdut, aici, pe pământ) reprezintă – alături de muzică și mistica sfintelor – valoarea în care, spre bătrânețe, mai credea. „Bătrânețea – scrie el în *Caiete* – este o rușine.” Am mai citat această propoziție acum cinci ani, tot aici, când m-am spovedit – ca să zic așa – în fața Dvs. Mi-am amintit de ea și acum, fără să vreau și, mărturisesc, fără să-mi facă plăcere. Dar așa se întâmplă

uneori: memoria noastră este capricioasă, ne aduce în minte întâmplări pe care am vrea să le uităm și fraze pe care am dori să le ștergem din limbajul nostru. Așa și cu rușinea bătrâneții de care se plânge Cioran. În fapt, nu se plânge, ci o denunță.

Adevărul este că rușinea bătrâneții, dacă există, dacă ne ajunge (și nu văd cum ar putea să nu ne ajungă și să nu existe), trebuie s-o întâmpinăm, dacă putem, cu liniște și s-o judecăm cu demnitatea spiritului nostru. Să nu ne lăsăm, îmi vine să zic, copleșiți, acoperiți, dominați de ea, ca de o fatalitate. Și chiar dacă este (și este, vai!) o fatalitate, să urmărim îndemnul lui Pascal și s-o judecăm cu demnitatea și puterea trestiei fragile a rațiunii noastre.

Doamnelor și Domnilor,

Cu această fatalitate în față și cu această demnitate pe care spiritul meu o mai are pentru a primi și înfrânge fatalitățile ce nu pot fi, în fapt, niciodată înfrânate, ci doar amânate sau îmblânzite, mă consult încă o dată cu anxietățile ființei mele și ce observ?

Observ, întâi, că liniștea și calmul precumpănesc, totuși, în mine. Demonii nelini-

știi se agită, desigur, în spiritul și în sufletul meu, dar ei nu fac încă legea, demonii interiori n-au reușit, până acum, să mă îndepărteze de calea pe care am hotărât să merg, încă din tinerețe. Am vrut, la 23 de ani, să fac critică literară și am făcut, chiar dacă profesorul meu, Tudor Vianu, m-a avertizat, după primul articol pe care reușisem să-l public în „Tribuna” din Cluj, că timpul criticii literare a trecut (timpul liberalismului) și că, deci, șansele mele de a izbuti în această disciplină intelectuală sunt nule. N-am voit să accept această fatalitate și constat, azi, după 60 de ani, că nu m-am înșelat. A avut dreptate intuiția mea de om tânăr și ambițios, nu marele, înțeleptul, admirabilul meu profesor. Se mai întâmplă. Îmi amintesc, de altfel, că tot Tudor Vianu a scris odată o propoziție pe care, iată, o țin minte și azi: „Tinerii, zicea el, au dreptate, chiar și atunci când nu au dreptate.” Aș completa, azi, când văd că așa poate să fie, aș completa propoziția de dinainte cu vorbele inspirate ale unui mare poet din generația mea, fost și el elev al lui Tudor Vianu. E vorba, desigur, de Nichita Stănescu, un om foarte inteligent, dincolo de talentul lui liric lovit de geniu, cum îi plăcea lui să spună, nemaipomenit: *nu-i certați pe tineri, zicea el, lăsați-i să greșească și să-și trăiască, liberi, greșelile lor, nu-i judecați după greșelile noastre...*

Venind vorba de bătrâni și tineri, care, în timpul din urmă, au intrat în coliziune cu cei de dinaintea lor (foștii tineri), îndemnați de politicieni, tinerii, zic, declară că bătrânii sunt expirați și, în consecință, să se grăbească să spele mai repede putina (cum se zice în limbajul popular). Am auzit zilele acestea o remarcă inteligentă despre acest conflict între generații: bătrânii au avantajul față de tineri faptul că noi, bătrânii, am trăit tinerețea lor, pe când tinerii n-au trăit încă bătrânețea noastră... Morala, pozitivă, a acestei fabule este că ei, tinerii, să nu se grăbească să rămână singuri pentru că nu știu încă ce-i așteaptă.

Doamnelor și Domnilor,

Am pornit de la opțiunea mea, la 23 de ani, pentru o disciplină ce părea epuizată. N-am acceptat, voiam să spun, această fata-

litate comunicată de profesorul generației mele și constat, azi, că am avut dreptate: am făcut critică literară, literatura m-a salvat (ca pe toți din generația mea) și, azi, continui să citesc și să scriu, în fiecare zi, dimineața (numai dimineața). M-am retras, în ultimele decenii, în spațiul literaturii clasice, mă simt bine, am un proiect ambițios și, cât pot și cât Dumnezeu va decide, îmi pun spiritul la încercare. Nu-l las să lenevească, nici să se epuizeze în dispute inutile. Unii îmi reproșează că nu polemizez cu cei care mă contestă (și la acest punct stau bine: am parte de adversari, polemisti de serviciu nu mă ignoră, publiciștii neobosiți mă urmăresc ca Javert pe Jean Valjean), iar prietenii îmi reproșează, și ei, că nu ies zilnic la bătaie, că nu umblu prin lumea românească învrăjbită, agitată, cu o spadă în mână.

Nu polemizez, adevărat, des, nu ies la bătaie din orice, nu răspund la orice necuviință ce mi se face, în fine, nu polemizez decât foarte rar, dintr-o rațiune simplă: întâi, că nu-mi place, doi, pentru că, am observat de tânăr, în zodia noastră mioritică (atenție: mioritismul nostru, resemnarea noastră reprezintă o filosofie de existență pe care istoria noastră o contrazice aproape mereu – istoria noastră nu-i deloc mioritică, dimpotrivă, este profund conflictuală, sfâșiată de adversități, sângeroasă...), în spațiul nostru mioritic, zic, polemica este o zădărnici. Rar ajungem noi, daco-romanii intelectuali, să fim oameni de dialog. Lămurit, repet, de tânăr, de acest adevăr, răspund rar greșităților mei, nepotoliților mei adversari. Și, când răspund, răspund cu armele mele. Oricum, nu cu injurii. Cartea despre care am amintit mai înainte (*E. Lovinescu și posteritatea lui critică*) care este substanțial polemică (o polemică de idei, nu de vorbe), nu cu insanități despre omul care mă contestă și nici față de prietenii care mă trădează... Nu-mi găsesc un merit în această atitudine, găsesc doar că este un mod civilizată de a trăi și a mă exprima liber într-o lume agitată, prea agitată pentru mine. Sunt un spirit tolerant și, cum am mărturisit de mai multe ori, sunt pentru toleranță (o toleranță activă); misia unui om care scrie este să construiască, nu să distrugă, să facă (să facă ceva durabil și esențial), nu să dărâme tot

timpul, să ducă mai departe ceea ce este deja făcut (făcut bine), să nu se lepede de tradițiile noastre spirituale, pentru că, dacă se leapădă de ele, nu-i rămâne decât să-și înfigă rădăcinile în neant și să se sprijine de stâlpii întunericii.

Doamnelor și Domnilor,

Cu aceste convingeri și cu această stare de spirit am scris ceea ce am scris până acum (un număr de cărți de critică și istorie literară) și, în genere, am construit ceea ce am putut construi împreună cu alții (edițiile, dicționarele, cronologiile, enciclopediile, multe dintre ele citate de cei care au vorbit înaintea mea și au avut gentilețea de a semna contribuția mea în cadrul cercetării din Academia Română).

Aș vrea să închei spunând ceva despre instituția noastră (Academia Română) și momentul spiritual și moral pe care îl trăim. Înainte de a începe, să precizez că, ajuns la sporul de ani la care am ajuns, aș avea dreptul să devin – conform tradiției – un *laudator temporis acti*. Nu sunt sau, mai bine zis, n-aș vrea să devin. Timpul lung pe care l-am parcurs n-a fost, în mod evident, cel mai bun din lume pentru generația mea, apărută pe lume cu puțin timp înainte de a se declanșa cel de Al Doilea Război Mondial în care au murit, cum se știe, aproximativ un milion de români (în majoritate tineri). După război, s-a întâmplat ceea ce știți că s-a întâmplat. Am trecut prin toate. Le-am luat, la rând, pe fiecare: seceta din 1946-1947, foamea apocaliptică, schimbările radicale din societatea românească, lupta de clasă, dificultățile – majore – de a fi acceptat, ca student, în învățământul universitar, represiunile (mari și brutale) din 1956-1958, cinci ani – pentru mine – de șomaj (pentru alți colegi de-ai mei, ani de pușcărie), în fine, relativa liberalizare politică de la mijlocul anilor '60 și debutul meu (și – repet – al generației mele, ceea ce mai târziu s-a numit și se numește și azi „generația '60”) în literatură. A fost salvarea noastră. Am mărturisit că literatura m-a salvat și pe mine de la un eșec aproape programat. Îmi amintesc și azi de un poem al lui Al. Philippide care începe cu versul „M-atâră de tine, poezie, ca de

poalele mamei” (citată aproximativ, din memorie). Pentru mulți din generația mea (inclusiv pentru mine), literatura (critica literară) a însemnat aceste toarte ale cerului care ne-am atârnat. Tot ceea ce am reușit să fac, am făcut cu ajutorul literaturii și tot ceea ce am devenit – am devenit prin și cu ajutorul literaturii. Inclusiv faptul că sunt azi aici și vă vorbesc despre acest fapt miraculos, esențial pentru destinul meu. Din acest motiv, nu-mi detest trecutul. Dar nici nu sunt, repet, un *laudator* al lui. De cele mai multe ori nu-mi place să vorbesc despre el. Îmi amintesc că, prin 1981, am publicat o cronică (țineam atunci o cronică literară săptămânală în revista „România literară” – și am ținut-o timp de aproape 30 de ani) despre cartea de memorii scrisă de Șerban Cioculescu, conducătorul meu de doctorat, un spirit acut și malițios. Am lăudat-o, dar i-am adus și reproșul că, străbătând un secol agitat, în care revoluțiile în artă s-au ținut lanț ca și dictaturile, a vorbit puțin despre acest secol și a ezitat să-l judece în chip mai direct. Marele critic mi-a trimis, după ce a citit articolul meu, o scrisoare emoționantă prin care îmi explică de ce nu vrea să vorbească despre secolul său și, în fapt, de ce nu-l iubește: din cauza fanatismului ce l-a dominat și l-a însângerat. „În luptele civile cad mai multe victime decât în războaiele pe care le-am trăit cu sentimentul groazei [...] L-am ucis pe Dumnezeu și am pus în locul lui macabrul fanatismelor politice” – îmi scria el, îndemnându-mă să-mi păstrez, dacă pot, bineînțeles, optimismul...

Nu comentez, acum, aceste rânduri prin care trece un fior tragic, curios la un spirit critic ironic, cum este Șerban Cioculescu. Le-am comentat, în fapt, atunci când le-am primit. Când mi-a trimis această scrisoare în care își exprimă mâhnirea adâncă față de secolul său dominat de fanatismul politic, biograful eminent al lui I.L. Caragiale avea cam vârsta pe care o am eu, azi, ceva chiar mai mică. Amintindu-mi de îndemnul lui de a rămâne optimist și de fanatismul politic ce a însângerat secolul al XX-lea (secolul său și, în parte, secolul meu – am trăit aproximativ 50 de ani în el), mă întreb, acum, dacă am rămas optimist în deceniile ce au

urmat dispariției sale și, dacă pot fi, în istoria de azi, un om împăcat cu timpul meu. Permiteți-mi să amân răspunsul pentru altă dată. Pot să spun însă ceva despre fanatismul politic ce a urmărit viața marelui critic și a generației sale (a treia generație postmaioresciană și prima generație postlovinesciană). Constat, întâi, că fanatismul politic n-a dispărut nici azi, în regimul libertății. Mai mult, a declanșat un veritabil război, căruia unii îi zic româno-român. La început mi s-a părut o fantasmă a publiciștilor și analiștilor politici cu mintea slobodă și imaginația și mai slobodă. Cu timpul, mi-am dat seama că, într-adevăr, românii (mai exact, cei care conduc această țară, adică politicienii) se luptă, aprig, la sânge, între ei și că, de aproape 30 de ani, fanatismul politic a devenit, pentru ei (și, din păcate, pentru mulți dintre noi, românii, prin contagiune), fatalitatea, destinul nostru.

Se spune că Napoleon, primind pe Goethe, l-ar fi întrebat de ce nu mai scrie tragedii. „Pentru că, Sire, noi, modernii, nu mai credem în fatalitate” – i-ar fi răspuns marele Goethe. „Cum se poate?” – i-ar fi replicat, puțin intrigat, cel mai puternic om de atunci al lumii politice europene, celui care era, tot atunci, simbolul lumii literare europene – „Cum se poate? Fatalitatea timpurilor noastre este politica.” După altă variantă, Napoleon ar fi formulat această idee în chipul următor: „Politica este destinul timpurilor noastre”... Dacă este așa (și se pare că așa a fost și așa este!), ce să mai zicem? Ce să mai comentăm? Mai pot spune eu, lipsit de tot de măreția personajelor citate mai înainte, eu, un biet om de litere sub vremi, că pot fi sau nu optimist, mai pot să cred că sabia spiritului va învinge sabia puterii, că spiritul poate învinge fatalismul politic, care, iată, s-ar fi substituit destinului în care credeau vechii greci în tragediile lor și pe care îl sugerează baladele, splendidele noastre balade?

Doamnelor și Domnilor,

Voiam să închei confesiunea mea și, iată, am dus-o – din paranteză în paranteză, din amintire în amintire – mai departe, am prelungit-o și am complicat-o. Scuze. Ideea de

la care pornisem voia să fie următoarea: timpul meu (și al generației mele de creație), dar și, în parte, timpul Dvs. a fost și n-a fost bun. N-a fost bun pentru că am trăit aproape toată viața într-o lume terorizată de fatalismul politic. Sincer vorbind, cred că, și azi, fanatismul politic ne urmărește și ne desparte, ne împiedică să facem ceva coerent, bun și durabil. Să terminăm, de pildă, catedralele, să nu mai construim din fuga cailor, să facem șoselele de care avem atâta nevoie, să avem o școală mai bună, să respectăm valorile noastre și să consolidăm și să sporim cultura noastră. Apropo de cultura noastră: din ce în ce mai mulți tineri cred că națiunea este o noțiune perimată și că a te ocupa de cultura națională este o operație localistă, dublată, spiritual și ideologic, de un conservatorism de secolul al XIX-lea. Mi se pare că cine gândește așa gândește rău, împotriva evidenței și, în genere, împotriva spiritului culturii naționale și al valorilor umanismului nostru european. Cine crede că se poate afirma în lume, lepădându-se de națiunea și tradițiile ei spirituale, este liber s-o facă. În fond, omul are dreptul nu numai la fericire, dar și la înșingurare și eșec. Cine crede, însă, în puterea literaturii și își iubește nația, fără a urî sau ignora pe Altul, cine vrea să facă o autentică, performantă cultură, trebuie să urmeze însă calea pe care o recomandă, prin anii '80 din secolul al XIX-lea, Maiorescu: „Să fim naționali cu fața spre universalitate.”

Doamnelor și Domnilor,

Așa mi-am dorit să fiu, de când mă știu și de când reflectez la aceste complexe relații, care mă leagă, ca individ, de complexitățile, fatalitățile lumii spiritului și, în genere, de acest raport de raporturi care este, pur și simplu, lumea din afara noastră: un om pentru care adevărul există (cum spun mereu), un om pentru care celălalt există și trebuie acceptat și trebuie respectat, ca să fim acceptați – așa cum suntem – și respectați, în fine, mi-am dorit toată viața mea să fiu un spirit național cu fața spre universalitate. Un român european. Nici mai mult, dar nici mai puțin decât atât.

24 mai 2018

PATRIARHIA ROMÂNĂ

† DANIEL

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Un promotor al valorilor perene românești*

Academicianul Eugen Simion la 85 de ani de viață

Aniversarea împlinirii a 85 de ani de viață a Domnului Academician Eugen Simion, Președintele *Secției de Filologie și Literatură* și fost Președinte al Academiei Române, este o mărturie a unei bogate misiuni desfășurate în slujba promovării literaturii, spiritualității și demnității naționale.

Prin activitatea de decenii pe care a desfășurat-o și continuă să o aibă și astăzi în cadrul unor instituții culturale importante, Domnul Academician Eugen Simion întregeste tezaurul culturii române publicând cărți fundamentale: fie le scrie, fie coordonează apariția lor în seria operelor complete ale unor autori clasici și contemporani, fie scriind prefete, studii introductive și comentarii critice cu rol de ierarhizare și valorizare atât de necesare.

Uneori, activitatea culturală a domniei sale înseamnă restituire fundamentală și istorică a unor manuscrise – cum este cazul poetului național Mihai Eminescu, alteori este vorba de o reevaluare a receptării operei și a omului – cum este cazul lui Titu Maiorescu.

* Mesajul de felicitare al Preafericitului Părinte DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, la aniversarea a 85 de ani de viață a Domnului Academician Eugen Simion, președintele *Secției de filologie și literatură* și fost președinte al Academiei Române, vineri, 25 mai 2018.

Înainte să ajungă unul dintre cei mai importanți critici literari ai generației sale, scriind despre literatura anilor '60, dar și despre scriitori ce vin dinspre „dimineața poeziei” românești, îmbinând armonios critica de întâmpinare cu elemente de istorie literară, Domnul Eugen Simion a fost atras definitiv de opera eminesciană.

Când se afla în ultimul an de facultate, a fost chemat de eminescologul Dumitru Panaitescu-Perpessicius în echipa de cercetare a manuscriselor eminesciene a Academiei Române. Țelul era continuarea ediției critice monumentale pe care marele critic și editor o începuse în anul 1933 și pe care avea s-o ducă până la volumul al VI-lea (1963). Eminescu va deveni astfel și pentru Eugen Simion unul din importante proiecte, o preocupare serioasă care avea să se întindă pe parcursul mai multor ani.

După ce a fost ales Președintele Academiei Române (1998), Domnul Eugen Simion a reușit să împlinească visul cultural de a-l aduce pe Eminescu la îndemâna oricărui cercetător, eminescolog sau tânăr literat, cititor de ocazie sau pasionat de poezie, prin *tipărirea integrală în facsimil a manuscriselor lui Eminescu*.

Proiectul coordonat de Eugen Simion, realizat de Academia Română și Fundația Națională pentru Știință și Artă (FNSA) *este unul dintre cele mai importante și monumentale acte culturale, salvând de la deteriorarea firească și ireversibilă manuscrisele de o valoare inestimabilă ale patrimoniului național cultural*.

De asemenea, Academicianul Eugen Simion, atât din postura de istoric literar, cât și de critic experimentat – cel mai reprezentativ al generației sale – devine un adevărat apărător al impozantului autor al celebrei *teorii a formelor fără fond* în cultura română, Titu Maiorescu, un alt mare clasic și întemeietor de cultură românească modernă.

Merită apreciat din plin întregul program editorial al Fundației Naționale pentru Știință și Artă, al cărei președinte este Domnul Academician Eugen Simion, care coordonează și seria *Opere fundamentale*. În acest fel, Domnul Eugen Simion a restituit conștiinței culturale românești scrierile lui Titu Maiorescu în integralitatea lor: lucrările de critică literară, pe de o parte, și jurnalul intim și corespondența, pe de altă parte. Numai citite și considerate împreună, acestea ne pot arăta cu adevărat cine a fost și cum a fost Titu Maiorescu.

Studiile, prefețele și alte eseuri publicate de Domnul Academician Eugen Simion despre Titu Maiorescu fac tabloul integral și înțelegerea completă a fenomenului și a omului Maiorescu în epoca sa, așezându-l corect în receptarea culturală actuală.

Ne rugăm Mântuitorului Iisus Hristos, Dăruitorul vieții și al tuturor binefacerilor, să dăruiască Domnului Academician Eugen Simion ajutorul Său sfânt în toată lucrarea de promovare a culturii poporului român.

Întru mulți și fericiți ani!

† DANIEL

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Academicianul Eugen Simion, la ceasul împlinirilor supreme

Rostirea numelui lui Eugen Simion ne face imediat să ne gândim nu numai la o personalitate culturală de prim rang, ci la o adevărată instituție. De fapt, Eugen Simion reunește în sine mai multe instituții. Mai întâi este vorba despre cercetătorul asiduu care, de decenii, s-a aplecat asupra zestrei noastre literare, arătând țării și lumii valoarea creației românești, reliefând pentru publicul instruit fațete necunoscute ale romanului, nuvelei, schiței, eseului literar, dramaturgiei, poeziei din spațiul nostru spiritual. A fost și este o muncă de erudit, menită să talmăcească lumea ideală recreată de scriitori, o lume în care ne refugiem toți, de care avem atâta nevoie și care ne poate face să privim viața cu încredere. Este aproape imposibil să ni-i reprezentăm pe Mihai Eminescu, Ion Luca Caragiale, Ion Creangă, Eugen Lovinescu, Petru Dumitriu, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Emil Cioran, Lucian Blaga, Tudor Vianu, George Călinescu, Nichita Stănescu și pe atâția alții fără inspiratele referințe critice ale lui Eugen Simion.

În altă ipostază, cel evocat aici este și profesorul care a format generații întregi de alți profesori, de critici, istorici și teoreticieni literari, de scriitori, de iubitori ai textului literar și, implicit, de oameni de cultură. Profesorul este cel chemat să explice emulilor lumea în termeni clari, concisi și exacți, care să ajungă pe calea cea mai scurtă la receptori. Eugen Simion a făcut dascălie din vocație, dar și din imensa acumulare de cunoștințe realizată de tânăr, din calitatea de polihistor al secolului al XX-lea, din stăruința și străduința prin care a interpretat lumea recreată de scriitori. Cercetătorul, criticul și dascălul Eugen Simion este și cre-

ator și animator de reviste literare, de asociații și fundații, organizator de congrese, conferințe, colocvii și conferințe care au în prim-plan literatura, arta și cultura în general.

Ca editor și restituitor al valorilor beletristice clasice, Eugen Simion ne-a întors spre origini, spre modele, spre coloana vertebrală a literaturii române și spre filioanele sale europene și universale. Devreme sau târziu, dar întotdeauna temeinic, au venit și recunoașterile, consacrările, onorurile meritate, răsplățile spirituale pentru acribia demonstrată, pentru ascuțimea observațiilor interpretative, pentru restituiri, pentru învățatura și educația date altora. Cea mai înaltă recunoaștere a fost, fără îndoială, alegerea sa în Academia Română, cel mai înalt for de consacrare intelectuală din România, adică în acea instanță a elitelor, aflată de peste un secol și jumătate în serviciul națiunii noastre. Prezența sa în Academie s-a făcut remarcată în asemenea măsură, încât confrății Domniei Sale l-au ales, pentru două mandate consecutive, președinte al instituției. A îndeplinit înalta funcție din 1998 până în 2006. Din 2006 este și director general al Institutului de Istorie și Teorie Literară „George Călinescu” al Academiei Române. Ca președinte al Fundației Naționale pentru Literatură și Artă (FNSA), creată în ianuarie 1998, Domnia Sa a inițiat cea mai amplă serie de editare a clasicilor literaturii române, anume colecția *Opere fundamentale* – un fel de „Pléiade” românească –, ajungând să numere astăzi mai mult de 200 de volume.

Colecția de la Gallimard, inițiată în 1931, conținea până la începutul anului 2017

aproape 800 de volume ale circa 250 de autori francezi și internaționali. Cu alte cuvinte, cultura franceză – dăătoare de ton în cultura mondială secole la rând – a reușit să scoată în 85-86 de ani 800 de ediții model pentru zestrea literară franceză și a umanității. Cultura română, vitregită de atâtea zodii nefaste și situată la marginile Europei civilizate și orgolioase, undeva între Occidentul latin, catolic și protestant și Orientul bizantin, ortodox și (în mare parte) slav, a dat în cei 18 ani de existență ai menționatei colecții de tip „Pléiade” peste 210 volume. Cu alte cuvinte, ritmul impus de academicianul Eugen Simion aparițiilor noastre românești este mai bun decât cel al francezilor, fapt menit să infirmе încetineala noastră ancestrală, devenită proverbială sau prejudecata în funcție de care se spune că începem multe și nu le sfârșim. Păstrând proporțiile de vizibilitate internațională și de valoare între literaturile franceză și română, suntem în măsură să notăm că suntem între puținele culturi din lume care dis-

pun de o astfel de colecție. Eugen Simion a fost și președintele de referință al ultimelor decenii din fruntea Academiei, acela care a impus o nouă dinamică instituției și acela care a repus forul suprem de consacrare și de cercetare din România pe coordonatele prestigiului său de odinioară. Au fost refăcute vechi așezăminte ale Academiei, distruse sau obturate de comuniști, s-au recuperat numeroase proprietăți confiscate după 1948, au fost reabilitați toți acei membri ai Academiei excluși și condamnați pe nedrept în vremea regimului de dictatură, s-au reconsiderat (inclusiv ca valoare pecuniară) premiile Academiei, s-au acordat indemnizații decente membrilor și soților (soților) membrilor decedați, s-au înlesnit posibilitățile academicienilor de călătorie în străinătate etc.

Ca președinte al Academiei, al Secției de Filologie și Literatură a Academiei, al menționatului Institut „G. Călinescu”, Eugen Simion a inițiat, coordonat și elaborat și alte opere colective de mare amploare,

precum dicționarele-tezaur ale limbii și literaturii române. De exemplu, *Dicționarul-tezaur al limbii române*, început de mai bine de un secol, finalizat inițial într-o ediție cu 37 de volume, urmată de o alta cu 19 volume, cuprinde aproape 200.000 de cuvinte, fiind demn să fie pus alături de cele mai importante opere similare ale celor mai răspândite limbi din lume. Tot ca președinte al Academiei, Eugen Simion a stimulat secțiile noastre să elaboreze opere fundamentale ale domeniilor respective, precum *Tratatul de istoria românilor, din cele mai vechi timpuri până azi*, ajuns la al zecelea volum (cuprinzând trecutul nostru de după al Doilea Război Mondial până la 1989).

Evocarea și invocarea numelui lui Eugen Simion conțin în sine ideea de perenitate, de statornicie și chiar de nesfârșit. Dacă viața

pământească trece repede (*vita brevis*), opera unora dintre oameni rămâne (*ars longa*) și, astfel, în ciuda timpului care curge necruțător (*Fugit irreparabile tempus*), acei fericiți pot pretinde că au fost atinși de harul zeilor (*Et in Arcadia ego!*). Eugen Simion este o astfel de personalitate fastă, născută sub o zodie generoasă și cu auguri favorabili, o personalitate care a găsit proporția fericită între muncă și talent și care și-a revărsat mereu preaplinul creației sale spre oameni. Eugen Simion este, prin educația dobândită, produsul unor instituții și, prin activitatea sa de decenii, creatorul unor instituții. Dar chiar fațetele personalității sale întruchipează instituții, adică piloni ai națiunii, și se înscriu, încă din viață, prin creația sa, în colecția pe care a inițiat-o, aceea de opere literare fundamentale ale națiunii române.

Dan BERINDEI

Eugen Simion a fost timp de două mandate președinte constructor al Academiei

Academicianul Eugen Simion a ajuns la o vârstă memorabilă după o viață pe deplin împlinită. Creația și opera sa se află într-un proces neconținut de împlinire. Nu trece o zi fără ca o contribuție a sa să nu se adauge, demonstrând o creativitate neconținută și cu rod bogat. Este un model pentru cei din generațiile tinere și locul său în istoria venerabilei noastre Academii este pentru vecie asigurat.

Dintr-o întâmplare a sortii, de aproape 30 de ani, de la 9 martie 1991, am fost primiți în Academia Română în aceeași ședință. De atunci și până astăzi am petrecut mulți ani împreună și ne-am găsit pe poziții similare, am colaborat, ne-am îngrijorat, dar ne-am și bucurat de succese. Eugen Simion a fost unul dintre cei mai vrednici președinți ai înaltei noastre societăți, dar el are și meritul, astăzi la fel ca și ieri, al unei prezențe neîncetate, într-o formă sau alta, la evoluția destinului ei.

Eugen Simion a fost timp de două mandate președinte constructor al Academiei. A avut dăruirea și tăria de a se consacra instituției noastre, luptând pentru ea literalmente în toate privințele. A avut în vedere, în primul rând, locul ei în devenirea națiunii și prestigiul ei. Poziția sa fermă a contribuit în bună măsură la dobândirea sau mai bine zis la respectarea locului Academiei noastre în ierarhia națională. Se cuvine ca nicidecum acest loc să nu fie pierdut și nici lezat.

Dar totodată s-a aflat în fruntea acțiunii de recuperare, pe nedrept și nefiresc întârziată de atâta vreme, a bunurilor înaltului nostru for de cârmuitori. În bună măsură, averea Academiei Române a putut fi redobândită, deși din păcate nici astăzi nu ne

aflăm în faza unei drepte și mai ales depline recuperări. Nu pot uita obositoarele sale drumuri pe la prefecturi pentru a convinge și determina autoritățile locale în a satisface dreptele revendicări ale Academiei. Suntem într-o fază finală, dar din păcate procesul nu s-a încheiat.

Academia a trăit prin averea ei timp de decenii, dar astăzi avem salba de institute și ne trebuie mijloacele lor de subsistență, care nu pot fi furnizate numai din averea noastră. Bătălia continuă și nu este vorba numai

de un interes strâmt al Academiei ci de întreținerea institutelor fruntașe ale țării. Avera mai are un rost fundamental, acela de a ne asigura neatârarea și deplina afirmare.

Eugen Simion s-a dăruit Academiei căreia i-a consacrat neprecupețit timpul său și mai ales nestăvilita energie în timpul mandatelor prezidențiale, dar face acest lucru și astăzi în vârsta odihnei și nu putem să nu-i aducem mulțumiri pentru acest devotament instituțional al său. Este un model și un exemplu.

Dar totodată, Domnia sa este un fervent creator de idei și texte. Cercetarea a rămas pentru el permanentă preocupare și are marele merit de a ști să pună în valoare texte și lucrări. Sub oblăduirea sa au apărut sute de volume atât de necesare culturii naționale și având în același timp o formă atrăgătoare și frumoasă. Cultura românească îi datorează foarte mult în această privință. În ceea ce mă privește nu pot uita sprijinul pe care mi l-a dat în editarea volumelor

sintzei naționale de istorie națională în care m-am străduit pe cât am putut să mențin un echilibru între interpretări extreme. Am avut neconținut energicul său sprijin.

Suntem la un capăt de viață – eu mai ales ! – dar și la decenii de strânse relații. Nu știm care ne va fi viitorul, al nostru și al încercatei noastre țări, dar sunt convins că legăturile noastre vor da rod mai departe până la sfârșitul vieții. La un capăt de drum, mărturisesc că sunt bucuros că în lungul meu sfârșit de existență, de peste un sfert de veac, aici, între zidurile acestei instituții nobile în care mi-am găsit împlinirea, am avut neconținut în confratele Eugen Simion un exemplu de hărnicie, creație și devotament instituțional. Academia noastră și noi tot îi datorăm mult și astăzi la împlinirea unei frumoase aniversări îi aducem urările noastre și ne bucurăm de faptul că acest confrate al nostru există și că ne ajută mai departe în mersul nostru plin de încercări. La mulți și fericiți ani !

25 mai 2018

ifri

Thierry de Montbrial
Président

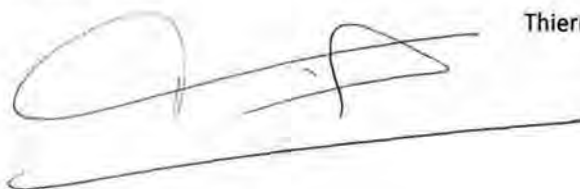
Paris, le 23 mai 2018

Cher Eugen,

Ce jour est important pour toi, mais aussi pour toute la communauté culturelle de ton grand pays et pour tous tes amis européens qui ont depuis des années le privilège de travailler avec toi à la défense et à l'approfondissement de notre civilisation. Grâce à toi, notre Club de Bucarest a franchi un seuil qui lui permettra de perdurer au-delà de ses fondateurs. Grâce à toi aussi, la Fondation Nationale pour les Sciences et les Arts a pris un essor irréversible, notamment à travers l'admirable collection *Opere Fundamentale* qui a récemment publié son 200e volume. Tu as contribué à la renaissance de l'Académie Roumaine et en particulier à travers elle, au rapprochement entre cette illustre institution et l'Institut de France.

Pour tout cela et aussi pour tes immenses qualités humaines et pour ton œuvre personnel, je te remercie et te souhaite santé et prospérité afin que tu continues longtemps rayonner.

Avec toute mon affection,

Thierry de Montbrial

Acad. Eugen Simion,
Président de la Fondation Nationale pour les Sciences et les Arts

Jacques DE DECKER

Mais d'où vient le génie d'Eugène?

Cher Eugène,

Profondément désolé de ne pas pouvoir Interpréter ce texte à Bucarest – et surtout en ta présence – je te l'envoie avec l'expression de ma fidélité, de ma profonde connivence et le clin d'œil de l'amitié. Avec la joie de te revoir bientôt et l'espoir de prochaines retrouvailles à Bruxelles.

Ton très affectueux Jacques

J'aurais tout donné pour être à la fête d'Eugène. Mais à l'impossible nul n'est tenu : il m'était rigoureusement interdit de me trouver à Bucarest en ce grand jour : manque de temps de préparation, compromis impossible avec des contraintes diverses (cette invitation n'en étant pas une), délai insuffisant pour envoyer un hologramme... Bref, je n'ai jamais été aussi désolé d'être absent à l'hommage rendu à un ami.

Car si quelqu'un en mérite un, c'est bien lui. D'abord par son éternelle jeunesse : je renonce à me souvenir de l'âge d'Eugène, parce que je sais qu'il en a un autre que celui qu'affiche le calendrier. Il a l'âge de sa ferveur, de son énergie, de sa vivacité d'esprit, de son courage intellectuel, de sa puissance de travail, de son exceptionnel énergie de bâtisseur.

Il correspond exactement à l'idée que je me fais de l'intellectuel contemporain. Dans un monde où la culture humaniste est en danger sans précédent, où la communication dilapide le savoir, où l'horizontalité l'emporte sur la verticalité, où le schéma l'emporte sur le discours, et le raccourci sur le développement patient, où on préconise le « ready made » alors que la méditation ample est seule à pouvoir nous extraire du

marasme, il est ce personnage combattant tranquillement acharné dont la proximité fait chaud au cœur et stimule l'esprit.

Eugène Simion, c'est d'abord une œuvre très vaste dont la genèse laisse rêveur. Où a-t-il trouvé l'énergie de la réaliser, parce qu'on ne peut pas imaginer qu'elle ait pu voir le jour sans des mois, des années de retraite studieuse dont Eugène nous a épargné la privation de lui qu'elles nous auraient imposée ? J'en ai conclu que Simion ne dormait jamais, comme ce président français actuel qui doit son ubiquité à sa résistance au sommeil.

On a coutume de distinguer les hommes d'action des hommes de pensée, ou de se réjouir qu'il se trouve dans chacune de ces catégories des exceptions qui, appartenant à l'une, font de fréquentes incursions dans l'autre. Mais chez Eugène il ne s'agit pas d'un partage raisonnable, mais d'une double personnalité absolue.

Exactement comme celle qui, en lui, fait coexister deux identités : une roumaine et une française. Je ne connais personne qui ait mieux fait connaître, en français, les grandes figures de la littérature roumaine, qu'elles nous soient familières (en ce cas, son apport est inestimable) ou méconnues

(et là, il est prodigue de découvertes, et de contributions majeures à la littérature mondiale). De plus, la lucidité avec laquelle il se penche sur des auteurs francophones, belges par exemple (je pense en particulier à Simenon, dont il a analysé magistralement pour l'Académie Royale de Langue et de Littérature Françaises de Belgique l'œuvre autobiographique) montre combien sa focale est large et sa curiosité infinie. Ses atouts sont non seulement sa force de travail, mais son exceptionnelle capacité d'ana-

lyse, qui fait de lui l'expert par excellence des textes intimes (correspondances, journaux) des écrivains. Il serait intéressant qu'il fasse un jour la théorie de sa méthode. Simion, fondateur de l'«intimologie» ?

J'aurais tant aimé vous exposer cela de vive voix. Nos retrouvailles n'auront lieu que plus tard cette année, mais je forme le vœu d'avoir pu laisser ressentir à quel point Eugène Simion excelle à occuper dans mon esprit et mon cœur la place d'un maître et d'un ami.

Răzvan THEODORESCU

Profesorul câtorva generații de critici și istorici literari

Despre colegul Eugen Simion, de două ori președinte al Academiei Române – un președinte de succes, trebuie să adaug – se vor spune în aceste zile aniversare multe lucruri bune și foarte bune. Se va vorbi despre profesorul câtorva generații de critici și istorici literari, despre directorul reformator al Institutului „G. Călinescu”, despre acțiunea sa recuperatoare în domeniul istoriei culturii – mă gândesc la Maiorescu și Lovinescu –, dar și despre acțiunea sa civică din ultimele trei decenii. În ceea ce mă privește, aș dori să evoc o singură fațetă a personalității sărbătoritului: aceea de *ctitor*. Vocația sa întemeietoare este până la urmă impresionantă. Într-o cultură unde adamsismul este la ordinea zilei, academicianul Eugen Simion a patronat, energic și clarvăzător, lucrări de mare anvergură: *Dicționarul scriitorilor români*; *Dicționarul vechii literaturi românești* și impresionanta „Pleiadă” românească cu peste 200 de volume care, ca o colecție de sine stătătoare, ar putea încununa, ea singură, o viață de cărturar.

Fundația Națională pentru Știință și Artă este o altă ctitorie a lui Eugen Simion – alături de o Doamnă a Academiei noastre, charismatica Maya Simionescu –, o instituție devenită de prim rang în România.

Colocviul internațional „Penser l’Europe”, organizat anual de această fundație, este și el o creație intelectuală a lui Eugen Simion – în parteneriat cu multilateralul Thierry de Montbrial –, după cum marca Simion o poartă inițiativă salutară a facsimilării manuscriselor Eminescu, vechiul vis al lui Noica realizat în cele din urmă.

S-a întâmplat ca jumătate din timpul acoperit de mandatele sărbătoritului nostru de

astăzi să fie acoperit și de mandatul meu ministerial la Cultură. Pot depune mărturie că, în acest timp, colaborarea Guvernului cu Academia Română a fost semnificativ ilustrată de inițiativele acestui „ctitor cultural” care este Eugen Simion.

Îi urez în aceeași zi aniversară tot binele din lume, așa cum îl merită.

Eugen Simion – un portret neconvențional

Voi ieși din logica discursului omagial, exersând un portret neconvențional al domnului Eugen Simion, derivat din relația cu opera sa literară.

În ultima sută de ani s-a scris mult despre relația dintre autor și operă, iar domnul Eugen Simion însuși a elaborat studii de profunzime asupra acestui subiect căruia i-a dedicat chiar un volum. Autorul era în secolul XIX, secol romantic obsedat de ideea de geniu și de fapte eroice, personajul central al culturii europene și franceze, în particular. Biografiile marilor scriitori interesau la fel de mult ca opera lor, iar acest interes era întreținut nu numai de marile edituri, ci și de mediul academic. Această relație începe să fie supusă analizei critice abia la începutul secolului următor de mai mulți teoreticieni literari, printre care și Marcel Proust. Ideea autonomiei operei literare și a excluderii autorului și a biografiei sale din critica literară este decretată fără echivoc de către semioticienii francezi din deceniul șapte al secolului trecut. O trăsătură distinctivă a mișcărilor intelectuale din acest secol agitat, secolul XX, a fost și demolarea iconoclastă a unor mituri religioase, culturale și ideologice, iar procesul este continuat de postmoderniști. După faimosul slogan „*Gott ist tot*” al lui Nietzsche, a urmat „*Marx este mort*” al lui Marcuse, pentru a urma verdictul la fel de tranșant al semioticienilor din deceniul șapte: „*autorul este mort*”. Domnul Eugen Simion revine în mai multe studii asupra teoriei lui Roland Barthes – apostolul influent al acestui curent de idei –, pare cucerit de argumentele sale, dar nu-și ascunde nici rezervele. Deși este convins că în critica literară trebuie să existe o linie de

demarcație între operă și viața autorului, biografia și personalitatea marilor scriitori îl fascinează și îi vine greu să facă abstracție de ele. Scriind despre Marin Preda, de exemplu, mărturisește: „caut portretul omului în aceste fragmente care fac naveta de la operă la cel care a scris-o”. Să semnalăm și interesul său pentru jurnalele intime și memoriile marilor scriitori români și străini – în treacăt fiind spus, domnia sa este cel care a impus și a făcut respectat diarismul ca gen literar în cultura română. Eseurile și comentariile sale având ca obiect jurnalele intime ale acestora sunt pagini care fac parte din marea literatură și îi oferă prilejul de a crea portrete de mare finețe, la limita ficțiunii. El retrăiește viața personajelor sale prin confesiunile lor intime și, deși nu este un moralist, este aspru cu inconsecvențele lor. Se arată, de exemplu, decepționat și oripilat de „cruzimea sincerității” prezentă în memoriile Simonei de Beauvoir și, mai ales, de indiscrețiile penibile referitoare la companionul său de viață, Jean Paul Sartre. Indignarea sa este, desigur, sinceră, deoarece domnia sa admiră marile spirite. Pe de altă parte, interesul său diaristic nu provine din curiozitatea pentru viața intimă a personajelor celebre, ci din convingerea că tot ceea ce au gândit și trăit marii creatori și chiar lucrurile nesemnificative din viața lor sunt importante și trebuie să rămână în panteonul cultural. Din perspectiva semioticianului, aceasta este desigur o erezie, iar a criticului sobru și riguros, o inconsecvență, dar domnul Eugen Simion are cultul marilor creatori și nu le poate ignora biografiile. Aceștia se mântuiesc prin opera lor, iar această credință motivează și atitudinea sa

publică în respectarea memoriei și reputației unor mari scriitori români contemporani acuzați, de multe ori pe nedrept în ultimele decenii, de colaboraționism sau incorectitudine politică.

Am dori să revenim acum la întrebarea de început: *care este relația dintre Eugen Simion și opera sa?* Se poate descifra personalitatea sa umană din analiza operei sale? Simplificând, aceasta este o problemă inversă de reconstituire a imaginii din observații, în cazul de față, din analiza textelor sale. Problema este dificilă deoarece, contrar apetenței și interesului său pentru biografiile altora, domnul Eugen Simion a scris puțin despre sine și nu prea a făcut confesiuni,

singura excepție fiind, după știința noastră, jurnalul său parizian la care vom reveni mai încolo.

Stilul său – fie că este vorba de studii critice, istorie și teorie literară sau eseu – este unul măsurat, reținut și riguros, fără efuziuni lirice sau atitudini tranșante. Nu se hazardează în verdicte definitive, iar judecățile de valoare sunt cumpănite și riguros argumentate. Nu este un spirit sec, dar se entuziasmează greu și evită superlativele. Crede în teoria mutației valorilor estetice și, de aceea, se ferește de judecăți critice absolute și pronosticuri literare. Cred că scriitorii despre care a scris Eugen Simion au avut parte de judecăți drepte și corecte și care au fost ulterior confirmate valoric. Nu știm dacă domnia sa a descoperit sau lansat vreun mare scriitor, dar ceea ce a scris despre scriitorii români importanți a întregit profilul și orizontul hermeneutic al operei lor și, prin aceasta, se înscrie în galeria marilor critici români.

Eugen Simion a comentat critic și opera literară și filosofică a unor mari scriitori europeni, cu precădere francezi, și, mai cu seamă, ideile acestora despre literatură. Nu este întotdeauna de acord cu ei, dar prudența și respectul față de geniu și valoare intelectuală îl împiedică să polemizeze peste timp cu creatori de talia lui Marcel Proust sau George Călinescu. Din această perspectivă, scrisul lui Eugen Simion trădează o personalitate echilibrată, bine controlată temperamental și mefientă față de experiment și inovație literară. Domnia sa nu este un olimpian, deși, aparent, și-ar dori să fie; are și excese de sinceritate și mânie – simptome refutate ale unei firi pătimașe și al unui univers interior complicat. Nu este un indiferent, dar entuziasmul său este bine stăpânit și disimulat în registrul faptului divers. Abia sosit la Paris, orașul-lumină îl dezamăgește. Citez din jurnalul parizian: „*Acesta este Parisul privit cu un ochi rece și rău într-o toamnă târzie și friguroasă. Un oraș din care a dispărut vegetația și este străbătut de la 9 dimineața până la 6 după-amiază de câini; mulți câini de toate rasele, dar care fac același gest...*” Ulterior, autorul va redescoperi Parisul, dar

revolta sa de început pare a fi doar un act de rezistență față de capitularea necondiționată în fața farmecelor marelui oraș. De fapt, jurnalul parizian este mai degrabă un „timp al trăirii” decât unul al „mărturisirii”. Singurele lucruri pe care le mărturisește autorul sunt admirația sa pentru valorile culturale pariziene și experiența personală în capitala Franței. Narațiunea acestui jurnal populat cu personaje intelectuale celebre, dar și parizieni simpli este de un dinamism amănunțit. S-ar părea că autorul dorește să absoarbă dintr-o răsuflare realitatea marelui oraș. Totul se derulează accelerat și în permanentă mișcare, iar spectacolul străzii este dezvăluit până la detalii. Domnia sa sosește la Paris într-o perioadă politică tulbură în care ecourile contestației studenților din mai 1968 erau încă prezente, iar demonstrațiile de extremă stângă erau un fapt cotidian în Cartierul Latin. Deși nu a fost prezent, autorul consemnează în detaliu evenimentele din mai 1968 și, aparent, este impresionat de spectacolul prăbușirii politice a vechii Franțe ilustrate de generalul De Gaulle. Dezaprobă asaltul noii generații împotriva elitelor universitare, dar rămâne un observator neutru care pare mai degrabă amuzat decât scandalizat de absurditățile sloganurilor proletcultiste de inspirație anarhisto-maoiste. Nu se poate, totuși, înfrâna să nu menționeze cu malițiozitate: *«Altfel, „la France s'ennuie”. Și, pentru ca Franța să nu moară de plictiseală, trebuia pregătită pentru ceea ce Artaud, spirit premonitor, numise „sărbătoarea distrugerii”. Sărbătoarea trebuia să fie continuă.»* Atitudinea publică a unui mare intelectual european – Jean-Paul Sartre – aflat în fruntea cortegiilor de demonstranți, face deliciul elitelor intelectuale pariziene și autorul nu se ferește să o semnaleze cu amuzament. Spectacolul politic din Cartierul Latin pare mai degrabă un teatru absurd, un moft pueril, care nu-l poate impresiona pe intelectualul român, blazat politic de două decenii de regim stalinist, și de aceea îl privește cu detașare. De fapt, mai este ceva: domnia sa era, atunci ca și acum, în esență un spirit conservator atașat vechilor valori europene și franceze, în

particular, iar ca linie de conduită este mefient față de ideologiile politice, tradiția și valorile culturale validate istoric fiind mai importante decât modernitatea. Pentru el, Franța era încă secolul luminilor, patria marii culturi europene a filosofilor, a marilor scriitori și artiști, iar Europa însăși este o extensie a spațiului cultural francez. Este o atitudine pe care o va păstra și după decembrie 1989, deși nu este apolitic și nici nu are idiosincrazii doctrinare. Atitudinea sa față de politică ca știință și practică de exercitare a puterii este una pragmatică și nu l-a interesat decât în măsura în care interfera cu proiectele sale academice. Neangajarea sa politică în anii nouăzeci a surprins mediul academic și i-a fost aspru reproșată de către unii colegi de generație și de o parte a „intelligenției” românești, dar angajamentele sale au mers în altă direcție și cred că nu a greșit. Desigur, participarea elitelor intelectuale la mișcarea politică postdecembristă rămâne un subiect controversat, dar, retrospectiv privind, bilanțul pare a fi negativ, deoarece, cu mici excepții, construcțiile politice ale intelectualilor români au eșuat și au avut ca efect colateral nedorit clivajul mediului cultural românesc. Totuși, domnul Eugen Simion nu s-a limitat la contemplația pasivă a fenomenului social-politic românesc, ci s-a implicat și a excelat în proiecte importante pentru cultura română. Înainte de 1989 a evitat compromisurile cu puterea totalitară, păstrându-și nealterată demnitatea intelectuală, tot așa cum, după revoluție, ignorând chemările sirenelor politice, a navigat pe o mare tulbură spre reperele viabile ale culturii române. Este, desigur, un european convins, dar și unul antiglobalist, deoarece perspectiva pierderii identității culturale europene și, în particular, a celei românești îl neliniștește. A fost și a rămas însă o conștiință intelectuală și națională și, totodată, un artizan al proiectelor împlinite. Coexistența acestor trăsături în aceeași structură de personalitate este o surpriză, dar îl întregeste ca om.

Michael METZELTIN

„Unul dintre cei mai importanți critici actuali este Academicianul Eugen Simion, cu o carieră de peste 50 de ani”

Stimate auditoriu, dragă Eugen,

În timpul multor secole românii s-au străduit să se unească într-un popor, într-o națiune și au reușit să creeze un stat național constituțional dezvoltând ca elementele fundamentale conștientizarea națională, teritorializarea, istoricizarea, standardizarea limbii, dezvoltarea literară, instituționalizarea, mediatizarea și internaționalizarea.

Dezvoltarea literară modernă este datorată îndeosebi lui Vasile Alecsandri cu culegerii sale de poezii, piese de teatru și

povești, și lui Mihai Eminescu, cu lirica sa foarte elaborată, care fuzionează într-un mod foarte special tradiții ortodoxe, tradiții populare orale și modele occidentale.

Textualizarea literară trebuie să fie și este continuată prin mari autori, de la Ion Slavici până la Marin Preda, de la Ion Luca Caragiale până la Marin Sorescu, de la Alexandru Macedonski până la Nichita Stănescu.

Paralel cu înflorirea literaturii se dezvoltă istoriografia literară discursivă (cu Nicolae Iorga, George Călinescu, Nicolae

Manolescu și alți) și mai recent istoriografia literară enciclopedică (cu *Dicționarul general al literaturii române* coordonat de Eugen Simion).

Baza esențială pentru istoriografia literară o constituie critica literară, care în România pornește de la Titu Maiorescu. Unul dintre cei mai importanți critici actuali este Academicianul Eugen Simion, cu o carieră de meserie de peste 50 de ani, cu o activitate de cercetare și publicare neobosită, de la *Proza lui Eminescu* (1964) și *Eugen Lovinescu, scepticul mântuit* (1971) trecând prin volumele din *Scriitori români de azi* (1974-1989) și din *Fragmente critice* (1997-2000) până la *Posteritatea critică a lui E. Lovinescu* din anul trecut.

Sunt mii de pagini în care Eugen Simion analizează și evaluează opere ai căror autori consideră că sunt literare, cerne grâul artistic din neghina neestetică, știind, ca om de știință, că se poate înșela. Ca critic lovinescian, principiul lui este criteriul estetic, care se opune eticului și etnicului și pe care îl apără cu dinții (*Posteritatea critică a lui E. Lovinescu*, 297 și 293). Estetica este un domeniu autonom, cu metode de cercetare și evaluare proprii, pe care trebuie să nu le confundăm cu metodele din alte domenii. Istorici pot supradimensiona sau „demitiza” marii autori ca repere ale unei culturi naționale, metodele lor pot suscita judecăți morale și politice, dar nu este meseria lor să nedreptățească valoarea estetică (ib., 292). De aceea, cu dreptate, Eugen Simion ne amintește că „ideile, simpatiile, antipatiile politice să nu influențeze criteriul estetic în judecata de valoare” (ib., 293). Dante, Neruda, Eminescu sunt repere și naționale și universale, independent de opinia istoricilor și politicianilor.

Dragă Eugen,

Munca civică, ca cercetător, ca profesor universitar, ca academician, ca președintele Academiei, ca întemeietor al Seminarului „Penser l'Europe” a fost și este pentru tine un principiu esențial de viață. Să ai și în continuare multă bucuria cu munca ta.

Cu admirație și fidelă prietenie

Al tău Mihai (Metzeltin)

Jean ASKENASY

Rezistența lăuntrică a verticalității

sau

Eugen Simion văzut de un neurolog

O verticalitate apărută din fragedă tinerețe, când înțelepciunea vârstei nu a dat încă roade, presupune elemente genetice. Nu am date biografice și medicale despre mama sa, Sultana (născută Moise), sau despre tatăl său, Dragomir Simion (ambii, moșneni de origine ardeleană), pentru a trage concluzii despre aportul lor genetic (separat și împreună). Dar, dat fiind că știința geneticii demonstrează că jocul gene-

lor este un joc al hazardului, ar fi oricum inutil să mă lansez în asemenea considerații. În consecință, mă voi rezuma la analiza trăsăturilor sale pe baza experiențelor și observațiilor mele directe. L-am cunoscut pe Eugen Simion în 1998, acum douăzeci de ani.

De la primul contact, am fost impresionat de verticalitatea acestei persoane, pentru a ajunge treptat la concluzii ferme pri-

Dintr-o carte poștală a Filateliei Române

Jean Askenasy

Eugen Simion

Jacques De Decker

vind rolul esențial pe care această trăsătură de caracter a avut-o în viața celui devenit încă din tinerețe, o mare personalitate culturală a României.

La vârsta de 23 de ani, șef de promoție al Facultății de Filologie, își câștigă dreptul de a fi repartizat într-un loc de muncă preferențial. Dar iată că proletcultismul și celelalte politici ale unei dictaturi în plină dezvoltare îl aleg ca victimă, fără a-i întui însă verticalitatea. Așa cum s-a întâmplat cu Alexandru Zub (care a fost trimis în închisoare pentru șase ani) și cu mulți alții, Eugen Simion a fost implicat în anchete privind ecourile românești ale revoluției de la Budapesta, din 1956, deoarece a participat la o adunare studențească de solidarizare cu colegii maghiari. „Vânătorii de contrarevoluționari” au informat prompt partidul despre prezența sa în acel cadru subversiv. Este exclus din Uniunea Tineretului Muncitor, pus pe lista neagră și repartizat în cel mai izolat sat de lângă Măcin. Verticalitatea îl obligă, în primul rând, să refuze postul oferit. Își începe astfel viața de șomer, care durează cinci ani, între 1956 și 1962. Și iată-ne în fața unei a doua trăsături de caracter izvorâtă din verticalitatea sa, și anume eliminarea până la eradicare a autovictimizării. Eugen Simion nu exhibă niciun semn de suferință provocată de această perioadă de șomaj și marginalizare, nu se bate cu pumnul în piept pentru ea, nu cere compensații și nu dă lecții morale. Dimpotrivă.

Acest proces, care ar putea purta numele de *rezistență lăuntrică a verticalității*, extrem de greu de dobândit fără existența elementelor înnăscute, a conturat decisiv personalitatea lui Eugen Simion. Criticul și istoricul literar, profesorul și mentorul, prin cărți și periodice, la catedră, în reuniuni literare publice și în inspecțiile pentru grade didactice a reușit, datorită rezistenței lăuntrice a verticalității sale, să ofere un model de demnitate multor generații de cititori, cadre didactice de toate gradele, cercetători și autori. A contribuit prin presa scrisă, prin radio și televiziune la educarea marelui public în spiritul valorilor culturale naționale și al exemplului personal. A construit și reconstruit instituții și rețele de

cercetare (cu accent pe promovarea tinerilor, ca la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”), a fost activ în diplomația culturală (lector de română la Sorbona etc.), în dialogul academic internațional (*Penser l'Europe* sau *Clubul Prieteniei de la București*), în periodice și reuniuni literare, prin seria monumentală de „Opere fundamentale” etc. A condus Academia cu dăruire, seninătate și destoinicie.

În discursul ținut cu ocazia celebrării celor 85 de ani ai săi în aula Academiei Române, Eugen Simion, pentru prima dată, renunță pentru câteva clipe la o parte din verticalitatea sa – rezerva sa proverbială – și le dezvăluie prietenilor veniți să-l sărbătorească anxietățile sale, pe care le-a numit „fantasme”. Eugen Simion, ca un semn de prietenie pentru toți cei prezenți, dezvăluie astfel pentru întâia dată o latură adânc omenească a verticalității sale. O latură mai vulnerabilă, dar care nu a fost niciodată motiv de compromis ori scuză. O latură nobilă și atașantă, alcătuită din cordialitate calmă, sensibilitate bine temperată și suferință discretă, din tainice frământări, din inevitabile îndoieli și regrete.

A fost o mărturisire mișcătoare și admirabilă, care ni l-a apropiat și mai mult pe acest om profund și înzestrat, altruist și cu vocația construcției.

La mulți ani!

În apărarea Literaturii și a instituției literaturii*

Obiectiv vorbind, nu cunosc niciun alt critic român postbelic care să fi făcut mai mult pentru instituția literaturii române decât Eugen Simion – între altele, un zid de cărți „centripete” în calea „centrifugelor” istoriei recente (volume proprii – multe incontestabile –, dar și dicționare, enciclopedii, cronologii, ediții de scriitori canonici clasici și moderni etc. pe care le-a patronat și le-a făcut posibile). Un constructor canonic într-o epocă a destrucțiilor și deconstrucțiilor fără frontiere. Îndrăznesc să spun chiar mai mult: fără acțiunea sa culturală din perioada în care a condus Academia Română, apoi Fundația Națională pentru Știință și Artă, secția de

Filologie a Academiei și Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” (până în prezent și, sperăm, multă vreme de aici înainte), instituția patrimonială a literaturii române s-ar fi destrămat, sub privirile satisfăcute sau, după caz, indifferente ale revizionistilor postdecembriști de tot felul. Opera foiletonistică și editorială antedecembristă a profesorului Eugen Simion e, de altfel, impresionantă în sine – opera unuia dintre cei mai proeminenți critici români postbelici, care a apărut, a ilustrat și a redimensionat valorile clasice, moderne și contemporane ale literaturii autohtone în fața presiunilor totalitare; rolul ei în legitimarea intelectuală a criticului a fost, desigur,

* Lucrare realizată în cadrul Proiectului Prezerarea și valorificarea patrimoniului literar românesc folosind soluții digitale inteligente pentru extragerea și sistematizarea de cunoștințe (INTELLIT), PN-III-P1-1.2-PCCDI-2017-0821/ Nr 54PCCDI/ 2018.

covârșitor. Prima carte despre proza lui Eminescu, seria impozantă a *Scriptorilor români de azi*, solida acreditare monografică a lui E. Lovinescu vor fi complinite – după întoarcerea din Franța, concretizată în diarismul critic din mereu proaspătul *Timpul trăirii, timpul mărturisirii* – prin ridicarea primilor noștri poeți, din prima jumătate a secolului 19, la puterea noii critici franceze (în *Dimineața poezilor*) și prin pledoaria etico-estetică în favoarea „reumanizării” literaturii din *Întoarcerea autorului*, în răspăr cu alegațiile mai vechi ale unor Barthes, Foucault & Co. După 1990, când și-a ridicat împotriva, prin opțiunile sale publice, toată floarea activistă a „reformismului liberal” pseudo-justiciar, beneficiar al logicii de front a Războiului Rece și al iluziei „sfârșitului Istoriei” (care a luat, ca și alte sfârșituri, mințile multora), profesorul Simion s-a retras pe aliniamente academice, de pe care a apărat, cât a putut, patrimoniul valoric al literaturii române, o literatură aflată, din păcate, într-o continuă pierdere de statut, de utilitate socială și de finanțare, acuzată, în plus, de toate păcatele politice posibile și imposibile ale autorilor ei canonici (de la Eminescu, Iorga, Eliade, Cioran la Sadoveanu, G. Călinescu, Camil Petrescu, Petru Dumitriu, Nichita Stănescu ș.a.). În acești ultimi 30 de ani, a publicat chiar mai multe cărți decât înainte de 1989. Trilogia, nedepășită, despre *Ficțiunea jurnalului intim*, dipticul (din nou, fără termen de comparație, la noi) *Genurile biograficului*, monografiile critice despre tripleta existențialistă „de export” a tinerei generații interbelice (Eliade, Cioran, Ionescu), seria de „fragmente critice”, excepționala sinteză despre „moralistul jovial” Ion Creangă și delectabilul eseu despre Alexandru Odobescu asigură, ca să zic așa (cu o formulă a lui Roland Barthes), versantul individual al operei sale. Un versant dominat, după cum se poate vedea, de recuperarea și acreditarea biograficului – fără îndoială, cea mai importantă și mai substanțială revelație a literaturii noastre postcomuniste: memoriile, memorialele, jurnalele, epistolele, eseurile confesive ș.c.l. alcătuiesc, în ce au mai bun, un „canon” al ficțiunii nonficționalului, în care autenticita-

tea, eticul, spiritualul, existențialul, umanul sub toate dimensiunile lui, își iau revanșa împotriva tuturor schemelor, împotriva tuturor formulelor sterilizante, în ultimă instanță dezumanizante. „Versantul colectiv”, care a sfârșit prin a-i amuți, prin performanțele atinse, până și pe cei mai acerbi adversari (care l-au urmărit, cu umorile lor politice, până de curând), e asigurat de impunătorul *Dicționar General al Literaturii Române* (7 volume, aflat în prezent la a doua ediție, mult adăugită și perfecționată), de patronarea și, în cele mai multe cazuri, de prefațarea celor peste 210 de ediții critice din seria „Opere fundamentale”, de tip „Pleiade”, de inițierea și super-

vizarea zecilor de volume (aflate încă pe... rol) din *Cronologia vieții literare românești*, de facsimilarea *Caietelor* lui Eminescu (concretizarea unui vis al lui Constantin Noica, pentru care profesorul Simion a avut multe de pătimit...), de fundamentala *Enciclopedie a literaturii române vechi*, recent încheiată și... de atâtea altele. Făcute cu bani puțini și cu oameni uneori greu de mobilizat. Fără tenacitatea și ambiția constructivă a coordonatorului – un adevărat șef de orchestră – asemenea rezultate pur și simplu n-ar fi fost cu putință; desfid pe oricine mi-ar spune că, în aceleași condiții, un alt director de instituție ar fi făcut mai mult. Și n-am menționat, aici, activitatea universitară, mentoratele sau revistele pe care le-a îndrumat, în frunte cu *Caiete critice*. Dar profesorul Simion nu e „doar” un critic literar – e un intelectual cu o viziune națională și europeană asupra culturii umaniste. O cultură amenințată și ea, ca și culturile naționale de altfel, de tăvălugul globalizării și de presiunile globalismului neoliberal. Dezbaterile internaționale organizate, în ultimul deceniu și jumătate, la Academia Română, din seria „Penser l'Europe” au ceva din amplitudinea reflexivă a colocviilor interbelice de la Cerisy-la-Salle, iar suportul venit din partea unor personalități europene precum Thierry de Monbrial e ilustrativ în acest sens. O asemenea operă – vastă, multidimensională – nu putea fi concretizată, împotriva unor obstacole și adversități imense, fără credința într-o misiune națională și fără o încredere puternică în universalitatea valorilor apărute (național: iată un element abuzat pe nedrept de asalturile multi –, post- și transnaționalului, dar în absența căruia cultura umanistă se diluează, iar identitatea colectivă se pulverizează inevitabil). Evident, și fără un puternic angajament existențial. Profesorul Simion este, într-un sens, un critic existențialist, profund mefient față de abstracțiunile procustiene ale teoriei (ai cărei „demoni” încearcă să-i exorcizeze), un modern devenit antimodern din conștientizarea limitelor și impasurilor modernului, un apărător moderat și înțelept al tradiției, un moralist estetic, atent la complexitatea, dramele și abisurile uma-

nului, un spirit aflat (din nou Barthes...) „în ariergarda avangardei”, un confesiv discret și un „sceptic mântuit”. N-aș (mai) vedea, azi, în domnia sa un „lovinescian”, cum au văzut atâtea alții de-a lungul timpului. Nici un „călinescian”, cum iarăși s-a spus adesea. Profesorul Simion s-a îndepărtat, treptat, de maestrul său sburătorist, amendându-l, acolo unde a simțit că e cazul, prin Ibrăileanu, Iorga, G. Călinescu (poate în primul rând) și, mai nou, prin Antoine Compagnon. Astăzi, când împlinește o vârstă seniorială, are o prezență și o putere de muncă pe care i-ar invidia-o foarte mulți tineri. Doar, oare, câți tineri mai sunt dispuși să-și asume, cu adevărat, cauza literaturii române *în întregul ei*? De fapt, a-i elogia meritele lui Eugen Simion, a-i dedica „exerciții de admirație” e puțin și, întrucâtva, irelevant. Pentru că lecția pe care ne-o oferă, prin exemplul său personal, în permanență, este una a apărării și ilustrării prin construcție vie a unei literaturi și culturi naționale *în ansamblu*. Într-o vreme în care tot felul de resentimentari încremeniți în tranșee sau branșați la activisme lucrative îndeamnă, suspect, la lustrări de tot felul, invocă, justițiar, „trecuturi utilizabile” și „inutilizabile”, fac liste de personalități „nefrecventabile” pe criterii exclusiv politice, epurează programele școlare de „balastul” marilor valori umaniste, al istoriei și al tradiției clasice, profesorul Simion construiește „ziduri” de cetate – instrumente de lucru, sinteze enciclopedice, faguri editoriali de opere fundamentale, pe lângă propriile cărți – prin intermediul cărora „ține” *întregul* împreună. Nu știu în ce măsură conștientizăm importanța acestui demers eminamente unificator, nu știu, mai ales, în ce măsură suntem pregătiți, doritori și capabili să-l ducem mai departe. Eu, unul, simt tot mai acut, ca pe o obligație morală, imperativul ducerii înainte a acestui proiect național, *în și prin* literatură. La mulți ani buni, activi și creativi – avem, în continuare, multă nevoie de exemplul, de autoritatea și de sprijinul stabilizator al profesorului Eugen Simion.

Rodica Lăzărescu în dialog
cu Eugen Simion

**„Mă silesc să merg bine
pe calea mea, fără mari
complexe, fără ură în mine,
fără superstiții”**

Abstract

La aniversare, acad. Eugen Simion răspunde unor întrebări care nu i-au mai fost puse până acum. Așadar, despre ursitoare și destin, despre nostalgii, despre orgoliu și onoare, despre vin, despre bunicul Radu și bunicul Eugen, evident și despre critica literară, gâlceava dintre scriitori, viitorul literaturii.

Cuvinte-cheie: critică literară, Cioran, Călinescu, Lovinescu, copilărie, Coasta Boacii, poveste, modele.

At anniversary time, acad. Eugen Simion answers some never asked before questions – about fairies and destiny, about nostalgia, pride and honor, wine, grandfather Radu and grandfather Eugen and of course about literary criticism, the quarrel between writers and the future of literature.

Keywords: literary criticism, Cioran, Călinescu, Lovinescu, childhood, Coasta Boacii, story, models.

Profesorul, criticul și istoricul literar, cărturarul „din rasa constructorilor de catedrale” (Basarab Nicolescu), „instituția Eugen Simion” a ajuns la un nou „prag biologic” sau „de vârstă” (îl citez!). Cum „unui critic literar nu-i stă bine să fie sentimental” (l-am citat din nou) și cum **Criticul** se dezvăluie în bogata sa operă, mi-am propus să aduc în fața cititorilor mai întâi **Omul** – cu rădăcinile sale, cu zestrea sa ancestrală, cu bucuriile și spaimile sale, cu împlinirile și cu ratările, cu iluziile și cu deziluziile sale... M-a ajutat – fără să știe – însuși distinsul cărturar, cerându-mi să-i pun întrebări... ce nu i-au mai fost puse până acum! Incitantă provocare... însă ușor de zis, greu de făcut! Mai ales că, pe lângă numeroasele interviuri acordate de-a lungul anilor, multe dintre scrierile sale, în

frunte cu volumul de dialoguri cu regretatul Andrei Grigor, „În ariergarda avangardei”, sunt cărți confesive! Sau măcar conțin pasaje confesive.

Unde să sapi spre a găsi firicelul (de apă, de aur, de suflet) nescos până acum la lumină?

**„La ce-ar mai fi bun destinul
dacă l-am cunoaște dinainte?”**

Stimate domnule profesor Eugen Simion, cu voia și la cererea expresă a Domniei Voastre, pentru început, permiteți-mi să vă întreb o... neîntrebată! În zi sfântă, de pomenire a celei de-a treia aflări a capului prorocului Ioan Botezătorul, care „cădea”, în acel an, într-o

Eugen SIMION, Academia Română, președintele Secției de Filologie și Literatură, directorul Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”; Romanian Academy, President of the Philology and Literature Section, Director of The „G. Călinescu” Institute for Literary History and Theory, e-mail: eugen.simion@fnsa.ro.

Rodica LĂZĂRESCU, redactor-șef revista PRO SAECULUM, e-mail: pro.saeculum@gmail.com.

joi, v-ați ivit în lumină în casa moșnenilor Sultana și Dragomir. Făcând un exercițiu de imaginație, pe modelul celui închipuit, pentru Sadoveanu, de E. Lovinescu, ce-or fi menit ursitoarele sosite la căpătâiul pruncuțului?

Nu știu, n-am aflat și, la drept vorbind, nici n-am dorit vreodată să aflu. La ce-ar mai fi bun destinul dacă l-am cunoaște dinainte? Misterul lui este mai rodnic, deoarece cultivă în noi credința că-l putem îmbuna (un verb ce aproape nu mai este folosit azi în limbă, din nefericire; mie îmi place, mi se pare *frumos*, are un sens mistic: *îmbunează* și *invită* la *îmbunare*, *încrednicire*, la înfrânarea stării de încrâncenare a sufletului), că putem influența pozitiv destinul ce ne este hărăzit. Revin la întrebare: de la mama mea, care era o femeie religioasă și fundamental optimistă (credea în bine și recomanda, în mai toate situațiile de existență, binele ca factor esențial în viața omului), de la ea, zic, am aflat că, atunci când am venit pe lume, era începutul unei după-amiezi de mai, după o ploaie bogată („o ploaie frumoasă, frumoasă” – adăuga mereu mama când evoca acest moment auroral din viața mea)... Cum pot fi traduse

semiologic aceste simboluri? Ce mai pot spune, în ordine nesimbolică, este că veneam, în familia lui Dragomir R. Simion, după trei fete (una dintre ele, Maria, murise după naștere), două dintre ele trăiesc, prin grația lui Dumnezeu, și azi. Tata era, mi s-a spus (nu de către el, el a fost totdeauna un om excesiv de discret, pot spune *un om rușinos*, și-a ocrotit fără zgomot intimitățile, afecțiunile), tatăl meu, zic, era atât de fericit, încât a amânat să mă declare imediat la primărie. M-am născut, așadar, pe 23 mai și am fost înregistrat în acte la 25 mai 1933. Așa se face că, atât timp cât părinții mei au trăit, am sărbătorit ziua mea de naștere la 23 mai, iar cu prietenii – când s-a întâmplat să fie – la 25 mai. În ambele situații țin de *zodia Gemenilor*, aproape de *zodia Taurului*. Are, oare, vreo semnificație această zonă de frontieră? Ce spun astrele?

„Fiecare om duce cu el în lume o «Coasta Boacii»”

**„Nostalgiile, paradisurile,
să zicem miturile personale
(timorate, rușinate) ies rar
la suprafața scriiturii mele”**

Cioran exclama: „La ce bun să părăsești Coasta Boacii?”, Goga se tânguia: „De ce m-ați dus de lângă voi?”. Eugen Simion ce zice?

Despre interogația lui Cioran am scris în eseul *Cioran. O mitologie a nedesăvârșirilor* (2015). Despre „Coasta Boacii” mele n-am scris pentru că nu m-am gândit niciodată în chip serios la această problemă. Totdeauna suntem siliți să ne despărțim de ceva, de cineva. În ceea ce mă privește, m-am despărțit (formal, pe etape) de familie la 11 ani și am intrat, la Ploiești, într-un internat, unde am stat opt ani. Am plecat, apoi, la București (la Facultatea de Filologie) și, în continuare, am rămas aici. N-am avut impresia, în acest lung răstimp (sunt mai mult de 60 de ani), că m-am despărțit total de copilăria mea, deși, dacă stau să mă gândesc mai bine, copilăria este pentru mine o

lume foarte îndepărtată în timp. O port încă în mine, mai toate visele mele din ultimii ani se petrec în spațiul copilăriei. În ele apar, iarăși, mai totdeauna, părinții, surorile mele și chiar și oamenii pe care i-am întâlnit în alte locuri. Nu știu cum să interpretez aceste fantasme ce nu mă părăsesc, am impresia, niciodată. Ele au trecut, se pare, și în scrierile mele. O tânără eseistă, Bianca Burța-Cernat, a scris o postfață la studiul meu despre Creangă, *Cruzimile unui moralist jovial*, în care face o observație ce m-a uluit: descoperă în *Dimineața poezilor*, *Creangă* și alte cărți pe care le-am publicat *un sentiment auroral* ce se repetă, în fine, o *fantasmă* (în sensul dat de psihanaliză) ce se repetă în imaginarul meu critic. M-a surprins, repet, această intuiție. Mi se pare verosimilă.

Pe scurt, probabil că m-am despărțit fizic de „Coasta Boacii” mele, dar n-am plecat singur din ea: am călătorit și, cât voi călători încă, a fi împreună cu fantasmele copilăriei mele în acel spațiu care, și pentru mine, a fost paradisiac. N-am făcut însă caz de el, nu-mi place să fiu un nostalgic, nu-i iubesc în chip necondiționat pe poporaniști (în politică ei sunt lăutarii lucrurilor ce mor), dar îi citesc cu interes și uneori cu admirație pe C. Stere și G. Ibrăileanu, pe Iorga, Slavici, Rebreanu, Preda, când este vorba de literatura lor și de spiritul lor critic. Chiar dacă nu pot fi totdeauna de acord cu teoriile lor. Ideea mea este că dezechilibrul politic, social și moral al lumii românești de azi se datorează, în bună parte, faptului că a dispărut *clasa țărănească*, iar ceea ce a rămas din ea a fost lichidat de capitalismul primitiv de după 1990. Dispariția clasei țărănești (cu răzeșii și moșnenii ei) a dezechilibrat și destabilizează, în continuare, azi, lumea românească. A dispărut piatra ei de temelie, a dispărut, totodată, și o sursă esențială de energie morală și spirituală a societății noastre în drum spre democrația socială. Dar aceasta este o temă ce merită discutată în alt context. Mi-am amintit de ea pentru că dumneata, Rodica Lăzărescu, ai amintit de Parce, mituri, părinți și de paradisiuri pierdute, aici, pe pământ, de Goga, Cioran, de „Coasta Boacii”, iar eu mi-am amintit de modul cum le-am trăit eu în copilăria mea.

Pe scurt, fiecare om duce cu el în lume o „Coasta Boacii” și, dacă se întâmplă să fie și un creator, atunci nu face decât s-o mitizeze, cum face Cioran, care – cum se știe – demitizează totul, afară de *muzică, mistica sfințelor și copilăria* („Coasta Boacii”). Iar eu, critic literar, sunt obligat să demitizez ceea ce alții mitizează în opera lor sau să reabilitez ceea ce alții (cei mai mulți, în fapt, în zilele noastre) – supărați pe miturile naționale și convinși că ele ne țin în loc, ne marginalizează – demitizează cu program, demolează sistematic miturile românești. Așa că nostalgiile, paradisurile, să zicem *miturile personale* (timorate, rușinate) ies rar la suprafața scriiturii mele.

*V-ați imaginat vreodată trăind în alt timp?
Care ar fi acela? Făcând ce?*

Sincer, nu. Îi aud pe unii: *mi-ar plăcea să trăiesc în epoca lui Pericle*. Sau: *dacă aș trăi în epoca interbelică, aș face și aș drege etc.* Jocuri ale spiritului. Exerciții de imaginație. Suntem, fatal, oameni ai prezentului, bun sau rău. Nu avem încotro. Suntem fiii circumstanțelor. Depinde ce putem face într-un timp ce ne este dat. Mă uit în urmă la *timpul meu* și observ că am trecut prin aproape toate evenimentele secolului (în afară de Primul Război Mondial, pe care îl trăise din plin, adică din prima până în ultima zi, tatăl meu, ca soldat). Copilăria mea a fost fermecată, între altele, de poveștile lui și ale prietenilor săi despre generalul Dragalina, generalul Averescu etc., pe care, ceva mai târziu (la începutul adolescenței, când am citit poemele homerice în traducerea lui E. Lovinescu), mi i-am imaginat ca pe niște eroi mitici. Atât de mult îmi plăceau povestirile despre ei, încât am decis, atunci, să devin general. Când eram chestionat, cum sunt chestionați convențional copiii, pentru a le testa gradul de imaginație: *ce vrei să te faci tu când vei fi mare sau ce vrei să devii*, eu – țănoș – răspundeam, până pe la 11-12 ani: *eu vreau să mă fac general, așa, ca Dragalina, Averescu...* Interlocutorii mei zâmbeau și mă laudau... Copilării. N-a fost să fie după imaginația mea...

M-am îndepărtat de întrebare. Voiam, în fapt, să vă răspund: nu mă chestionați în ce

epocă mi-ar fi plăcut să trăiesc și ce aș fi putut face, ci, mai cinstit: *ce-ai făcut și ai fi putut face în timpul ce ți-a fost dat să trăiești?! La această întrebare aș putea să dau răspunsuri mai cinstitute... De altfel, vreau să vă mai spun ceva: istoria nu-i niciodată bună, dreaptă, favorabilă, cel puțin așa se înțelege din scrierile contemporanilor istoriei... Când citești articolele lui Eminescu, îți vine greu să spui că epoca lui era o epocă ideală. Și, totuși, azi o vedem ca o mare epocă de creație pentru noi, românii. La fel ca epoca interbelică: contemporanii o judecă aspru, aproape toți scriitorii o găseau (cel puțin în anii '30) detestabilă, haotică, violentă, acut politizată etc. Și, totuși, în aceste două decenii, cultura română s-a sincronizat, a dat mari valori, a ieșit în lume...*

Îmi vine să vă întreb, dar mă opresc la timp, ca să nu încurc și mai tare lucrurile: ce-am făcut noi, în literatură, după 1990? Ce capodopere am dat în ultimele trei decenii? *Ce-am făcut, pe scurt, cu timpul nostru? Nu aștept răspunsul. Treceți, călători, nu insistați...*

Dar în altă cultură? Ați refuzat tentația exilului...

Da, nu m-a ispitit. Dar nu le-am reproșat niciodată, nimic, celor care au ales exilul – unii de nevoie, alții de voie. Și nici nu accept să-mi reproșeze, indiferent cine ar fi, de ce am decis eu asupra destinului meu. Ce este drept să facem și ce putem face spre a rămâne în marginile adevărului – vorba lui Maiorescu – este să ne judecăm corect faptele noastre, fără prejudecăți *est-etice*. După 1990 s-a discutat mult (și confuz) în legătură cu această temă și, constatăm azi, fără niciun folos pentru literatura și critica literară românească. În ultima mea carte publicată (*E. Lovinescu și posteritatea lui critică*) am cercetat, cred, cu mai mare liniște și obiectivitate critică, acest război publicistic, în fond, fără noimă. Îmi vine să spun că, aproape două decenii, publiciștii literari și-au pierdut timpul degeaba... Și-au ratat capodoperele pe care le puteau scrie.

Capodopera poate să apară, evident, oriunde. Oricine scrie bine, spune undeva Camus, servește Franța. Cine scrie bine în

românește servește cultura română – putem spune la rândul nostru. Unii consideră că numai traduse în altă limbă (cu o circulație mai mare) cărțile lor pot fi apreciate la justa lor valoare estetică. Au dreptul să creadă acest fapt. Eu continui să cred că este o prejudecată ce izvorăște dintr-un vechi complex al nostru. Un complex de inferioritate ce produce, automat, o neîncredere funciară în valorile culturii naționale, inclusiv în capacitatea criticii românești de a le judeca estetic. Complex vechi, neîncredere bătrână și morocănoasă, specifică mediilor intelectuale, provinciale, speriate mereu de ce zice Europa (care stă – vorba eroului caragialesc – cu ochii pe noi) despre noi. G. Călinescu a scris odată despre acest misticism al intelectualului român, care așteaptă totul de la alții, având grijă (tot G. Călinescu) să combată și celălalt complex care îl terorizează: *complexul localismului* (nombrilismului) satirizat – și acesta – de I.L. Caragiale. S-a discutat, zilele trecute, dacă este bine sau rău ca scriitorul român să scrie în altă limbă. Sigur că rău nu poate fi, condiția este să scrie bine și să fie luat în seamă în limba de adopție. Ideea că, dacă scrii, în continuare, în limba română, nu ai nicio șansă (pentru că este o limbă mică, într-o cultură marginală) este, însă, profund falsă și, cum să zic ca să nu supăr și mai tare pe cei care sunt deja supărați pe opiniile mele, suspectându-mă de „naționalism” (un concept, după ei, reducionista și chiar mai mult decât atât!), profund falsă, zic, și fără viitor.

„Cred doar în aristocrația spiritului”

Recunoașteți că sunteți un om orgolios. E de bine, e de rău? În fond, ce e orgoliul – e un defect, e un scut, o carapace? Sau, dimpotrivă, considerați că sunteți un om tolerant? Cât de tolerant? Simțiți că „sporul de ani” v-a schimbat?

Atenție! Orgoliul nu trebuie confundat cu vanitatea, ruda lui detestabilă, înfumurată, necreatoare. Un critic trebuie să creadă că ceea ce scrie are valoare, că poate fi performat. Altfel de ce s-ar apuca să mângă-

lească hârtiile? Poți crede, de ce nu?, că ceea ce pui pe hârtie poate deveni o *operă* și că opera ta urcă, spre vârf, în scara valorilor. Unii cred, chiar, cu tărie că sunt geniali și nu ezită să ne comunice această descoperire a lor. E. Lovinescu ia în răs *preeminența* de care suferă Don Camilo (Camil Petrescu), o boală, de altfel, răspândită în literatura română. Este o altă denumire pentru *vanitatea scriitorului*... N-am fost atins până acum, am sentimentul, de această maladie și, dacă mă gândesc bine, nici nu mai am timp să fiu molipsit. Geniul nu se spune, geniul se recunoaște, târziu, de alții. Nici orgoliul, cred, nu trebuie afișat, scos în lume. Puțină modestie, în această privință, nu strică. Dimpotrivă, servește orgoliului. Ca semn de noblețe a creatorului. Cred doar în aristocrația spiritului. Toleranța? Este un sentiment creștin. Pe toleranță se bazează morala ce stă la baza spiritului european. *Toleranța activă*, iată soluția unei lumi drepte, posibile, *tolerabile*... Încerc să fiu un om tolerant și să nu circul prin lumea postmodernă cu o față desfigurată de intoleranță.

Ce e onoarea? Pentru ce cauză v-ați duela (la propriu!)?

Onoarea, îmi vine să zic, este sora bună a toleranței. Ele trebuie să circule împreună printr-o lume sfâșiată de contradicții. Onoarea se învață și se cultivă, ca și *bunul-simț*, *omenia*, valori simple, fundamentale... Nu trebuie să facem caz, însă, toată ziua de ele, așa cum natura nu face caz de ea însăși, nu vorbește de valorile ei, nu se laudă. De duelat nu m-am duelat până acum și nici nu văd cum aș putea să recurg la acest act romantic. Maioreșcu, de nu mă înșel, a provocat pe cineva sau a fost provocat la duel. Criticii au motive, așadar, să-și apere onoarea... Mă tem că, astăzi, ei sunt nevoiți să folosească internetul pentru a-și repara onoarea... Personal, n-am *vanități de eu* și caut alte metode pentru a-mi apăra onoarea, când simt că ea este lezată. Îmi amintesc că Tudor Vianu spunea că, atunci când cineva, un confrate, îți face o injustiție, răspunde-i scriind o carte bună și, dacă se poate, foarte bună. Atunci ești răzbunat, ai câștigat duelul cu el. Încerc să aplic această metodă de vreo 60 de ani. Nu știu dacă am câștigat toate duelurile, dar am încercat...

Priviți înapoi cu mânie, cu îngăduință, cu seninătate...? Sau nu priviți decât înainte? Ce regretați că nu ați făcut până acum?

Cu luciditate și, uneori, în ceea ce privește scrierile mele, cu oarecare cruzime. Nici atitudinile mele nu-mi par totdeauna de admirat. Nu mă despart, oricum, de trecutul meu, răzând, cum cerea Marx. N-am cum. Sunt momente pe care n-aș mai vrea să le trăiesc. Am auzit ieri, alaltăieri o frază ce mi-a plăcut, spusă de Virgil Tănase. Nu știu de ce îmi vine, acum, în minte, apropo de trecutul meu și de atitudinea corectă față de trecutul altora: față de tinerii de azi, care ne contestă – zicea el – noi, bătrânii, avem avantajul că noi am trăit tinerețea lor (și, deci, o cunoaștem, știm cât valorează și ce repede trece!), în timp ce ei n-au trăit bătrânețea noastră. Este frumos spus, nu?... Aceste inteligente vorbe îmi amintesc de altele, tot atât de sclipitoare, spuse de alt scriitor din generația mea, Nichita Stănescu, apropo de *trecutul generației '60* și de adversitatea pe care ne-a arătat-o, încă de la debutul ei, *generația optzecistă*: să nu-i judecăm pe

tineri după greșelile noastre, să-i lăsăm să-și facă și să-și trăiască greșelile lor... Înțelepte cuvinte și acestea. Și tolerante...

Un proverb indian spune că dacă ai un prieten adevărat nu mai ai nevoie de oglindă. Dumneavoastră cum ați defini un prieten adevărat? Aveți (mulți) prieteni adevărați (că dușmanii se văd!)?

Vă spun și eu o propoziție, poate două-trei, despre prietenie. Roland Barthes mărturisea că *și-a reușit prietenii, mai puțin ideile în viață*. Păstrând propoziția, am scris odată (în cartea-vorbită cu Andrei Gligor: *În ariergarda avangardei*) că, în ceea ce mă privește, mi-am reușit (cât am reușit) ideile mai mult decât prietenii. Mă opresc aici. În ultimele decenii prietenii vechi au murit, iar prietenii noi (literare, academice) s-au risipit și mai repede. În postmodernitatea românească prietenia a fost, am impresia, înlocuită de *alianță*. În Renaștere, prietenia valora mai mult decât iubirea.

**„Iubirea este starea de grație
a omului din om, poate chiar
manifestarea divinității din om”**

*Întrebându-se ce e dragostea, Baudelaire își răspundea: „Nevoia de a ieși din tine însuși”.
Domnia Voastră ce răspuns i-ați da?*

Ce întrebare poți să-mi pui, doamnă Rodica Lăzărescu! Mai rămâne să mă întrebați dacă cred sau nu în Dumnezeu! Iubirea ca „nevoie de a ieși din tine însuși”? Nu cumva este invers: „nevoia de a intra în tine însuși”, în *sinele profund*, în *ipseitate*, ca să vorbim în conceptele „sineității”, adică în limbajul profunzimilor? Ce-aș putea zice eu, acum, după ce toată viața mea am citit atâtea despre iubirea sublim romantică, despre un *nu știu ce* și un *nu știu cum*, despre *dulcele chin* al lui Conachi și Eminescu etc. Să spun doar atât, în cuvinte mai simple: iubirea este starea de grație a omului din om, poate chiar manifestarea divinității din om, forma supremă a bunătății și inteligenței sale. Este starea de spirit a sufletului. Iubirea, să nu uităm, se hrănește însă nu numai cu sublimități, dar și cu negativități. Și atunci este distrugătoare. Gândiți-vă că ea poate provoca susceptibilități, gelozii cumplite. Este o lance cu două capete: cu unul rănește, cu altul vindecă și sublimează...

Știm cum era bunicul Radu Simion: „un om scund, bine legat, nu părăsise niciodată portul tradițional [...] Bunicul vorbea puțin și privea mult. Privea aceleași locuri, pentru el toate erau în bună rânduială, morțile nu-l impresionau prea mult.” Dar bunicul Eugen Simion cum e?

Este încântat, fermecat pur și simplu de Bobiță și Bubiță care, peste o lună (la 3 iulie 2018) vor ajunge la 12 ani. Au rămas, pentru mine, două *minuni albe*. Mă împacă, pur și simplu, cu lumea din afară, care pare din ce în ce mai haotică, învrăjbită, pusă pe căpătuială.

Găsesc în scrierile dumneavoastră referiri la vinul care vă este servit (la prieteni, în res-

taurant etc.). Sunteți, după câte înțeleg, un priceput degustător de vinuri alese. E glasul ținutului natal înscris în zestrea dumneavoastră genetică? Ține de educație, de cultură?

Nu. Vinul nu-i o moștenire. Este un produs al culturii. Am învățat multe despre vin în Franța, de la prietenii mei. Îmi place vinul roșu. Românii au, astăzi, vinuri bune. Semn că tradiția este veche și puternică. Cred și eu că vinul este, pentru om, un prieten bun, un confident loial. Se poate bea în singurătate, încet și tăcut, dar și în grup, cum se bea, de pildă, în *Hanul Ancuței*. El stimulează meditația și narațiunea (istorisirea). Are, așadar, virtuți epice și filosofice.

**„Susțin o cultură a tăcerii,
pentru a avea, astfel, mai mult
timp pentru a medita”**

Tăcerea e totdeauna de aur?

Este, dar nu totdeauna. Omul postmodern a uitat însă virtuțile tăcerii. Vorbește mult, tot timpul. Suferă de locvacitate. Cum a zis un om politic francez despre alt om politic: *a ratat șansa de a tăcea*. Susțin o cultură a tăcerii, pentru a avea, astfel, mai mult timp pentru a medita.

Vă considerați un răsfățat al sorții/zeilor?

Nici pe departe. Dar nici o victimă a destinului. În consecință, mă silesc să merg bine pe calea mea, fără mari complexe, fără ură în mine, fără superstiții, deși uneori mă surprind că superstițiile din copilărie mă vizitează și azi.

A fost un jurnal francez („Timpul trăirii, timpul mărturisirii”), unul german („Sfida-rea retoricii”), unul „danez” (publicat în „Caiete critice”)... pe când și unul intim, început, cum ați afirmat, la 13 ani? Cu ce clauză de publicare?

Țin un jurnal, de mulți ani, am scris despre jurnalul intim, dar încă nu știu ce voi face cu jurnalul meu. Să-l ard, să-l las moștenire fiicei mele și minunilor albe de care ți-am vorbit?

Se citește prea puțin sau se scrie prea mult?

De scris, observ, se scrie mult, dovadă că se publică multe cărți. Dar sunt citite? Am îndoieli. Eseiștii occidentali sunt de părere că literatura moare, dacă n-a murit încă. Trăim, deja, în *postliteratură*. Sigur este că trăim de câteva bune decenii nu într-o *civilizație a literaturii*, ci într-o *civilizație a imaginii*. Televiziunea ne-a luat cititorii și ne-a marginalizat enorm pe noi, autorii de cărți. Ce-i de făcut? Să scriem, așteptând timpuri mai bune.

Să fi avut dreptate Rebreanu cum că scriitorii se ceartă și-n cimitir?

Cam are. Dacă mă uit în jur, n-aș putea spune că lumea este condusă de înțelepți și de sfinți. După *lupta de clasă* a urmat, surprinzător, *lupta omului împotriva omului* și *lupta între generații, fracțiuni, partide, grupuri de interese* etc. *O luptă este viața, deci te luptă...* O luptă, trebuie să precizez, câinoasă, fără Dumnezeu, politicianistă, exasperantă, cultivând toate imoralitățile... Ce-i de făcut?

„Critica literară trebuie să fie citită și pentru ea însăși, ca o proză de idei...”

Sartre spunea că, pentru a-ți impune ideile, trebuie să le pui într-o poveste. Dumneavoastră completați: „Așa trebuie să procedeze și criticul literar”. Ce e povestea, domnule Profesor?

Jean-Paul Sartre are, de data aceasta, dreptate. Are și adversarul său, Eugen Ionescu, care mărturisește, pe când făcea critică literară în limba română, că scrisul are nevoie de un „epicism interior”. În critică, „epicism” înseamnă nu să povestești opera despre care scrii, ci să reconstitui, critic, elementele esențiale ale operei, pentru ca lectorul tău să te poată urmări, în cunoștință de cauză. Așa procedează E. Lovinescu și, mai ales, G. Călinescu. A spune *da* sau *nu* despre un roman, fără să spui la ce se referă acordul sau negația, nu înseamnă nimic. Mai spun o dată ceea ce au spus și criticii dinaintea mea: critica literară trebuie să fie

citită și pentru ea însăși, ca o superioară proză de idei...

Modelul dumneavoastră în critică a fost E. Lovinescu, despre care ați scris o monografie, iar de curând un amplu volum intitulat Posteritatea critică a lui E. Lovinescu. Principiile criticii estetice lovinesciene și ideile sale despre civilizația modernă românească v-au însoțit de-a lungul anilor. Au apărut, între timp, în cultura română și alte modele, mai cu seamă în sfera literară?

Sigur că au apărut. Chiar în timpul vieții sale au fost contestate opiniile sale despre *sincronism*, *tradiționalism* etc. În volumul pe care l-ați citat (*E. Lovinescu și posteritatea lui critică*) am urmărit aceste polemici. Două capitole masive din carte analizează, din nou, polemica lui G. Călinescu cu E. Lovinescu, pe care, în 1930, îl considera „cel mai mare dacă nu unicul critic român”, iar în 1937 îl minimaliza. Dincolo de latura personală (existentă, evidentă) este și o diferență de concepție între acești doi mari critici. Azi le putem judeca pe toate, lăsând de o parte simpatiile și antipatiile, refuzurile noastre. Este ceea ce am încercat să fac. Au apărut, evident, alte metode în critică și alte modele. Unele principii de ordin estetic rămân încă. Țin de natura disciplinei noastre. Nu le putem schimba pe toate... În postmodernitatea în care trăim, mai spun o dată, teoriile îmbătrânesc repede, metodele, iarăși, se primează și ele, tot repede, iar ideile se rătăcesc și mor tinere. *Noua critică* și *noua nouă critică* franceză au terorizat viața literară două decenii și n-au supraviețuit în conștiința literaturii, decât prin Roland Barthes, de pildă, care a avut inteligența să se despartă de structuralism (după ce l-a impus în critică) și să scrie *Plaisir du texte* și *Discurs îndrăgostit*. Fără el și fără câțiva alți teoreticieni, „Demonul teoriei” (cum îi zice Antoine Compagnon) a murit.

Afirmați că, în zilele noastre, critica a fost înlocuită cu „comentariul” de tarabă. S-a tabloizat critica/istoria literară? Se mai face cercetare serioasă, câți mai suflă colbul din arhive, câți tineri mai găsești în sălile Bibliotecii Academiei, de pildă?

Se mai face. Nu mult, dar se face încă. La Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, de pildă, unde există un grup solid de cercetători. Cu ei am făcut și facem în continuare edițiile critice din clasici (au apărut deja 200 de volume), *Dicționarul general al literaturii române* (prima ediție are șapte volume, din ediția a II-a au apărut

până acum patru volume din cele opt proiectate!), *Enciclopedia literaturii române vechi* și 30 de volume din *Cronologia vieții literare* (1944-2000). Nu vi se pare că acești cercetători (câți mai sunt și care sunt plătiți mizerabil!) merită să fie apreciați pentru știința și devotamentul lor pentru literatura română?

București, 20 mai 2018

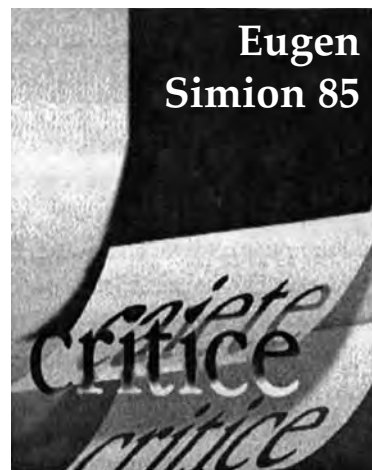

Eugen
Simion 85

Gisèle VANHESE

*Sur le chemin illustre
de la Déesse littérature.*

Eugen Simion et l'imaginaire critique

Abstract

Critic de anvergură europeană, Eugen Simion și-a dedicat viața literaturii și, în mod special, scriitorilor din România, o țară în care trăiesc «oameni și cărți». (Paul Celan), Eugen Simion este autorul a numeroase cărți, precum Scriitori români de azi, Fragmente critice, Moartea lui Mercuțio, Genurile biograficului. Inițiativele sale se află la originea demersului enciclopedic Dicționarul general al literaturii române, a admirabilei colecții Opere fundamentale, echivalentul românesc al Bibliotecii Pléiade, și, nu în cele din urmă, la publicarea integrală a tuturor manuscriselor Eminescu. Bun cunoscător al structurii profunde a evoluției literare, Eugen Simion și-a concentrat, de asemenea, analiza asupra unor autori precum Mircea Eliade, Eugen Ionesco, Emil Cioran... din a căror operă se inspiră investigarea sa critică.

Cuvinte-cheie: critică literară, enciclopedism, Eugen Simion, literatura română, Europa.

An European critic, Eugen Simion has dedicated his life to literature and, especially to writers from Romania, a country where «people and books» live (Paul Celan). Eugen Simion is the author of many, many books, as well as Romanian Writers Today, Critical Fragments, Mercutio's Death, The Biographical Genre. His initiatives are to the origin of the encyclopedic approach of The General Dictionary of Romanian Literature, the admirable collection of Fundamental Works, the Romanian equivalent of the Pléiade Library, and, last but not least, to the origin of the publication of Eminescu's all manuscripts. Very good connoisseur of the deep structure of literary evolution, Eugen Simion also focused his analysis on some authors such as Mircea Eliade, Eugen Ionesco, Emil Cioran ... whose works is setting up his critical investigation.

Keywords: Literary Criticism, encyclopedism learning, Eugen Simion, Romanian literature, Europe.

Lorsqu'on se rend de Rome en Calabre, on passe par une localité – située près de Naples – au nom bien anonyme: Ascea. Peu savent que ce toponyme cache en fait celui de l'antique ville d'Elea, bien connue pour être la patrie du philosophe Parménide et de l'École des Éléates dont l'influence s'étendra sur toute la philosophie grecque et, ensuite, occidentale. Le Poème de

Parménide d'Élée témoigne, selon Yves Battistini, «de l'énergie explosive en attente et non encore désamorcée dans les plis et les demeures profondes d'un poème jeune de plus de vingt-cinq siècles»¹. Il a, pour nous, le privilège d'évoquer des lieux mythiques que l'on peut encore contempler à Élée-Ascea, comme «Les portes qui s'ouvrent sur le chemin de la Nuit et du Jour»². Ainsi que

Gisèle VANHESE, Université de la Calabre (Italie), e-mail: office@fnsa.ro.

¹ Yves Battistini, *Trois présocratiques*, Paris, Gallimard, 1968, p. 104.

² Parménide, in Yves Battistini, *op. cit.*, p. 110.

le note Christian Berg, «aux sources de la réflexion occidentale sur l'être, on trouve les cent cinquante vers du fragment de Parménide. La déesse Dikê, „au châtimement terrible”, y dicte à l'adolescent le choix entre les voies à suivre s'il veut connaître le monde sensible»³:

Les cavales qui m'emportent m'ont
mené aussi
loin que m'entraînait
mon désir, et leur galop m'a conduit
sur le chemin
illustre
de la Déesse qui partout guide le
Sage⁴.

La lecture de ces vers énigmatiques m'a toujours fait penser à la tâche du critique – qui, lui aussi, unit la passion fougueuse pour la littérature et la sagesse de la réflexion – et en tout premier lieu à ce critique exemplaire qu'est Eugen Simion. Critique d'envergure européenne, Eugen Simion a consacré sa vie à la littérature et en particulier aux écrivains de la Roumanie, un pays où, pour paraphraser Paul Celan, vivent «des hommes et des livres». Tâche qu'il a développée dans de nombreux écrits, comme le cycle *Scriitori români de azi*, *Fragmente critice*, et dans l'entreprise encyclopédique du *Dicționarul general al literaturii române* ainsi que dans la création de l'admirable collection *Opere fundamentale*, qui est l'équivalent roumain de la *Bibliothèque de La Pléiade*, sans oublier la publication intégrale de tous les manuscrits d'Eminescu. Excellant à saisir la structure profonde de l'évolution littéraire, il réussit aussi à concentrer son analyse sur des auteurs singuliers qui sont autant d'alliés essentiels dans sa quête critique, tels Mircea Eliade, Eugen Ionesco, Emil Cioran...

C'est surtout le genre biographique qui le fascine au point d'avoir lui-même écrit un

inoubliable *Journal parisien*. Il nous offre de saisissants portraits des auteurs qu'il commente grâce à une stratégie discursive privilégiant deux voies d'accès à l'œuvre. La première est celle de l'inscrire dans le substrat historique et culturel originaires. Eugen Simion retrouve ici la grande leçon de Jean Starobinski – avec qui il présente de profondes affinités – qui affirmait:

Pourquoi ne pas admettre que l'œuvre aboutie, séparée de son placenta psychologique et social, reste néanmoins porteuse, dans sa forme achevée, de tout ce qui a contribué effectivement à sa genèse. Cosmos clos, elle rayonne d'une lumière conquise sur la Nuit antécédente⁵.

La seconde est celle de choisir le détail biographique, ou biographème, qui illuminera toute une vie. Comme le reconnaît Marcel Schwob:

3 Christian Berg, «Le chemin interdit par la déesse», in Yves-Alain Favre (ed.), *Yves Bonnefoy: poésie, art et pensée, Cahiers de l'Université de Pau*, n. 7, 1983, p. 165.

4 Parménide, in Yves Battistini, *op. cit.*, p. 109.

5 Jean Starobinski, *L'Œil vivant II, La relation critique*, Paris, NRF, 1989, p. 78.

Le biographe, comme une divinité inférieure, sait choisir parmi les possibles humains, celui qui est unique [...]. Au milieu de cette grossière réunion le biographe trie de quoi composer une forme qui ne ressemble à aucune autre⁶.

Dans la lignée de celle de Maiorescu, Lovinescu et Călinescu, l'herméneutique d'Eugen Simion conjugue ainsi l'art de vastes synthèses, toujours fondées sur une profonde connaissance des documents, et l'art du détail qui condense, pour l'éclairer magistralement, ce qui rend unique une vie et une œuvre. C'est ainsi que la fine affirmation «În *Chira Chiralina* elementul energizant este cafeaua»⁷ voisine, dans la même *Préface*, avec une conclusion qui inscrit de manière décisive Panaît Istrati dans la littérature européenne:

el și-a creat un destin, unic în literatura română și, până la un punct, unic în literatura europeană. Istrati răstoarnă prin biografia sa (în care intră și o tentativă de sinucidere și un act răsunător și primejdios de disidență față de stalinismul triumfalist și dictatorial) și prin scrierile care nu fac decât «să ficționeze» experiențele sale, el răstoarnă, zic, toate tipologiile și strategiile scriitoricești cunoscute până la el în literatură⁸.

En quelques mots, il trace –en portraitiste raffiné – les traits d'un visage et d'un destin, ici celui d'Anatol E. Baconsky:

Este, în rezumat, o mică estetică a orgoliului și a însingurării artistului. Baconsky credea în superioritatea artei, poezia și estetica lui puțin scorțoasă, cultă în chip excesiv, apără totdeauna imaginea creatorului solemn, estetizant, senioral, pierdut în cerul marilor modele. El însuși, ca om, trecea printre noi ca un prinț exilat, abstras și melancolic, de o melancolie puțin studiată, voivodală. Am avut sentimentul, citindu-l și observându-l de la distanță, că poetul își construise un stil al personalității și se identificase, în cele din urmă, în viață și poezie, cu el. A. E. Baconsky rămâne prin modul de a fi și de a scrie una dintre figurile cele mai originale ale literaturii postbelice⁹.

Cette complémentarité, dans la démarche exégétique, se reflète non seulement dans son art d'écrire, mais aussi dans son art de vivre. La majesté sévère d'une œuvre critique vouée à la pérennité des Classiques s'unit en effet, chez lui, à une passion de la vie, cueillie dans ses aspects les plus fugaces comme un banquet, une conversation ou une promenade. Chez Eugen Simion tout est dialogue.

6 Marcel Schwob, *Préface*, in *Vies imaginaires*, Paris, Gallimard, 1998, p. 16.

7 Eugen Simion, *Introducere*, in Panaît Istrati, *Opere*, I, Ediție îngrijită, cronologie, note și comentarii de Teodor Vârgolici. București, Editura Academiei Române, 2003, p. XXIV: «Dans *Chira Chiralina*, l'élément énergétique est le café».

8 Eugen Simion, *op. cit.*, LXXVIII: «il s'est créé un destin, unique dans la littérature roumaine et, jusqu'à un certain point, unique dans la littérature européenne. Istrati bouleverse, par sa biographie (où entrent aussi une tentative de suicide et un acte retentissant et périlleux de dissidence face au stalinisme triomphal et dictatorial) et par ses écrits qui ne font que «fictionaliser» ses expériences; il bouleverse toutes les typologies et stratégies scripturales connues jusqu'à lui en littérature».

9 Eugen Simion, *Introducere*, in Anatol E. Baconsky, *Opere*, I. *Poezii*, ediție îngrijită de Pavel Țugui și Oana Safta, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2009, p. XXXIII–XXXIV: «C'est, en résumé, une petite esthétique de l'orgueil et de la solitude de l'artiste. Baconsky croyait en la supériorité de l'art; sa poésie et son esthétique un peu rigide, cultivée de manière excessive, défendent toujours l'image du créateur solennel, esthétisant, seigneurial, perdu dans le ciel des grands modèles. Comme homme, il passait lui-même, parmi nous, comme un prince exilé, abstrait et mélancolique, d'une mélancolie un peu étudiée, voivodale. J'ai eu le sentiment, en le lisant et en l'observant à distance, que le poète même se construisait un style de personnalité et qu'il s'identifiait ensuite, dans la vie et dans la poésie, avec lui. A. E. Baconsky reste, par sa manière d'être et d'écrire, une des figures les plus originales de la littérature d'après-guerre».

On a relevé combien il a marqué de son empreinte le choix des écrivains dans le Grand Œuvre qu'est *Dicționarul general al literaturii române*. En particulier, il a voulu y inclure la littérature roumaine de Bessarabie, Serbie (Voïvodine), Ukraine (Bucovine du Nord)¹⁰. Il exalte aussi la complémentarité entre la littérature de Roumanie et la littérature roumaine de l'étranger. Dès 1993, il affirme:

La réunification de la littérature ne peut commencer que de l'intérieur de la littérature même, et la tâche de la génération actuelle de critiques, historiens de la littérature et professeurs (et probablement aussi la tâche de la génération qui nous succèdera) est d'écarter les malheureuses séquelles de la théorie des deux cultures et de rendre à la littérature nationale les valeurs et les directions qui sont les siennes.

Mais ce n'est pas la seule de ce genre. Il y a encore une partie de la littérature qui doit être ramenée dans l'espace d'où l'histoire l'a forcée de s'évader. Il s'agit de la littérature de l'exil, de la diaspora spirituelle [...]. Je pense à la littérature de l'exil et à sa réinsertion dans la littérature roumaine¹¹.

Dans l'essai *La Littérature migrante*, Eugen Simion constate qu'il a distingué – quand c'était possible – l'écrivain exilé de l'écrivain migrant, mais que la limite entre ces deux concepts est souvent impalpable. Il énumère les différentes vagues d'écrivains roumains qui, à divers titres, peuvent s'inscrire dans le paradigme de la littérature migrante et dans celui du multiculturalisme qui entraîne toujours avec lui le corollaire du

multilinguisme: au XXe siècle, Anna de Noailles, Hélène Vacaresco, Marthe Bibesco à la Belle Époque. Ensuite dans les années '20 et '30, Benjamin Fondane, Ilarie Voronca, Tristan Tzara, sans oublier Panaït Istrati. Mircea Eliade, Eugène Ionesco, Emil Cioran allaient suivre. «Le processus s'amplifie après la Seconde Guerre Mondiale», remarque Eugen Simion, avec «plusieurs vagues de migration intellectuelle»¹² qui se confondent cette fois avec la littérature de l'exil: Virgil Gheorghiu, Petru Dumitriu, Vintilă Horia, Dumitru Țepeneag, Virgil Tănase, Paul Goma, Dorin Tudoran, Norman Manea, Bujor Nedelcovici, Matei Vișniec, Gabriela Melinescu et bien d'autres.

Après 1989, on observe une nouvelle vague d'écrivains migrants pour des raisons économiques, culturelles ou personnelles, comme, par exemple, Felicia Mihali qui s'est établie au Québec et publie désormais ses romans en français. À quelle littérature appartiennent ces écrivains? se demande le critique. Quel est leur statut par rapport à la littérature de départ et à celle d'arrivée? Il s'interroge ainsi sur le cas d'Herta Müller, de Vasko Popa, de Paul Celan, sans oublier la situation des écrivains juifs roumains émigrés en Israël. Le critique évoque même une littérature éparpillée, disséminée dans plusieurs nations, dans d'autres espaces culturels et d'autres langues, bref – reprenant l'expression à Țepeneag – une littérature osiridienne¹³.

C'est sans doute dans la création du Séminaire international „Penser l'Europe”, par la Fondation Nationale pour la Science et l'Art qu'Eugen Simion dirige avec l'Académicienne Maya Simionescu, qu'est mise en évidence la dimension européenne de sa formation et de son enseignement.

10 Consulter Ion Simuț, «Dicționarul esențial Simion 2012 între marile proiecte ale criticului», in Lucian Chișu, Gheorghe Chivu, Andrei Grigor (eds.), *Eugen Simion 80*, București, Editura Tracus Arte, 2013, pp. 170-171.

11 Eugen Simion, «Un processus nécessaire: la réunification spiriruelle de la littérature», *Euresis*, n. 1-2, 1993, p. 161.

12 Eugen Simion, «La littérature migrante», in Eugen Simion, Gisèle Vanhese (eds.), *La littérature migrante – Literatura română «migrantă»*, *Caiete critice*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, n. 3-4, 2011, p. 5.

13 Eugen Simion, *op. cit.*, p. 7.

Réunissant les principaux académiciens roumains et ceux de plusieurs Académies européennes ainsi que des penseurs venus de tous les horizons du savoir, ce Séminaire – appelé aussi par Jacques De Decker le «Cercle de Bucarest» – est considéré comme un think tank qui se centre chaque année sur une problématique spécifique. Lieu de réflexions et de débats intellectuels, le Séminaire est destiné à tracer des pistes, à ouvrir de nouvelles trajectoires, à poser les bonnes questions. Pour Eugen Simion, penser l'Europe c'est «penser l'incertain»¹⁴ dans un monde liquide et globalisé, la construction de l'Europe s'effectuant «dans un moment où on annonce la fin de l'histoire et la fin des certitudes»¹⁵.

Pour lui, la littérature et sa transmission par l'enseignement permettront de continuer à former «l'homme européen complet guéri de l'incomplétude»¹⁶, d'où l'appel aux dirigeants pour «protéger „les humanités” dans les *curricula* afin de protéger la plénitude de l'être humain. L'homme européen n'a plus d'avenir s'il renonce à ce qui fait sa réputation – sa culture humaniste, l'harmonie de son esprit»¹⁷. Il précise que

la culture européenne est la somme des cultures nationales auxquelles s'ajoute l'esprit européen qui les unit dans les profondeurs de l'esprit créateur. Voilà pourquoi il est important de parler de nos poètes et de les rapporter – lorsque nous les enseignons en classe ou lorsque nous en parlons dans nos livres – au mouvement des idées de l'époque et aux modèles européens¹⁸.

Il s'attache en particulier à l'édification de l'Europe des cultures, une Europe humaniste, en relevant le défi qui fut celui de Titu Maiorescu – «soyons nationaux, le visage contre l'universalité»¹⁹ – et en conjugant ainsi le singulier et l'universel, les marges et le centre, le Moi et l'Autre, pour arriver à un Nous collectif et harmonieux. En ce début du XXIe siècle, l'homme

s'efforce de tenir tête à cette action agressive de dé-mythification, de dé-nationalisation, de *destărare* (espèce de dé-payement, comme l'écrivait Mircea Eliade, l'historien des religions) de l'individu et de récupérer, avec plus de lucidité et de sens de l'histoire, ses mythes fondateurs, ses mythes essentiels, ceux-là mêmes qui l'aident à affronter les violences de l'histoire et à accepter que l'homme *peut être, il est même autre* ou qu'il est lui mais doit être, en même temps, *un autre, l'Autre*. Voilà la source de tout: cette indulgence de l'homme pour l'homme, cette morale de la tolérance lucide, active sans laquelle l'homme postmoderne ne saurait vaincre les schizophrénies de l'histoire²⁰.

Académicien, professeur universitaire, critique, historien de la littérature, constructeur d'entreprises intellectuelles de grande envergure.... Qui est vraiment Eugen Simion? Un critique affirme: «O melancolie de cavalier se citește pe fața acestui bărbat și intelectual veșnic tânăr, pe fața brăzdată de

14 Eugen Simion, «Penser l'Europe, penser l'incertain», in *Le Séminaire international „Penser l'Europe”. 10 ans*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2011, p. 11.

15 Eugen Simion, *op. cit.*, p. 14.

16 Eugen Simion, «Science sans conscience n'est que ruine de l'âme», in *Penser l'Europe. Comment enseigner l'histoire et les littératures pour former l'homme européen?*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2014, p. 66.

17 Eugen Simion, *op. cit.*, p. 68.

18 Eugen Simion, *op. cit.*, p. 67.

19 Cité par Eugen Simion, «Penser l'Europe, penser l'incertain», in *Le Séminaire international „Penser l'Europe”. 10 ans*, *op. cit.*, p. 14.

20 Eugen Simion, «Qu'est-ce que l'Europe a appris et qu'est-ce qu'elle n'a pas su apprendre de ces cent ans d'histoire?», in *Penser l'Europe. Bientôt un siècle depuis la fin de la Première Guerre Mondiale: qu'est-ce que l'Europe a appris de son histoire?*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2017, p. 42.

lumini (și umbre) ale anilor, ale experienței»²¹? Pour reprendre une comparaison aux Pré-socratiques, on sait que toute expérience créatrice est traversée par deux chemins que nous a indiqués Héraclite: l'un vers le haut et l'autre vers le bas. Pour Gabriel Bounoure, certains créateurs «suivent le premier, qui s'élève au-dessus de la mort et des images et se dirige vers une Pensée-Forme, une Beauté enfin réelle »²². Au contraire, l'autre voie – la voie descendante – entraîne le voyageur vers les régions de l'Ombre (un critique ne qualifie-t-il pas Eugen Simion comme «omul discret din umbra cărților sale»?²³)

En fait, à côté d'une démarche centrée sur la réflexion rationnelle s'inscrivant dans le régime diurne de l'imaginaire, se révèle un autre aspect – plus personnel, plus intuitif – du créateur, en particulier dans son *Journal parisien*, mais aussi dans ses choix littéraires, souvent liés – en plus de l'estime – à l'amitié comme celle avec Nichita Stănescu:

avem în față imaginea unui critic nu atât ambițios cum s-ar crede, ci a unui *constructor temerar*, din stirpea rară a lui Maiorescu, Ibrăileanu, Lovinescu și Călinescu, marcat de povara «excelenței» înțeleasă ca *alchimia dreptei căi*²⁴.

On le voit aussi dans son exégèse qui, fondamentalement, privilégie la mise en évidence de la profondeur d'une œuvre, en en contemplant tous les versants, théma-

tiques, philologiques, structuraux. Exégète très proche, par certains côtés, de Jean-Pierre Richard, il privilégie le dévoilement de certains thèmes obsédants pour l'écrivain comme pour le critique:

Ce qui signale toute grande œuvre d'art, c'est assurément sa cohérence interne. Entre les divers plans de l'expérience on y voit s'établir des échos, des convergences. Lire, c'est sans doute provoquer ces échos, saisir ces rapports nouveaux, lier des gerbes de convergences²⁵.

Définissant sa propre méthodologie, le critique français parle d'une quête du sens semblable à celle de la déesse cherchant le corps morcelé d'Osiris pour le recomposer: «elle n'atteint la splendeur de Phébus, surgi au jour réuni de l'évidence, qu'à travers la douleur d'Osiris, déchiqueté, perdu dans l'ombre du non-sens»²⁶. Réflexion qui rencontre celle que propose Jean Starobinski:

Hermès, conducteur des âmes et patron de l'herméneutique, est celui qui franchit les limites entre les mondes, et qui rend à la présence ce qui avait été englouti par l'absence ou par l'oubli²⁷.

Tâche grandiose à laquelle Eugen Simion a consacré toute sa vie. Il observe que la critique littéraire – ainsi que l'enseignement de la littérature – ont pour mission de préserver et de transmettre aux jeunes générations

21 Moma Dimic, «Adevăr și literatură», in Lucian Chișu, Gheorghe Chivu, Andrei Grigor (eds.), *Eugen Simion 80, op. cit.*, p. 88: «une mélancolie de chevalier se lit sur le visage de cet homme et intellectuel éternellement jeune, visage sillonné de lumière (et d'ombres) des années, de l'expérience».

22 Gabriel Bounoure, *Marelles sur le parvis*, Paris, Plon, 1958, p. 271.

23 Gheorghe Manolache, «Eugen Simion sau despre omul discret din umbra cărților sale», in Lucian Chișu, Gheorghe Chivu, Andrei Grigor (eds.), *Eugen Simion 80, op. cit.*, p. 231: «un homme discret à l'ombre de ses livres».

24 Gheorghe Manolache, *op. cit.*, p. 232: «nous sommes en face de l'image d'un critique, qui n'est pas aussi ambitieux qu'on pourrait le croire, mais d'un *constructeur téméraire*, de la race rare de Maiorescu, Ibrăileanu, Lovinescu et Călinescu, marqué du poids de l'"excellence", comprise comme *alchimie du droit chemin*».

25 Jean-Pierre Richard, *Poésie et profondeur*, Paris, Éditions du Seuil, 1976, p. 10.

26 Jean-Pierre Richard, *op. cit.*, p. 11.

27 Jean Starobinski, *op. cit.*, p. 29.

ce qu'il considère comme une «thérapeutique de l'être» et un «instrument de connaissance»²⁸ dans un monde déspiritualisé: la littérature. Or, comme l'a bien montré Mircea Eliade, dans la modernité et la post-modernité, la lecture des œuvres littéraires a pris la place de la récitation des mythes dans les sociétés traditionnelles²⁹. Avec Eugen Simion la lecture devient véri-

tablement un voyage initiatique vers le Centre du sens car elle permet à l'homme moderne, vivant de manière désacralisée sa condition dans l'histoire, d'accéder à une autre dimension de l'existence ouvrant sur l'ontique. Dans cette perspective, la lecture possède un «rôle anthropologique instauratif»³⁰ et même une fonction sotériologique.

28 Eugen Simion, «La fin des certitudes? La fin des cultures nationales?», in *Le Séminaire international „Penser l'Europe”. 10 ans*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2011, p. 296.

29 Mircea Eliade, *Aspects du mythe*, Paris, Gallimard, 1963, pp. 230-232.

30 Gilbert Durand, «Eliade ou l'anthropologie profonde», in Constantin Tacou (ed.), *Mircea Eliade, Cahier de l'Herne*, Paris, 1978, p. 35.

Posteritatea critică a lui E. Lovinescu

Abstract

Autorul articolului se referă la recent apăruta Posteritatea critică a lui E. Lovinescu, Ed. Tracus Arte, București, 2017, în care cunoscutul critic și istoric își exprimă, după aproape cinci decenii de cercetare a operei lui E. Lovinescu, punctele de vedere cu privire la destinul operei acestuia, mult încercat în timpul vieții lui și la fel de suspus vicisitudinilor în posteritate.

Cuvinte-cheie: critică literară, model, E. Lovinescu, modernitate, polemică, posteritate.

The author of this article refers to the recent published book The Critical Posterity of E. Lovinescu, Publisher Tracus Arte, Bucharest, 2017, in which the well-known critic and historian expresses, after almost five decades of research of E. Lovinescu's works, the points of view regarding the to the destiny of his work, very hardtried in his lifetime, and liable to the same vicissitudes in his critical posterity.

Keywords: literary criticism, critical model, E. Lovinescu, modernity, polemic, posterity.

Identificăm în acest caracteristic studiu* simionist (amplitudine deosebită a cuprinderii, masivitate a substanței bibliografice, ținută deontologică exemplară a demonstrației, farmec beletristic al discursului) o triplă *conștiință critică* (vorbind în termenii lui Georges Poulet). E conștiința critică a lui E. Lovinescu, considerată model de interrelație critică în calitate de scriitor (ca cel care oferă obiectul – carte), conștiința proprie a autorului studiului, care se întâlnește într-o intersubiectivitate empatică cu cea a criticului – model pentru autorul studiului și conștiința critică manifestată de Ceilalți (din anturajul sburătorist lovinescian, din diferite perioade de la cea a considerării lui ca model estetic, spiritual și moral la cea a contestării totale și la cea a reconsiderării ca exemplaritate paradigmatică).

În această complexă prezentare a operei și personalității lui Lovinescu sunt utilizate,

într-un mod pluriperspectiv, autoportretul pe care și-l face însuși criticul *Sburătorului*, portretul intersubiectiv pe care îl face autorul studiului, desigur cu o evidență intenție de maximă obiectivitate, și portretul pe care îl realizează criticii în imediata și mai distanțată posteritate. Se recurge, după cum se poate lesne constata, la procedeele de *aqua forte* lovinesciene, la o portretizare cu mijloacele picturii clasice „rembrandtiene” și la o configurare aproximată, anamorfotică, în tușe subiective sau chiar deformate ale unui șir întreg de exegeți și scriitori.

Avem, în consecință, un tablou mozaical, la care fiecare adaugă câte o pietricică eterogenă, conform unui unghi de abordare personal și, adeseori, în funcție de circumstanțele politice, de apartenența la un curent, la o mișcare culturală sau la o grupare literară, de intențiile programatice de

Mihai CIMPOI, academician, e-mail: office@fnsa.ro.

* Eugen Simion, *Posteritatea critică a lui E. Lovinescu*, Ed. Tracus Arte, București, 2017.

revizuire. Ca rezultat, imaginea criticului se mărește sau se diminuează în chip valoric sinusoidal.

Supărătoare nu e schimbarea de opinii, de atitudini, de unghiuri de abordare sau declicuri hermeneutice, determinate de nevoia firească de recitare și reinterpretare critică, ci mascarada de proporții de contestare a modelelor adevărate și de înlocuire cu modelele false, certate cu rațiunea, impuse din considerente ideologice, politice, partizanane, resentimentare. Eugen Simion ne propune, astfel, și un studiu de patologie a vieții literare: „Lovinescu a fost mereu, ieri și azi, remarcă el, opus lui G. Călinescu și, dacă în 1945, Lovinescu este admirat, iar G. Călinescu socotit autorul unui «Babilon de glasuri încurcate», în alte momente ale vieții literare (momentul 1948, de pildă), critica sociologist-vulgară îi va contesta, se va vedea imediat, pe amândoi, odată cu toată direcția criticii estetice. Modelele intelectualității irită totdeauna spiritul politic, iar

criticii români, dacă nu trăiesc în cete și nu-și cultivă idiosincraziile, complexe, răzbunările, nu se simt bine. Ideea lui E. Lovinescu – idee capitală în morala criticii literare – că trebuie să ne resemnăm în fața adevărului estetic n-a prins adânci rădăcini în conștiința noastră critică” (p. 92).

Se dă expresie aici unei supărări etice specific simioniste, determinată de ignorarea brutală a unor *idei capitale*, pe care critica literară le are ca rațiune de a fi în cadrul unei culturi. E imperativul ei statutar, cultivarea lor apărând și ca o obligație deontologică.

Între 1947 și 1960 are loc un adevărat măcel al *criticii* [zise] *idealiste*, identificată – bineînțeles – ca „critică burgheză”, care deschide o fază de „negație ideologică totală și chiar lepădare de lovinescianism”. „E un fenomen grav, în totalitate, stabilește Eugen Simion, de mistificare, de «împărțire» ideologică a culturii (în conformitate cu teoria lui Lenin despre «cele două culturi»), de lichidare a literaturii moderne și, în esență, de lichidare a culturii naționale, începând cu critica literară”.

E. Lovinescu este scos, prin urmare, din peisajul literar, fiind redat anatemei ideologice. Despărțirea de Maiorescu și Lovinescu devine un cuvânt de ordine, atacului oficial sunt supuse atât „dogmatismul maiorescian”, cât și critica estetică de speță lovinesciană. Reîntoarcerea junimistă la autonomia esteticului apare, în interpretarea politică a lui Ion Vitner, ca un păcat capital al „criticii burgheze”. În atmosfera spirituală specifică a vremii sale, Lovinescu venea, după cum insinuează acesta, „cu bagajul său modest, în care erau păstrate rufe tradiționale ale conservatorismului maiorescian”.

Numele lui Lovinescu dispare cu totul după apariția, în 1949, a broșurii lui I. Vitner, *Critica criticii*. Critica proletcultistă și, în variantă ameliorată, critica marxist-leninistă din deceniul al șaselea și începutul deceniului al șaptelea (*obsedantul* deceniu) au văzut în Lovinescu și Maiorescu inamicii principali ai culturii române.

Momentul 1963-1965 atestă o oboseală a dogmatismului, care rămâne încă puternic pe pozițiile sale. Numele lui Lovinescu înce-

pe să apară în articolele despre Maiorescu, considerat acum dușman al modernizării României.

Ce se întâmplă în prezentarea acestui moment al posterității lui Lovinescu ne produce o revelație, să-i zicem, metodologică.

Eugen Simion nu supune blamului interpretările aberante ale exegeților, ci le lasă să se deruleze în voie, dar surprinzându-le acele contradicții *in adjectum*, care le surpă soliditatea. Se aplică un fel de *moșire* socratică a adevărului, o reducere la absurd a argumentelor, o surprindere a recunoașterii involuntare a unor principii valabile, o demonstrație a faptului că se poate scrie *altfel* chiar în plin dogmatism. Drept dovadă este citat studiul lui Paul Georgescu *Titu Maiorescu, critic literar* din „Viața Românească”, nr. 12, 1963: „Paul Georgescu nu acceptă multe, foarte multe din ideile estetice ale lui Maiorescu (*arta pentru artă, autonomia esteticului, ideea că esteticul nu este o știință, ideea gratuității artei* etc.), dar admite că se poate face o mare operă critică cu aceste idei și că *personalitatea și poziția criticului junimist, în literatură, a fost justă. Îi reproșează fel de fel de contradicții, dar îi recunoaște și ceea ce este de recunoscut* (p. 157).

Eugen Simion se întreabă totuși: de unde a venit acea ură abisală față de un mare critic ca Lovinescu? Nu e găsit un răspuns edificator, dar l-a identificat în justificarea că, într-un regim totalitar bolșevic (cum a fost acela la care mă refer), ideologia și, mai ales, frica de a nu greși ideologic nasc cu adevărat monștri, mai tari și mai feroși decât monștrii produși de somnul conștiinței” (p. 160).

Perioada de deschidere ideologică din jurul anului 1968, când apar și mari speranțe în estul Europei, este favorabilă lui Lovinescu, consemnând editarea unui corpus de opere ale criticului în 9 volume, datorată lui Eugen Simion, a unui volum selectiv îngrijit de Negoțescu, a *Istoriei civilizației române moderne* într-o variantă croșetată, a seriei de opere (I–IX), îngrijită de Maria Simionescu și Alexandru George, și a mai multor studii semnate de Florin Mihăilescu, Al. George, D. Micu, Z. Ornea, Al. Piru ș.a. Vladimir Streinu, suspectat în

Agende de aroganță și infidelitate, observă E. Simion, recomandă, acum, întoarcerea criticii românești, ca adevărata critică estetică, spre „degetul de lumină” al lui Lovinescu, urmașul lui Maiorescu (p. 71).

Urmează o paranteză confesivă, menită să probeze „o iubire spirituală”. Iubirea pentru Lovinescu începe de pe când autorul lui *E. Lovinescu, scepticul mântuit* (teză de doctorat susținută în 1969 și carte apărută în 1971) era elev și student. Este definită ca o iubire secretă, bine păzită de tânărul șomer, care voia cu orice preț să facă orice ar fi critică literară, deși profesorul lui și al generației sale, Tudor Vianu, îl avertizase că epoca criticii literare a trecut odată cu liberalismul burghez (p. 173).

Este un bun prilej oferit de această paranteză confesivă de a-i face lui Lovinescu un portret din mers, *currente calamo*. Formula critică lovinesciană este definită ca „eseistică, impresionistă, slujită de un remarcabil talent literar”. Dogmatismul sămănătorist (lirismul excesiv, paseismul) e combătut în spirit maiorescian, ca și confuzia dintre factorul estetic și cultural. Criticul trebuie să surprindă elementele inefabile, muzicale ale operei, de a ajunge la sufletul creației și la personalitatea scriitorului, de a da „înfățișarea grafică a ființei sale morale”. Metoda o concepe ca pe o sprijinire pe toate canoanele estetice.

Recurge uneori la mistificare, la disimulare, la comentarea unor documente pretins importante. Impune teoria evoluției prozei de la subiect la obiect, de la liric la epic, literatura e studiată din unghiul modernismului și al sincronismului cu literatura din Apus. Nu crede într-o știință a literaturii, ci numai într-o istorie a ei. Odată cu trecerea timpului, literatura cunoaște o mutație, ponderea estetică pierzându-se, valabilă rămânând numai cea istorică. (Crede că așa se va întâmpla cu opera lui Caragiale.) Este un portretist excepțional și are o forță de gândire ilustrată prin analiza scriitorilor contemporani (Sadoveanu, Goga, Arghezi, Rebreanu, Ion Barbu, Blaga ș.a.). A dat multe sentințe drepte, cu toate că a susținut multe mediocrități. Pasiunea moralistă a criticului e dublată de una disociativă, analiti-

că. Sarcasmul face din el un mare polemist. S-a ocupat cu aplicație și de istoria literaturii, dând o serie întreagă de monografii despre Grigore Alexandrescu, Costache Negruzzi, Gheorge Asachi și un ciclu de studii junimiste despre Maiorescu și contemporanii lui.

Se fac, apoi, dezvăluiri despre cum a fost susținută teza de doctorat avându-l „conducător” pe Șerban Cioculescu și cum a reționat critica de întâmpinare (I. Negoieșcu, Florin Mihăilescu).

E. Lovinescu, *scepticul mântuit*, recunoaște Eugen Simion, e o monografie compactă în genul cărții lui Lovinescu despre Maiorescu, faptul fiind determinat de spiritul timpului de atunci. Această întreprindere își propune să reconstituie „armonia gândirii și, în genere, armonia, complexitatea personalității lui Lovinescu” (p. 188). E o carte dominată de o mare afecțiune: „Mi-a plăcut devotamentul și m-a surprins credința aproape mistică a criticului în literatură. Am înțeles, de asemenea, puterea jertfei sale și tăria lui de caracter. Pot să spun, acum, după 50 de ani de când am scris-o, că *Scepticul mântuit* mi-a dat un model etic, în critică, și mi-a format, scriind-o, stilul critic. O lecție de ordine, o lecție – extraordinară – de resemnare în fața adevărului estetic, de iubire spirituală pentru critica literară și încă altele pe care nu le mai numesc” (p. 189).

Este descrisă întâmplarea anecdotică de la întâlnirea cu Nicolae Ceaușescu, care l-a confundat pe E. Lovinescu cu Monica Lovinescu de la „Europa Liberă”, scena fiind salvată de Șerban Cioculescu, care a mărturisit că „are rarul privilegiu de a fi cel mai bătrân dintre toți” (Ceaușescu s-a înviorat, căci a fost pus în rândul tinerilor...).

Faza de clasicizare a lovinescianismului înregistrează o aprigă dezbateră în jurul *protocronismului*, abordat de Edgar Papu, care, în opinia lui Eugen Simion, reactualizează mai vechea dispută: *modernism sau tradiționalism?*

Monografistul posterității critice a lui E. Lovinescu circumscrie totalmente această dezbateră resurecției lovinescianismului. Polemica dintre tradiționalismul spiritual

(în diversele lui manifestări) și modernism se reaprinde sub semnul teoriei *imitației*. Controversa angajează echipa redacțională a „Luceafărului” și anticălinescieni de la Cercul de la Sibiu (Mihai Ungheanu, Paul Anghel, deveniți „lovinescieni”, Dan Zamfirescu), și anticălinescieni solitari de felul rebelului Al. George.

E o continuare, consideră Simion, a vechii dispute, reactualizată după 1965, când lovinescianismul recâștigă teren, dintre partizanii *imitației formelor înnoitoare* (revoluționare) și filosofii *evoluției organice* (Maiorescu fiind aici punctul de referință esențial).

Edgar Papu demonstrează că, înaintea altor literaturi, cea română a afirmat nenumărate forme și nenumărate conținuturi care mai târziu s-au oficializat în cadrele unor literaturi străine. Teoreticianul protocronismului vine cu argumente întru susținerea capacității de a anticipa în artă pe alții. Protocronismul este opus sincronismului. Edgar Papu nu ține cont însă de *diferență*, neignorată de Lovinescu (filtrul național constând în limbă, tradiție, stil).

Eugen Simion nu contestă *protocronismul*, așa cum au făcut-o categoric alți critici. Ideile lui Edgar Papu și ale comilitonilor săi se pot discuta, precizează el, ca oricare altele. El polemizează cu logica menită să justifice un protocronism rău gândit și rău formulat: „Nu putem spune că asemenea intuiții, anticipații, analogii nu există în artă (locul unde creația individuală este, totdeauna, imprevizibilă și a redescoperi „roata olarului” poate să ducă la o capodoperă, dar și la o copie anacronică și inutilă), și că nu este deloc o regulă ca o cultură mică din Răsăritul european, cum este cultura română, să nu inventeze ceva, dar trebuie precizat că *invenția*, ca și *imitația* nu reprezintă în sine decât ceea ce îi poate da creația din interior ce transfigurează total...” (p. 209). Totuși comparatistul erudit și *criticul cultural* Edgar Papu ne dă exegeze tematiste nuanțate, precum sunt cele din *Glosele eminesciene*, prin care demonstrează depășirea romantismului prin modernitate și îmbinarea neașteptată a motivelor literare și face o stilistică poetică prin analiza vocalelor și

consoanelor. Discutabilă apare argumentarea *unicului* la Eminescu.

Monografistul construiește o piramidă platoniciană a demonstrației, a cărei piatră unghiulară este *sincronismul lovinescian*. Este temeiul solid pe care se așază toate dezbaterile resuscitate de *protocronism* și într-o configurație arborescentă – confirmările și infirmările sincronismului (în cazul lui Mihai Ungheanu, care-i reproșează contestarea unei tradiții românești, al lui Ov. S. Crohmălniceanu, care crede că sincronismul lovinescian e un efect al ideilor și nu al „necesității obiective sociale”, al lui Al. Duțu, care îi reproșează lui Lovinescu că operează doar cu mijloacele criticului literar în problema comparării culturilor și nu acordă atenție culturii scrise a românilor, al lui Paul Anghel, care vede în sincronism o cădere în prizonieratul altor culturi, al lui Marin Mincu, care socoate sincronismul o mistificare).

Se face referință și la conceptele propuse pentru a înlocui pe acela de *protocronism*: *pancronism* (care denumeste invențiile simultane în sfera creației), *catacronie*, *protocronie*, *metacronie* (care definesc toate tipurile de raporturi temporale), acestea fiind propuse de sociologul Ilie Bădescu, care amendează astfel axarea teoriei sincroniste pe un singur centru.

Cu un pamflet „violent, defăimător, colorat” și cu alte articole injurioase la adresa lui Eugen Lovinescu intervine în „Săptămâna” Eugen Barbu; poziții critice bune au Al. Paleologu și Nicolae Manolescu.

Cum apare, în aceste reinterpretări, sincronismul lovinescian, ni se spune într-o recapitulare menită să nuanțeze lucrurile:

1. A reactualizat, în contextul sfârșitului de secol al XX-lea, confruntarea din veacul anterior dintre „roșii”, adepți ai „formelor” împrumutate, și junimiști, în frunte cu Maiorescu și Eminescu, adepți ai unei evoluții organice.

2. Idei protocronismului i s-a opus critica estetică în speță lovinesciană, care vedea în el o mistificație de tip sovietic, o întoarcere la localism și izolare.

3. În ciuda faptului că intenționează să ne vindece de anumite complexe, el vrea să ne convingă că putem trăi singuri, departe de

spiritul veacului.

4. Sincronismul lovinescian este înțeles greșit ca o formă de imitație sterilă, străină creației naționale.

5. Anumite aspecte ale teoriei rămân discutabile (bunăoară opinia că înainte de contactul cu Occidentul cultura românească n-a existat).

6. Confruntarea dintre sincroniști și protocroniști a scos la iveală faptul că unele teorii și concepte trebuie rediscutate nu din unghi politic, ci estetic (bunăoară ideea că orice imitație este bună sau rea în cultură).

7. Tradiția spirituală nu poate fi eliminată din discuție, ea având un rol determinat în creație (bunăoară, în poezia anilor '20 și '30, când intră în simbioză cu modernismul).

8. Lovinescu n-a fost înfrânt în această discuție, sincronismul continuând să stimuleze spiritul critic românesc. Tema se pune din nou în epoca globalizării, când identitatea națională este pusă în discuție – ce soluție vor alege românii pentru a nu abandona indicația lui Maiorescu să fie naționali cu fața spre universalitate și îndemnul lui Lovinescu: „să fim în spiritul timpului, să ne sincronizăm cu Europa, pentru că, izolându-ne de ea, cădem într-un provincialism cultural orgolios și infecund” (p. 244).

Momentul 1990 e unul crucial în diagrama posterității critice a lui E. Lovinescu, vădind două planuri extrem de polarizate: numele său circula des și, mai totdeauna, pozitiv, el devenind într-o epocă incipient liberală un punct de reper, mai cu seamă ca ideolog al *revizuirilor*, sub înțeles însă moral, nu estetic; în alt plan al dezbaterilor inflamante, duse uneori la extreme absurde, opera sa ideologică e mistificată, amendată, supusă chiar oprobriului, folosită în sprijinul acțiunii revizioniste a mai multor angajați în discutarea problemelor stringente ale actualității. Unii dintre aceștia consideră – cu aplomb publicistic, cu intoleranță polemică deosebită chiar – că e nevoie de o disociere de *estetic* în favoarea politicului, e nevoie ca scriitorul să-și părăsească opera și să facă publicistică politică în intenția de a corecta și a sanifica societatea, precum a procedat și Lovinescu în anii Primului Război Mondial.

Eugen Simion se angajează acum, reproducând și luările sale de atitudine de după 1990, într-o lungă și argumentată polemică, punând pe tapet argumentele pro și contra ale protagoniștilor, dându-le dreptate sau nu, acceptându-le cu un maximum de inteligență pozițiile, dar și judecându-i aspru, blamându-i și punându-i la stâlpul infamiei pentru judecățile aberante și primejdioase, pentru abaterile deontologice de la adevărurile evidente, pentru discursurile vituperate, satanizate, politizate, pentru confuzia de valori de care dau dovadă, pentru punerea lucrurilor cu capul în jos, pentru păruiele de mahala și manipulările de opinie, pentru mijloacele perfide de eliminare a adversarului înainte de a configura această babilonie a atitudinilor, opiniilor, reacțiilor polemice, se menționează însă momentul revelator al apariției *Agendelor literare*, „un uriaș *aide-memoire* în genul însemnărilor lui Maiorescu”, o cartografie a vieții sentimentale secrete a criticului, o operă care impune talentul său beletristic, talent de moralist dublat de acela de portretist. Sunt trecuți în revistă sburătorii schițați cu finețe, caricați, surprinși în adevărate fișe de caracter – unii bolnavi de preeminență, precum Camil Petrescu, alții revendicativi, perversi, umorali, instabili psihic, ca Ion Barbu, perversi sub o înfățișare candidă, ca Șerban Cioculescu, emfatici, prezumțioși, ca Vladimir Streinu ș.a.m.d. Eugen Lovinescu însuși apare ca o ființă vulnerabilă, trădată, ne iubită, însingurată, angoasată, mizantropă, care crede însă în puterea terapeutică, mântuitoare a scrisului.

Cei care discută, printre care și fiica criticului, Monica Lovinescu, ce și-a câștigat o deosebită autoritate morală cu emisiunile radiofonice ale „Europei Libere” *Teze și antiteze la Paris*, se pronunță pentru înlocuirea esteticului cu politicul, a esteticii cu estetica.

În acest context al luptelor politice, al revizuirilor morale, al exploziilor resentimentelor, complexelor și confuziilor de tot felul, urmărit și supus unei analize acribioase pe parcursul a peste 230 de pagini, monografistul face un adevărat proces. Ceea ce se impune numaidecât este patosul justițiar,

întreținut în registul moderației și inteligenței, vădind doar anumite note de supărare etică (nu și de mânie homerică, manifestată de Ulysse în cazul pețitorilor Penelopei, fapt amintit în volum), și axarea „procesului” pe demonstrarea neînțelegerii sincronismului lui Lovinescu, a operei și personalității sale în genere, și a iubirii spirituale constante față de el, Eugen Simion asumându-și mereu rolul de vechi și „înraît” lovinescian („luați, vă rog, îndeamnă el, termenul „înraît” în sens de fidelitate critică și imensă simpație umană și intelectuală față de creatorul criticii moderne românești”, p. 255).

În disputa menținută la cea mai înaltă tensiune polemică sunt atrași rând pe rând Gabriel Dimisianu, Alex Ștefănescu, Nicolae Manolescu de la *România literară*, apoi fiica Monica Lovinescu și soțul ei, Virgil Ierunca (caz rar de contestare din interiorul familiei), negativiștii de felul lui H.-R. Patapievici și Gheorghe Grigurcu, respondenții la ancheta *Caietelor critice*, care vin cu opinii ponderate, constructive – de la Mircea Nedelciu la Alexandru Paleologu, Nicolae Breban, Costache Olăreanu, Valeriu Cristea, Nicolae Bârna, apoi Mircea Iorgulescu, Nicoleta Sălcudeanu (în vol. *Revizuire și revizionism în literatura postcomunistă*), Ion Simuț, care propune o *revizuire a revizuirilor* din interiorul canonului posmodernist (în vol. *Literaturile române postbelice*), demitizatorul Lucian Boia, și din nou negaționistul cu program H.-R. Patapievici, criticul tânăr Paul Cernat, cu o poziție tranșantă față de revizionismul est – etic, și iarăși invidiosul, demolatorul Gheorghe Grigurcu, care-i neagă pe Nichita Stănescu și Marin Sorescu, văzut ca „păunescian”, un Rasputin și „redactor-șef al poeziei românești” doar la o revistă din Craiova, pe Marin Preda, promotorul „sămănătorismului roșu”, *Eminescu ce i se pare un poet prăfuit din secolul al XIX-lea*, pe... Eugen Simion, taxat în volumul *E. Lovinescu între continuatori și uzurpatori drept „apolitic”*.

În spiritul moraliștilor joviali sau sceptici de felul lui Creangă și Cioran, despre care a scris cărți remarcabile, exegetul lovinescian deduce câteva lucruri care se desprind în

mod logic din demonstrația pe care o face. Sunt două feluri de revizuiți, conchide el: 1) în sens lovinescian (revizuirea în timp, autorevizuirea critică, situarea în perspectiva istoriei literaturii etc.) și 2) revizuirea morală după epocile de mare criză istorică. Prima este necesară și totală și fiecare critic o face cu opera lui și cu operele altora; cea de-a doua, cu mult mai acută azi și mai turbulentă; fapt demonstrat de cazul epocii noastre. Revizuirile în literatură se fac, după 1990, constată criticul, din ce în ce mai puțin după criterii estetice; ele n-au modificat prin nimic scara de valori („măscăriciul” Călinescu n-a ieșit din atenția tinerilor cititori și critici, ideile lui circulând la tot pasul). Lovinescu a fost folosit în funcție de atitudinea politică a autorului, revizuirea morală din anii '90 s-a transformat într-o hărțuială absurdă asupra marilor scriitori, taxați cu negații (*oportuniști, conjuncturiști, imorali, lamentabili, dezonoranți* etc.). Versatilitatea criticii române s-a produs prin trecerea de la miturile comunismului la orientările neoliberale și anticomuniste, prin recuperarea ei de partidele politice. Revizuirea estetică din anii '90 n-a convins, compromițându-se totalmente. *Lovinescu-Luptătorul* nu a putut fi despărțit de Lovinescu-criticul. Disocierea dintre *politic* și *estic* nu se poate produce.

Nu poți impune, cu forța întregii literaturi, să suspende autonomia esteticului, după cum un critic poate s-o suspende, fapt care nu este obligatoriu s-o suspende toți ceilalți. Ceea ce a făcut Lovinescu în primul război mondial nu poate să fie un imperativ al anilor '90. Posteritatea *Criticului Sburătorului* nu câștigă nimic din actul politizării tuturor atitudinilor, din discursurile asupra modelului Lovinescu ce au loc în perioada tulbură și sfârtecă de uri abisale intelectuale, de fanatisme întunecate și fixe de după revoluție.

Generațiile postlovinesciene cunosc același tâmbălu al schimbării criteriilor, conceptelor, mentalităților. Ele suportă și presiunea enormă a istoriei (e vorba mai cu seamă de cea de-a doua, care nu mai are spațiu de manevră după 1948). Cea de-a

treia (a cincea postmaioresciană respinge estetismul lovinescian și îi satanizează pe Lovinescu și Maiorescu, dar încearcă apoi, în perioada 1965-1971, să-i reabiliteze imaginea prin cultivarea unei *critici de restaurare*, de esență *antiproletcultistă, antitezisistă, antisilogistă*. Se restaurează, astfel, *critica estetică*.

Tinerii critici de azi (Antonio Patraș, Teodora Dumitru) aplică noile metode de analiză, demonstrând că, în personalitatea lui Lovinescu, se întâlnesc reacții și filiere diferite. „Pozitiviști și psihologiști, raționaliști și iraționaliști, individualiști și colecțiviști, materialiști sau spiritualiști, glosează T. Dumitru, cu toții intră la E. Lovinescu într-un discurs a cărui pretenție ultimă este, în fond, acuratețea sau consonanța științifică, adecvarea intelectului la obiect – o pretenție eminamente modernă”.

Volumul lui Eugen Simion se încheie cu o urmărire bob cu bob a controversei dintre Călinescu și Lovinescu, care înregistrează și ea o sinusoidă capricioasă a momentelor de admirație, de apreciere severă și nedreaptă și de negare categorică. Câteva pagini sunt rezervate tânărului critic Andrei Terian, care o reconstituie într-o lucrare masivă (759 de pagini), la origine teză de doctorat, în stil solid, ardelenesc, făcând cântarul să încline mai mult în favoarea lui Călinescu și, mai rar, în partea lui Lovinescu.

Această abordare este acceptată de Eugen Simion, care afirmă cu seninătate olimpiacă (aducând aminte de felul de a fi al lui Maiorescu) că două săbii pot intra într-o singură teacă.

Meritul indiscutabil al volumului e acela de a ne pune pe tapet, cu toate momentele de creștere și descreștere, diagrama posterității lui E. Lovinescu, ducând mai departe, după cum se precizează în *Argumentul autorului*, care încheie cartea, proiectul început în 1965, continuat cu E. Lovinescu, *scepticul mântuit* (1971) și cu alte „lecturi de ordin, cu precădere tematist și comparativ din scrierile celui care a creat și a ordonat critic modernismul românesc” (p. 549).

„Tânărul” Eugen Simion*

Abstract

Acest text este un articol omagial consacrat academicianului Eugen Simion, la împlinirea vârstei de 85 de ani. Fost președinte al Academiei Române (1998–2006), membru al unor foruri academice din Franța, Danemarca, Moldova, profesor universitar, critic și istoric literar, editor, eseist, sărbătoritul este mai activ ca oricând, realizările sale debordând de energie și elanuri tinerești. Meritele intelectuale îl plasează pe umanistul Eugen Simion în galeria personalităților enciclopedice ale culturii de pretutindeni.

Cuvinte-cheie: Eugen Simion, academie, personalitate, omagiu, literatură, destin.

This text is a tribute to the academician Eugen Simion, on his 85th birthday. A former president of the Romanian Academy (1998–2006), member of academic societies in France, Denmark, Moldova, university professor, literary critic and historian, editor, essayist, he is still more active than ever and his achievements are brimming over with energy and youthful enthusiasm. The intellectual merits of the humanist Eugen Simion place him in the gallery of encyclopaedic personalities of culture worldwide.

Keywords: Eugen Simion, academy, personality, tribute, literature, destiny.

Academicianul Eugen Simion împlinește 85 de ani și, totodată, mai mult de jumătate de secol de activitate în domeniul criticii, eseisticii, istoriei și teoriei literare. Frapante sunt două aspecte: vârsta din buletin, care nu are nimic a face cu înfățișarea posesorului cărții de identitate și puterea de muncă neobișnuită, mai mult ca sigur specifică anilor de tinerețe.

Domnul academician se ține drept ca brazii de pe crestele înălțimilor montane, arbori care săgetează cerul și privesc orizontul, mereu verzi, impunători și austeri. Credem că asocierea i se potrivește.

De cealaltă parte, la fel de impresionant se prezintă edificiul cultural al cărui arhitect este. Zecile de mii de pagini, scrise într-un ritm ce n-a cunoscut sincope, ridică la rangul de evidență prospețimea și longevitatea

sa intelectuală, încât legendara formulă „tinerețe fără bătrânețe” devine în cazul acesta, împotriva oricăror date de natură oficială, un adevăr. Scriitura sa din toate sferile de preocupări, a căror anvergură nu mai este cazul s-o invoc, are un suflu constant proaspăt, incisiv și se desfășoară sub forma autenticelor dezbateri de idei. Asemeni altor personalități ale literaturii și culturii noastre, Eugen Simion își binemerită titlul de autor național, cucerit de un număr restrâns de scriitori care, depășind limitele timpului social, s-au manifestat într-un plan superior, în rândul elitelor. Contemporan cu sărbătoritul, Nicolae Manolescu, critic literar și, uneori, adversar al său, observa cu un mai vechi prilej aniversar: „Autor al unor impresionante studii de sinteză, el n-a lăsat nici un colț al tabloului neacoperit”.

Lucian CHIȘU, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române, e-mail: lucian-chisu@gmail.com.

* Lucrare realizată în cadrul Proiectului Prezervarea și valorificarea patrimoniului literar românesc folosind soluții digitale inteligente pentru extragerea și sistematizarea de cunoștințe (INTELLIT), PN-III-P1-1.2-PCCDI-2017-0821/ Nr 54PCCDI/ 2018.

În această calitate de cărturar al faptei, Eugen Simion este autorul a numeroase cărți și studii fundamentale consacrate spiritualității românești. Afirmția că și-a pus întreaga carieră în serviciul culturii române, în scopul cunoașterii și cultivării ei, este certificată atât de opera personală, cât și prin aceea de spiritus rector. O seamă de discipoli l-au urmat. Alții l-au părăsit pe drum, dar convingerile sale au fost îmbrățișate de noi adepți și, acum, la împlinirea vârstei de optzeci și cinci de ani, în pofida deconcertantei diversități de opinii și a marasmului cultural în care, spun unii, că ne aflăm, rezultatele eforturilor sale benedictine își arate roadele: a redat cititorului contemporan cele 45 de Caiete Eminescu, manuscrisele poetului donate în 1902 de Titu Maiorescu Academiei Române, inaccesibile de multă vreme; a finalizat Dicționarul General al Literaturii Române (DGLR, 7 volume, 2004 -2009) și a editat deja alte patru volume din cele opt ale ediției a II-a („revizuită, adăugită și adusă la zi”); a coordonat 27 de volume din Cronologia vieții literare românești (CVLR, perioada 1944 – 2000); a scos Enciclopedia Literaturii Române Vechi (2017); a prefăcut marea majoritate a celor 200 de apariții cu scriitori români reprezentativi din colecția Opere fundamentale, format Pléiade; a inițiat seria de întâlniri academice internaționale *Penser l’Europe*, ajunsă la al șaptesprezecelea an, cu participarea unor savanți din România, Franța, Belgia, Spania, Italia, Austria, Serbia, Grecia, Israel, Republica Moldova și, nu în ultimul rând,

organizează Colocviile naționale ale tinerilor critici, ajunse în acest an la cea de a XII-a ediție.

Alături de proiectele pe care le conduce, cărțile sale se bucură de recunoaștere și vizibilitate atât în țară, cât și peste hotarele ei, unde câteva dintre studiile semnate de criticul și teoreticianul literar au fost tipărite la universități și edituri de prestigiu: *The Return of the author*, Northwestern University Press, Evanston, Illionis, (S. U. A., 1996), *Le Retour de l’Auteur*, L’Ancrier Editeur, Strassbourg (Franța, 1966), *Mircea Eliade, Spirit of Amplitude*, East European Monographs (S.U.A., 2001), *Mircea Eliade, romancier*, Paris, Oxus (Franța, 2004) *Le Juene Eugen Ionescu*, Paris, L’Harmattan (Franța, 2013), *Cioran, une mythologie de l’inachevé*, Paris, Le Soupirail, (Franța, 2016), *Existențialismul românesc și metafizica europeană*, Belgrad (Serbia, 2016). Dintre studiile publicate în ultimii ani la edituri din țară, atrag atenția: *Cioran, o mitologie a nedeșăvârșirilor* (Editura Tracus Arte, București, 2014); *Mircea Eliade. Nodurile și semnele prozei* (ediția a V-a, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2016); *Ion Creangă, cruzimile unui moralist jovial* (ediția III-a revăzută și adăugită, Editura Tracus Arte, București, 2017); *Posteritatea critică a lui E. Lovinescu* (Editura Tracus Arte, București, 2017). Pentru contribuțiile din întreaga sa viață, personalității lui Eugen Simion i-au fost consacrate volume omagiale în ultimile decenii (2003, 2008, 2013) și monografii precum *Modelul de existență Eugen Simion* (Editura Semne, București, 2013), scrisă de Mihai Cimpoi sau *Eugen Simion. Profil spiritual* (Editura Tracus Arte, București, 2015), semnată de Marin Diaconu.

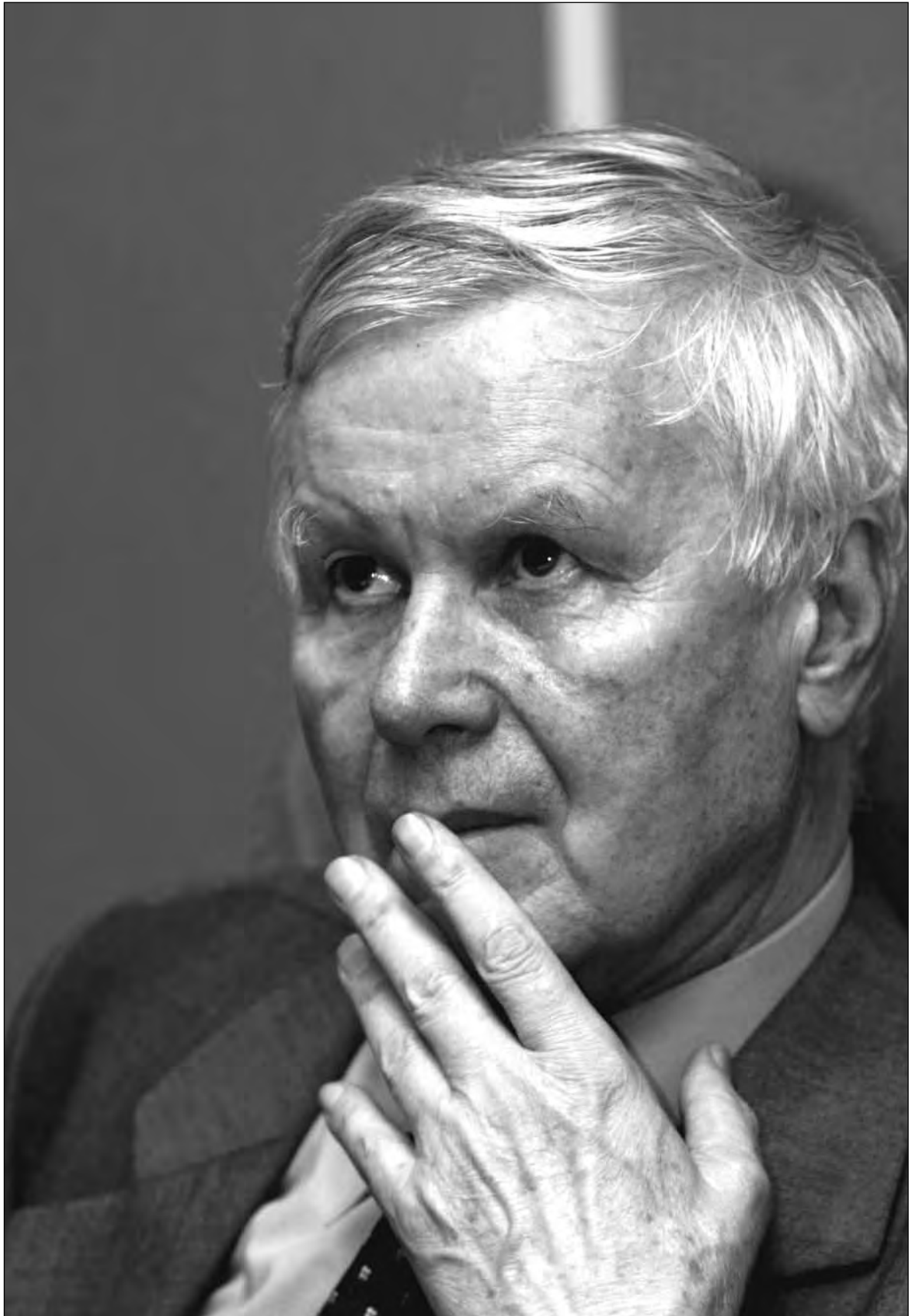
Am avut prilejul să scriu despre cărțile domniei-sale și pot spune fără nicio rezervă că, în ceea ce mă privește, toate au fost revelații ale misiunii înalte pe care o are critica în literatura și viața spirituală a unei națiuni. În mesajul studiilor și cărților sale, în conținutul proiectelor pe care le coordonează, am descoperit un program, o direcție pe termen lung, orientată către aspirațiile înalte ale culturii și literaturii române. Am

constatat că reperele sale adânceau literatura română ca pe albie la a cărei stabilizare lucraseră toți marii scriitori (critici sau artiști ai cuvântului), că profesorul nu se lăsa atras de miraje, ispitite și mode, urmându-și neabătut ideea că istoria literaturii este una a capodoperelor limbii și literaturii române. În acest scop a început, încă din anii tineri, să studieze opera eminesciană în proză, critica estetică lovinesciană, apoi, fără a urma cronologic, i-a vizat pe ceilalți, pe Marin Preda, Nichita Stănescu, Tudor Arghezi, George Călinescu, Ion Creangă, Lucian Blaga, Petru Dumitriu, Neagoe Basarab, Dimitrie Cantemir, Ion Ghica, Kogălniceanu, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Emil Cioran, toți scriitori și conștiințe artistice exemplare, despre care a scris monografii, studii, prefețe, în fine cărți de mare valoare făcându-ne părtași la sentimentul că aceștia reprezintă o sărbătoare a spiritului românesc și că, înainte de a le căuta și arăta slăbiciunile umane, trebuie să ne bucurăm de existența lor sub arcuirea în timp a versului horațian *exegi monumentum aere perennius...*

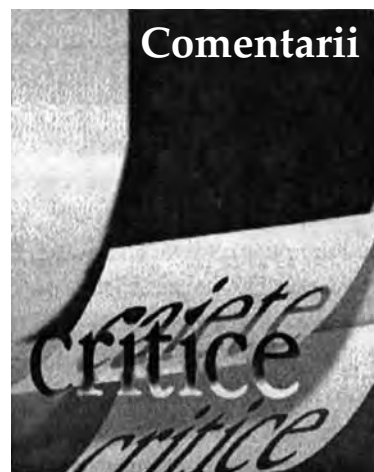
Mă voi opri în scurtul meu omagiu asupra celei mai importante dintre ideile promovate de profesorul Eugen Simion. Spirit lucid și atent la tot ceea ce se petrece în debaterile domeniului în ultima perioadă de timp, autorul zecilor de cărți și sutelor de studii, vine cu o viziune optimistă asupra prezentului și demonstrează că, în acest moment de cumpănă, literatura română are un destin fast, contribuind cu forțele unei culturi de mică răspândire, nicidecum minoră, cum o apreciază alți confrăți, la marea aventură a imaginației ideilor în universalitate.

De aceea, în acest moment sărbătoresc, cred că se poate declara fără urmă de dubiu sau de reticență că Eugen Simion face parte – alături de personalități precum D. Cantemir, Titu Maiorescu, B. P. Hasdeu, Mihai Eminescu, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, E. Lovinescu, G. Călinescu, Mircea Eliade, Constantin Noica, Eugen Ionescu, Emil Cioran – din familia celor mai alese dintre spiritele umaniste autohtone.

Vasile BARDAN

Criticul și Everestul

Résumé

Articolul este o pledoarie pentru reconsiderarea și revalorificare celebrei capodopere a lui Nichita Stănescu, 11 elegii. Propune o nouă metodă de lectură și apreciere estetică a lor ca întreg unitar. Se ocupă de identificarea sensurilor și a semnelor poetice care se înscriu în câmpul semantic al creației celor 11 elegii. Unitatea sensurilor și semnelor reflectă unitatea imaginilor oferite de poet.

Cuvinte-cheie: semn, imaginar, Nichita Stănescu, 11 elegii, poet novator european, viziune poetică unitară, esențial.

L'article s'occupe de l'identification des sens des signes poétiques qui s'inscrivent dans le champ sémantique dans la création lyrique „11 elegii” par Nichita Stănescu. L'unité des sens de ces signes reflète l'unité de l'imagination du poète, autrement dit l'unité de l'imaginaire de son œuvre poétique. Les poèmes „11 elegii” sont la création poétique comme tout unitaire. Elle se peut constituer dans une digme overmodern.

Mots-cle: signe, imaginaire, Nichita Stănescu, 11 elegii, poet novateur, européenne, vision poétique unitaire, essentielle.

Criticul și everestul

Una dintre cele mai inadecvate lecturi și interpretări făcute celor 11 elegii și totodată un afront o mare nedreptate făcute lui Nichita Stănescu, aparține criticului Gheorghe Grigurcu. Această execuție sumară (pentru că chiar asta e), de numai 5 pagini, intitulată *Nichita Stănescu: 11 elegii* a fost publicată în volumul „Teritoriu liric” din 1972, la Editura Eminescu, așadar în timpul vieții poetului, mai exact în perioada ascensiunii sale ca exponent al noului lirism românesc, racordat la marea poezie a lumii, când poezia sa căpătase deja un ecou european. Poetul obținuse de 3 ori premiul U.S.R. pentru volumele „O viziune a sentimentelor” în 1964, pentru „Necuvintele” (poezie) în 1969 și pentru volumul de eseuri

„Cartea de recitare”, în 1972. Se adaugă și faptul că în anul 1965 obținuse deja „premiul mic” acordat tinerilor scriitori la „Festivalul de Poezie de la Struga”, din fosta Iugoslavie. Volumul său de rezistență *11 elegii* îi fusese tradus încă din 1969 în germană și cehă, apărându-i traduceri ale poeziei sale în limbile engleză, franceză și sârbă. Se poate spune că poetul începuse să devină până în 1973, când avea vârsta de 40 de ani, o figură cunoscută în mediile literare europene și nu doar în țară, poezia sa începând să capete o audiență internațională, intrând în circuitul canonic al literaturii. Nichita Stănescu publicase până în 1972, când Gheorghe Grigurcu și-a scris acest comentariu, 12 volume de poezii, unul de eseuri, o primă antologie de autor – Alfa –

în 1967, la un an de la apariția elegiilor, notorietatea sa având ca suport în primul rând noutatea limbajului poeziei sale și complexitatea lui, contrapuse surogatelor poeziei proletcultiste submediocre, ideologizate impuse de regimul comunist în deceniul 1948-1958, el făcând posibilă, după moartea lui Labiș în 1956, reluarea legăturilor întrerupte, cu autenticul lirism al marilor clasici români, Ion Barbu, Bacovia, Blaga și Arghezi. Acesta era tabloul situației poeziei sale în anul 1972, când criticul și-a lansat această suspiciune asupra valorii poeziei lui Nichita Stănescu. Iată cum și-o justifică. „Severitatea (aparentă) a acestor însemnări e în raport nu cu valoarea, atâta câtă este, a poetului liber de a-și încerca destinul, ci cu importanța ce i se acordă și care ia proporțiile unei mode. Tinerilor li se oferă un exemplu neexemplar, în măsura în care pierzându-și autocontrolul și cultivându-și dezinvolt manierismul, Nichita Stănescu se neagă pe sine. Ne gândim la

consecințele inflației epigonice ce a și început, în eclipsa gustului și a criteriului intelectual, liberă de a-și construi din cerneală idoli bizari, și impenitentă. Fiindcă supraevaluarea productelor lui Nichita Stănescu a luat o formă atât de acută, încât comunică direct cu haosul”. Acestea ar fi premisele grijuliului critic, îngrijorându-l peste poate „exemplul neexemplar”, „consecințele inflației epigonice” și mai ales „supraevaluarea productelor” lirice ale poetului. Concluzia sa este că Nichita Stănescu ar fi un privilegiat care ocupă un loc nemeritat și că e „din ce în ce mai puțin un interiorizat și mai mult un ins ce se vrea (și este) un produs al publicității”. Pot fi și acuzați criticii literari ai vremii că au făcut o publicitate nejustificată și excesivă lui Nichita Stănescu? Toate acuzele formulate aici de Grigurcu fuseseră de fapt tranșate încă din 1970 de către Stefan Aug. Doinaș, în cartea sa „Lampa Lui Diogene”, la modul cel mai intelectual cu putință și fără echivoc.

„Farmecul apartine al acestei poezii – care constituie, indiscutabil, cea mai modernă formă de lirică românească – subjugă pe cei sensibili la modalitățile noi ale poeziei: prestigiul poetului impune, iar succesul său de public – contribuind la cristalizarea unui nou gust literar, a unei noi conștiințe estetice în rândurile cititorilor români – îi creează, fatalmente, discipoli”. (pagina 193 – *Temperament liric și inovație*). Cred că-i limpede pentru toată lumea că poetul și eseistul de larg orizont cultural, Doinaș, nu poate fi suspectat că i-a făcut publicitate lui Nichita Stănescu, și nici critici de mare probitate profesională cum e Mircea Martin, care s-a pronunțat asupra valorii elegiilor încă din 1969, spunând că: „forța de seducție a unei astfel de poezii stă în capacitatea ei de stârnire intelectuală, și plăcerea analizei critice e de a ajunge la o structură imaginabilă, căreia să nu-i lipsească imaginația altor structuri. Obsesia profundă a celor 11 elegii ale lui N. Stănescu pare a fi aceea a unei unități exemplare, organice și cosmice” (din vol. „Generație și creație” p. 11-23). Verdictul final și fără echivoc al lui Gheorghe Grigurcu este irevocabil. „Autorul celor 11 elegii, întocmai ca împăratul din basmul lui Andersen, umblă adesea gol printre noi și ne decidem cu greu să rostim adevărul”. Poeziei lui N. Stănescu i se impută faptul că „se constituie într-un caz dramatic”, iar poetului că i-ar lipsi „duhul spontaneității (tocmai lui, care deborda de spontaneitate pe parcursul scurtei sale existențe creatoare), că ar avea o mare „nesiguranță în vânzii naturali” (adică n-ar fi mai forțos, nu ar fi în posesia puterii precum boxerii) și cel mai greu, asupra sa ar plana „un blestem al unei conștiințe insuficiente, dar strâmbe”. După lectura superficială a elogiilor, Grigurcu rămâne cu convingerea că „fantezia lui N. Stănescu are un ce scrâșnitor, fals, un aer de alchimie care în chip deliberat produce surogate”, ca și cum poetul n-ar urmări altceva, decât să ncurce limbile criticii și să ia mintea criticilor, producând deliberat „surrogate” literare. Culmea e că această așa zisă critică grigurciană e deliberată, încurajând pe mulți, atitudinea sa fiind luată drept model și act de curaj critic, printre aceștia numărându-se Alexandru Piru, Mihai Nițescu, Marin

Mincu, Eugen Negrici (care vede în lirismul lui Stănescu „vedenii poematice”, spunând niște trăsături incredibile; cum ar fi acestea: - „La N. Stănescu poezia nu comunică, ea are aerul că o face, și ne obligă, prin elementele formale, să o luăm în serios. Coridoarele de acces spre lumea ei par a fi bine întreținute, semnele de orientare clare” (în *Figura spiritului creator*, 1978, p. 83). Toate aceste atitudini și poziții critice au culminat cu o instigare a lui C.T. Popescu de a incendia toate cărțile scrise de Nichita Stănescu, sortindu-le focului și lăsând posterității câteva fițiuci (păginuțe), cam câte existau în vechiul buletin de identitate al poetului. Cât despre analiza pe care o face elogiilor Grigurcu, aceasta e realizată neprofesionist, instinctual, într-o manieră visceral – primitivă, emanând o ură mocnită multă vreme și abia mascată. În aceste însăilări critice, Grigurcu lasă impresia unuia care, odată pătruns în spațiul celor 11 elegii, vede că acesta i-a devenit inaccesibil, asemenea vestitelor masive muntoase ale Everestului din Himalaia, producându-i un blocaj psihic durabil și umilindu-i temeritatea. El nu poate pătrunde, nu poate accesa, cum se spune astăzi, spiritul poeziei stănesciene, motiv pentru care va respinge brutal această creație literară de excepție, și o va face după 6 luni de la apariția ei, acest fapt făcând gestul său critic – literar cu atât mai suspect. În *Istoria sa critică*, la p. 1016, Nicolae Manolescu, ca un bun cunoscător al istoriei literaturii române, face această precizare lămuritoare: „Doar inaderența la tipul ca atare de poezie denotă afirmația lui Grigurcu după care N. Stănescu ar fi un „idol fals așezat în locul valorilor interzise, subestimate, răstălmăcite, ori al celor ce n-au venit încă”. Afirmația pare izvorâtă, între altele, și din exagerarea conținută în teza lui Simion, referitoare la construcția teoretică a modelului poetic”. Dar, să vedem cum se prezintă „inaderența” lui Ghe. Grigurcu La „tipul de poezie” al celor 11 elegii alese spre analiză și studiu de critic. Mai întâi criticul depistează faptul că „fondul acestei cărți” ar trăda anumite „fulgerări intermitente de lirism autentic”. La fel ca și Alex Ștefănescu, Ghe. Grigurcu demarează analiza elogiilor pornind de la o premisă eronată: „Deoarece „elegiile” sunt foarte aproximativ structurate, strecurându-și una altele corespondențe-

le relativei lor substanțe, vom exemplifica în ordinea întâmplătoare, dar nu mai puțin reală a fisurilor”. În ce ar consta aceste presupuse fisuri?!. „în tutela unui ton oracular”, e acuzată. „megalomania poetului, lipsită de mântuirea viziunii”, mântuire în care Grigurcu vede niște „plăgi închipuite, care se întind de la o stea la alta”. Criticul depistează în elegii „o inaptitudine a percepției sensibile, o lipsă a echilibrului material necesar imagini”, acestea fiind infestate de „o faună de hibrizi metaforici”. Criticul vede în celebrele versuri „se arată fulgerător o lume // mai repede chiar decât timpul literii A”, „o morișcă pe care poetul o propune drept pasăre”, la fel cum văzuseră unii tot o morișcă în sculptura „Pasăre în spațiu” a lui Brâncuși. Criticul ridiculizează într-un mod infantil acea inimă cosmică din versurile „inimă mai mare decât trupul // sărind din toate părțile deodată // și prăbușindu-se din toate părțile-napoi”, socotind-o prea „prodigioasă și țopăitoare”. Apoi, Ghe. Grigurcu, țopăind printre elegii, ca și cum ar juca șotronul, se lovește la un moment dat de un poem care-i „apare obez printr-o aglomerare de elemente nesemnificative, incapabile de a se înfiora, poemul crescând dintr-un punct de plecare arbitrar”. E de înțeles perplexitatea sa când îi apare în față acest poem „obez” precum Everestul, văzându-l „scăpat din chingile logicii, peisajul se desfășoară rece – monstruos”. Datorită acestui poem „rece – monstruos” ca și granitul, Grigurcu spune aceste cuvinte incredibile despre Nichita Stănescu. „Autorul nu posedă îndestulător simțul literar al cuvântului, care presupune prioritate, economie expresivă, finisare”, fără a fi în stare să vadă că toate acestea există din abundență în cele 11 elegii, el văzând în acestea doar niște „jocuri de caleidoscop verbal”, descoperind că „incontința verbală e numai suprafața enormă a viciilor mai adânci, de construcție”. Așa se prezintă aglomerația critică a lui Gheorghe Grigurcu, etalată cu impetuoșitate și aplomb, peste ani tot el laudându-se mândru nevoie-mare, că Nichita Stănescu, în preajma căruia se află la un moment dat, nu a reacționat, neadresându-i nici un reproș, referitor la glorioasa lui faptă literară săvârșită în 1972. Consider că dedicația din

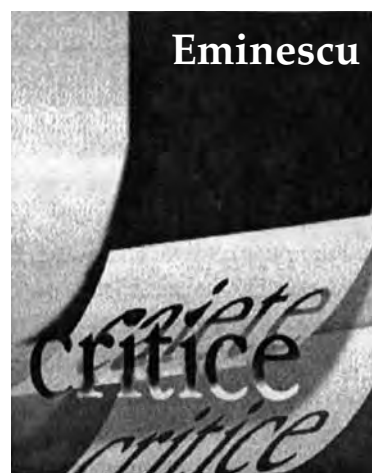
fruntea primei elegii „închinată lui Dedal, întemeietorul vestitului neam de artiști, al dedalizilor”, poate fi luată ca un avertisment sau ca un îndemn, valabil pentru oricine se încumetă să se aventureze în acest labirint al creației artistului, originea grecească a cuvântului având sensul de „a construi meșteșugit”. Dedal fiind arhitect și sculptor mitic grec, autor al celebrului labirint din Creta. Iată de ce elegiile stănesciene, prin arhitectura construcției întregului edificiu liric, cit și prin amplasamentul fiecărei părți componente., într-un anumit moment al configurării acestui întreg, ne obligă, mai exact, ne determină și ne provoacă la o lectură plurală, în care e necesar să ținem cont de toate aceste aspecte, de aceste „noduri și semne” ale lor, asemănătoare unor jaloane, sau indicatoare de pe potecile montane, semne amplasate de poet nu întâmplător din loc în loc, pe parcursul acestui traseu labirintic, pentru a reuși să-l străbatem în siguranță până la capăt. Altfel, ca pe orice traseu labirintic montan, o deplasare la întâmplare, poate conduce în felurite prăpăstii interpretative, așa cum i s-a întâmplat lui Ghe. Grigurcu. Lectura haotică a elegiilor, având ca bază de pornire lectura și analiza lor separată, la nimereală, fără a vedea legătura fiecăruia cu întregul ansamblu ideatic, se soldează cu ceea ce am putut vedea cu toții aici, cu un eșec lamentabil. Li s-a mai întâmplat și altora, căzuți în aceeași capcană metodologică a interpretării, mai exact a lecturii lor. Aceeași manieră de lectură inadecvată a celor 11 elegii, o întâlnim și în deja celebra *Istorie critică* a lui Nicolae Manolescu, unde, acestea sunt expediate superficial, fiind tratate canonic și laconic, făcându-se asocieri forțate cu „oul dogmatic” al lui Ion Barbu și cu poezia greoaie și deseori stufoasă a lui Arghezi. Dar despre aceste paralele critice, ca și despre alte mirolante și halucinante chei de lectură a elegiilor, vom mai avea ocazia și plăcerea să dialogăm și să ne mai documentăm. În definitiv, rostul criticii este să mențină treaz, adică viu spiritul literaturii, nu să-l compromită, aruncându-l în derizoriu și tratându-l într-o manieră batjocoritoare.

Mai 2018

Valentin COȘEREANU

Cronologie Eminescu

*Viața, opera, contextul sociocultural
raportate la manuscrise și amintirile
contemporanilor (VI)*

Abstract

Așa cum reiese din subtitlul Cronologiei, aceasta se referă la viața, opera și contextul sociocultural în care a trăit poetul Mihai Eminescu, ilustrat cu citate din manuscrise și din amintirile contemporanilor.

Cuvinte-cheie: *viața, opera, amintiri.*

As it appears from the subtitle, the present work refers to the life, the work and the social and cultural context in which the poet Mihai Eminescu lived, illustrated with manuscript quotes and memories of contemporaries.

Keywords: *life, work, memories.*

1882

Spiritul obosit și blazat al lui Eminescu, învrăjbit de un sânge veninos și ținut pe loc de o vârtoșie trupească înăscută, mai luptă câțeva vreme împotriva destinului, apoi răul se dezlănțuie și coardele maestrului plesniră. (G. Călinescu)

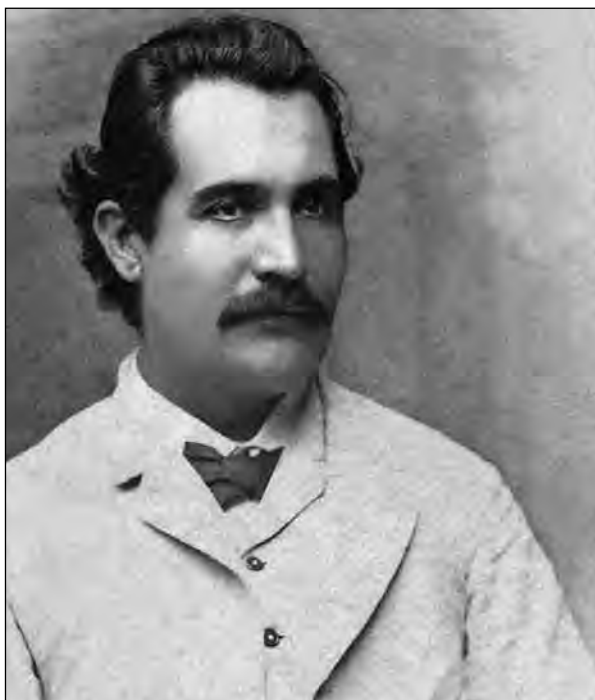
Este anul în care poetul nu publică nicio poezie. În schimb, articolele scrise de Eminescu în *Timpul* sunt tot mai vehemente la adresa situației politice, vizând mai ales guvernarea liberalilor. Reorganizarea redacției, prin care fruntașii conservatori sperau să atenueze din critica intransigentă a redactorului, nu are efectul scontat, Eminescu păstrându-și în articole incisivitatea.

Ianuarie 1 Este data când apare în „Convorbiri literare” studiul lui Maiorescu intitulat *Literatura română și străinătatea*, în care, continuând oarecum tradiția pașoptistă, criticul spune că *Ceea ce a trebuit să*

placă străinilor (având în vedere și traducerile recente) în poeziile lui Alecsandri, Bolintineanu, Eminescu și Șerbănescu și nuvelele lui Slavici, Negruzzi și Gane este, pe lângă măsura lor estetică, originalitatea lor națională.

Ianuarie 3 Este data când Eminescu îi scrie Veronicăi, întrebând-o când vine la București, rugând-o să-i scrie cât mai curând. *Atunci vom vorbi de ceea ce-mi scrii – adică de rămânerea ta aici. Am și făcut unele puneri la cale, dar în orice caz voiam să te consult, când vei fi aici și voi să văz de ți-o plăcea. Ca pe 11 ianuarie să-i scrie din nou, spunându-i: Totdeauna preocupat de lucrările ce mi se impun, arareori aflu un moment neturburat, în care să mă pot cufunda cu totul în voluptatea sufletească de a-mi închipui că stai față-n față cu mine și că nu scriu, ci vorbesc cu tine. Într-un cuvânt e luat cu mofturile politice, care-i răpesc nu numai timpul, ci și gândirea.*

Ianuarie 12 Apar tipărite *Novele din popor* de Ioan Slavici.

Ianuarie 24 Se înființează societatea *Carpații*, în care se înscrie și poetul.

Februarie Reapropiere între poet și Veronica Micle, care îl vizitează la București. În scrisorile sale către Veronica, Eminescu își mărturisește intenția de a-și tipări poeziile într-un volum, sub titlul *Lumină de lună*. Proiect nerealizat (ca și cel al căsătoriei dintre cei doi) din pricina lipsurilor materiale și a bolii poetului. În orice caz, Veronica îi scrie plină de dragoste: *Lasă-mi-te acolo unde iubirea mea te-a așezat – pe punctul cel mai înalt în lume și în sufletul meu*. Apoi: *Pentru ce ai avut tăria de a mă lăsa să-ți plâng doi ani urmele tale?*

În **10 februarie** Veronica îi scrie: *Sunt foarte mulțumită că vrei să-ți editezi frumoasele tale versuri, eu, de asemenea, am de gând să le editez pe ale mele*.

Pe **13 februarie** Veronica Micle vine la București și trăiesc împreună clipe de fericire. În str. Buzești, nr. 5. Apoi, în **24 februarie** îi scrie: *Întreabă-mă dacă sunt în lună sau pe pământ, dacă sunt teafără sau nebună, dacă te-am urât sau te iubesc mai mult ca oricând.// Desigur că amorul face toate acestea*.

Pe **26 februarie** Maiorescu notează în jurnal, ca și cum din când în când are oarece îngrijorări în privința sănătății poetului: *Spiritual și bine Eminescu*.

Februarie 27 Premiera la Brașov a operei *Crai Nou* de Ciprian Porumbescu, iar a doua zi, pe **28 februarie** Eminescu îi scrie îndurerat Veronicăi: *Bolnav, neavând nici o poziție socială sigură, prin care să-ți pot pregăti un trai modest și poate fericit alături de mine; sărac precum bine știi că sunt și având pururea grija zilei de mâni, tu crezi că eu aș putea fi atât de nelegiuit să pot veni lângă tine și nu vreau să vin? În martie* poetul face alte planuri cu soția lui Slavici de a o aduce pe Veronica la București, lucru de care o și informează într-o scrisoare: *Am vorbit azi cu Madame Slavici cum să te aducem la București, și iată anume de ce am vorbit: Dumni-sa găsește casa asta în care șed că e și umedă și nepotrivită și nu mă sfătuiește s-o iau până la Sf. Dumitru. Dumni-sa mai ia o casă pe Podul Mogoșoaii, deci în centrul orașului, unde are șapte odăi în șir pe o galerie cu geamlâc din care poate închiria oricâte. Aici ți-oi putea aranja pentru tine un salonaș și o cameră de culcare și pentru mine asemenea s-ar găsi o odăiță... lângă bucătărie sau în pod în care să-mi țin cărțile. Așadar, ca*

de obicei: pentru el nimic, pentru alții, totul...

Încep să apară tipărite *Nopțile* lui Macedonski, iar poetul devine din ce în ce mai înfumurat și mai arogant.

Martie 10 Hasdeu este ales decan al Facultății de Litere.

Pe **15 martie** Adelina Patti este într-un concert la Boston, dar trage o spaimă grozavă: un incendiu se declanșează chiar pe scena în care cântă, dar scapă nevătămată.

Martie 18 Moare baronul bucovinean Gheorghe Hurmuzachi.

Martie 22 Slavici este ales membru corespondent al Academiei Române, iar a doua zi este ales și Nicolae Gane.

În „Convorbiri literare” este publicată partea a treia din *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă.

Aprilie 17 În ședința *Junimii*, Eminescu citește o primă variantă a poemului *Luceafărul*. Toate variantele succesive vor fi atent discutate de poet și Titu Maiorescu și se vor tot citi în cenaclul *Junimii* bucureștene.

Mai Turgheniev se află la Paris, grav bolnav.

Începu în curând căldurile verii, când lumea, în frunte cu patronii conservatori, fugea din București, iar poetul rămânea singur asupra mormanelor de corecturi și să-și alcătuiască informațiile pentru gazetă până noaptea târziu. (G. Călinescu). În luna aceasta, probabil și de dorul Veronicăi, dar și de cel al unui trai mai puțin stresant și aglomerat decât cel al Bucureștilor, Eminescu se gândește să se întoarcă la Iași, profesor de limba germană.

Iunie 1 Este ședința festivă a „României June”, elogiind pe scriitorii junimiști. În cadrul acesta este recitată *Scrisoarea III* a lui Eminescu. *Ședința aceasta, spune Petru Vintilă, e prima manifestare de anvergură și de*

ecouri largi în care Eminescu este privit ca un poet de-o însemnătate remarcabilă.

Iunie 2 Moare Giuseppe Garibaldi, marele unificator al Italiei și prieten al românilor.

Iunie 25 Are loc premiera farsei lui Caragiale, *Conu Leonida față cu reacțiunea*, în regia lui Constantin Nottara.

Sfârșit de **iulie**: la București sunt înregistrate temperaturi de 42 de grade. Călduri infernale.

Septembrie 30 Moare actorul Mihail Pascali.

Octombrie 28 Ședința *Junimii* în care Eminescu citește *Luceafărul* în forma sa definitivă; poemul, împreună cu alte creații literare ale junimiștilor, va fi trimis la Viena spre publicare în *Almanahul României June*.

Lui Petre Ispirescu îi apar tipărite la București *Legende și basmele românilor*, cu o prefață de Vasile Alecsandri.

Se naște scriitorul Ion Agârbiceanu (m. 1963).

Apare tipătit volumul de *Poezii* al lui Alexandru Macedonski.

Decembrie Eminescu o duce rău de tot, iar Vlahuță descrie un episod în care poetul moare de frig; fără lemne de foc, îmbrăcat ponosit, cu haine tocite, mergea la cafenea să se încălzească: *Într-o dimineață, era prin sărbătorile Crăciunului, mă duceam la Eminescu. El sta în Știrbei Vodă într-o căsuță veche. Cum scoboram dinspre Episcopiei, pe lângă otel Manu, îl văd înaintea mea viind zgribulit, cu gulerul ridicat, cu pălăria pleostită trasă pe ochi, cu mâinile la piept, vârâte în mânecile unui paltonaș subțirel. [...] Îmi întinse mână să văd cât e de rece, – îmi spuse că de două zile nu s-a mai făcut foc la el, că toată noaptea a tremurat, că e și cam umedă odaia lui, și că multe sărbători triste a avut el de când face umbră pământului, dar prin așa urâtă sărăcie și*

gânduri urâte, ca de data asta, nu-și aduce aminte să mai fi trecut.

1883

Ianuarie 1 În *Timpul*, Eminescu scrie un articol de întâmpinare a noului an, în cuvinte adânci și dureroase, pe care, din păcate, puțini dintre cititori le găseau cu luare-aminte: *Dacă privim regularitatea fenomenelor lumii siderale și o comparăm cu nestatornicia sorții omenеști, am putea crede că altceva se petrece în ceruri, altceva pe pământ. Cu toate acestea, precum o lege eternă mișcă universul deasupra capetelor noastre, precum puterea gravitațiunii le face pe toate să plutească cu repejune în jos, tot astfel alte legi, mai greu de cunoscut, dar supuse aceleiași necesități, de la care nu este nici o abatere, nici excepție, guvernează oamenii și societățile.// Oricât de mici am fi pe acest glob atât de neînsemnat în univers, a cărui an întreg de câteva sute de zile nu e măcar un ceas pentru anul lui Neptun de șasezeci de mii de zile, totuși ce multe și mari mizerii se petrec în atât de scurt timp, cât de multe mijloace nu inventează oamenii spre a-și face viața grea și dureroasă!*

Ianuarie-februarie Poetul se află internat la Spitalul Brâncovenesc. Pe un manuscris își face un calcul, ajungând la concluzia că va trăi 78 de ani, scăzând din 1883 – 1849, poetul având atunci 33 de ani. Apoi continuă, spunând: *78 de ani viața mea întreagă atâta am să trăiesc.// Bătrânul meu tot astfel. Asta este mărimea constantă de timp a vieții unui individ din rasa noastră.// Vor fi urcări și scăderi pe această scară, va fi o oscilație născută din coadaptarea cu împrejurările, dar în sine acea constantă rămâne constantă. Câtă ironie a sorții, căci tocmai coadaptarea cu împrejurările i-a scurtat atât de mult și de regretabil viața... (Manuscrisul 2255, f. 347r.).*

În ședințele *Junimii*, Mite Kremnitz citește traducerea în germană a *Luceafărului*; traducerea va apărea în același an în culegerea *Rumänische Dichtungen*.

Ianuarie 20 Regina găsește «*Luceafărul*» o proastă imitație din Alecsandri, limba și versurile rele, scrie Livia Maiorescu, apoi aceasta notează în paranteză: *creer regal*.

Ianuarie 17 Maiorescu notează în cunoscutul și voluminosul său jurnal: *...începutul din nou al serilor literare. După ce-i menționează pe cei doisprezece prezenți, menționează: Ne-a citit Gaster și s-au citit de asemenea amintirile din războiul de la 1877 ale lui Chibici. În definitiv, a fost destul de suportabil. Dar nici o însuflețire! Câtă deosebire între atmosfera efervescentă, când lecturau Eminescu, Creangă ori Slavici...*

Ianuarie 24 Din *Însemnări zilnice* maioresciene: *Mite citește versiunea germană a «Luceafărului», astfel încât Eminescu este de fapt, măcar simbolic, în continuare prezent.*

Februarie 16 Moare la Veneția compozitorul Richard Wagner la vârsta de 70 de ani. Eminescu cere demisia din postul de redactor al „*Timpului*”, iritat de calitatea noilor colaboratori impuși de conducerea partidului conservator. Demisia nu-i va fi acceptată până la internarea sa din iunie.

Aglaia Drogli este lăudată în presa vremii pentru talentul ei actoresc, dar și pentru concertele interpretate la pian: *Cu multă grație și chic jucară pân-acuma rolurile lor: doamnele Drogli, Caplonsca, Lamicovschi, M. Grigoroviță, Ștef. Popescu (Apud Petru Vintilă).*

În corespondența dintre poet și fratele său, Nicu, aflat la Ipotești, este menționată intenția primului de a răscumpăra fosta moșie a familiei. Eminescu face eforturi mari să găsească banii necesari pentru aceasta. Se pare că a reușit să strângă o sumă frumușică, dar nu se știe ce s-a întâmplat cu ea. Este dovada faptului că Eminescu ținea la Ipotești, căci era singurul lucru care-i aducea aminte de copilăria fericită și de ființa iubită, neprihănită și frumoasă, cum numai odată îi este dat omului să întâlnească: *Am primit epistola ta, ne bucurăm cu toții – tata, Harieta și eu – despre cele comunicate. Trimți-ne din banii împrumutați – cât vei putea. După Paști contează pe persoana mea și caracterul meu – măcar că oamenii mă numeau: «Nec cel prost». Tatii îi e mai bine; mai mult*

smintit la minte, după tipicul său. De la Mathe n-am știți, nici cunosc adresa sa.

Vlahuță dă o informație oarecum hazlie despre un Eminescu al perioadei acesteia, în vederea planurilor poetului de a se construi un palat pentru artiști. Ca întotdeauna el se gândea la alții, la breaslă, la comunitate, numai la el nu: *Nu știu cum potrivise el lucrurile din condei, că după ce se acopereau toate cheltuielile prevăzute și neprevăzute, mai avea și-un escedent de vro cincsprezece mii de lei pe an. Și era o bucurie pe noi... Seara, însă, la birt, a trebuit să ne facem bine socotelile, pentru că toată averea noastră efectivă se încheia în trei lei, și vroiam s-avem și de-aici, mai ales de-aici un escedent... pentru țigări.*

Martie 30 La una dintre ședințele *Junimii* bucureștene participă și Iosif Vulcan, editorul revistei „Familia” din Oradea; Eminescu îi încredințează șapte poezii (*S-a dus amorul, Când amintirile..., Adio, Ce e amorul, Pe lângă plopii fără soț, Și dacă..., Din noaptea...*) spre a fi publicate în revista orădeană, în care poetul debutase în 1866.

Aprilie În *Almanahul Societății academice social-literare «România Jună»*, apărut la Viena, este publicat poemul *Luceafărul*; în varianta *Almanahului*, poemul eminescian conține 98 de strofe.

Mai Apar în „Familia” poeziile, *S-a dus amorul* și *Când amintirea*. Într-o scrisoare adresată lui Iosif Vulcan, poetul îi mulțumește acestuia pentru onorariul trimis, mărturisindu-i că este prima dată când i s-a plătit colaborarea la o revistă literară: *Mult stimate d-le și amice !!! Mulțumesc pentru onorariul trimis – cel întâi pentru lucrări literare pe care l-am primit vreodată-n viață. În România domnește demagogia și în politică și în literatură; precum omul onest rămâne aci necunoscut în viața publică, astfel talentul adevărat e înecat de buruiiana rea a mediocrităților, a acelei școale care crede a putea înlocui talentul prin imperțință și prin admirație reciprocă.// Iartă-mi, stimate amice, acest ton polemic, dar te asigur că a fost pentru mine o rară mângâiere de-a mă vedea remunerat dintr-un colț atât de depărtat*

al românimii, din Oradea Mare, – când în țara mea proprie nu voi ajunge nicicând să însemnez ceva, excepție făcând de cercul restrâns al câtorva amici. Și-apoi să nu fiu pesimist?

Gh. Eminovici îl înștiințează pe poet de agravarea bolii lui Nicu și îi cere să-i caute fratelui bolnav un loc într-un azil. Eminescu era el însuși istovit prematur de propriile probleme de sănătate, de permanenta strâmtoare materială și de munca epuizantă la „Timpul”, astfel că veștile sosite de la Ipotești nu puteau decât să-i accentueze dezechilibrul nervos. *Poate să găsesc bani la rudele lui pentru Ipotești, să-i pun să-și facă tovarăși la arendă pe Cristache, notează Eminescu într-un manuscris.*

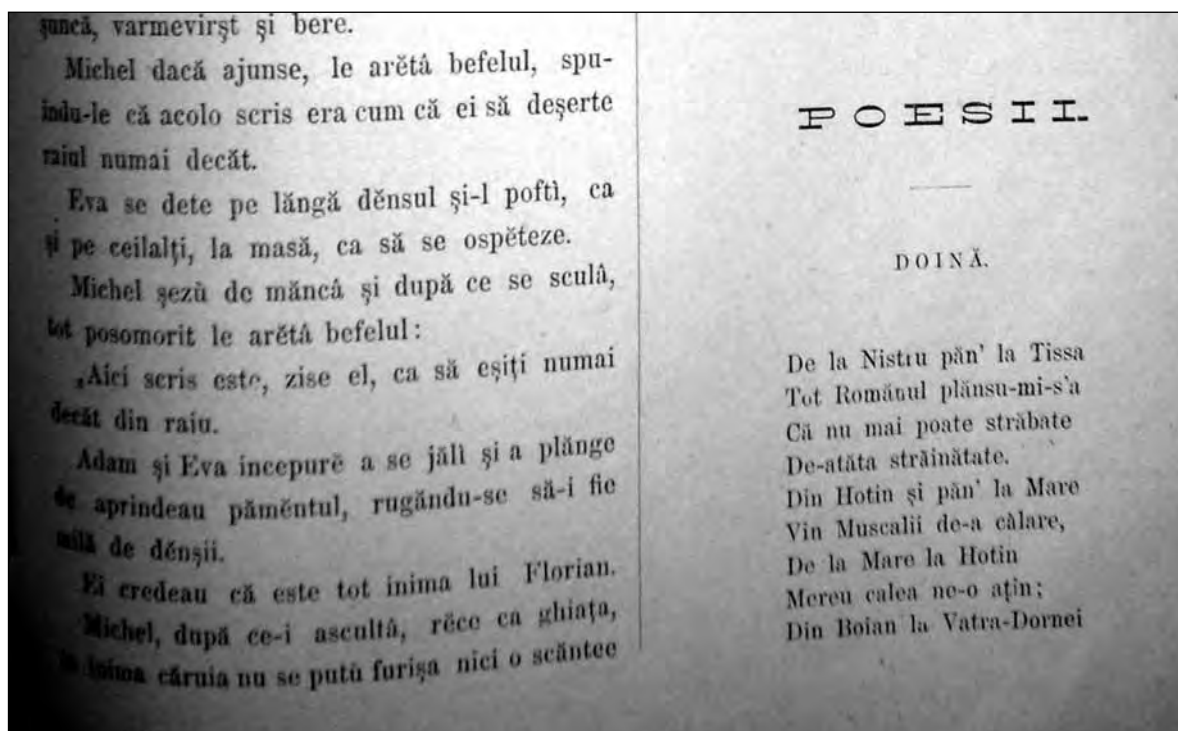
Iunie 6 Moare la Viena compozitorul Ciprian Porumbescu, apărătorul căruia este Eminescu, la momentul înțemnițării acestuia. Este vorba de momentul *Arboaroasa*, pe care gazetarul nu-l lasă uitat în publicistica sa.

Iunie Poetul vine la Iași pentru a participa la dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare. *Junimea* ieșeană organizează o ședință ad-hoc, în care poetul citește *Doina*, primită entuziast, cu îmbrățișări și urale, cum nu se obișnuia la cenaclul ieșean: *În contra obiceiului Junimii, căreia nu-i plăcea să-și manifeste entuziasmul pentru întâia oară de 20 de ani de când exista societatea, un tunet de aplauze izbucni la sfârșitul cetirii și mai mulți dintre numeroșii membri prezenți îmbrățișară pe poet (Iacob Negruzzi).*

Iunie 10-28 Starea sănătății poetului se înrăutățește vizibil; în urma unei crize violente, este internat în sanatoriul *Caritatea* al doctorului Al. Șuțu. Maiorescu notează în 11 iunie în jurnal: *Eminescu, început de alienație mentală, după părerea mea.*

Iunie 17 Apare tipărită în „Familia” poezia *De-acuma...*

Iunie 21 Se naște, la Praga, scriitorul Franz Kafka, prozatorul literaturii absurdu-lui.

Greu moment de cumpănă pentru Eminescu și asta cu atât mai mult cu cât poetul își dă seama ce se petrece cu el, căci le spune prietenilor: *Eu mă apropii cu pași repezi spre nebunie, să aveți grijă de mine.*

Iunie 28 A venit apoi la mine Caragiali, la masă; a izbucnit în lacrimi când a auzit ce e cu Eminescu, notează Maiorescu în jurnalul său.

Iulie 1 Apare în „Convorbiri literare” poezia *Doina*, ce va fi reprodusă în perioada iulie-august în mai multe publicații ale vremii.

La **17 iunie** în revista „Familia” apare tipărită *Adio*, una dintre poeziile oferite de Eminescu lui Iosif Vulcan. Redacțiile ziarelor bucureștene își exprimă regretul pentru îmbolnăvirea colegului lor de breaslă.

Iulie 24 Constantin Simțion îi scrie lui Maiorescu alarmat, necăjit și îngrijorat: *aseară l-am văzut și după afirmările doctorului și după toate câte am putut observa noi, boala înaintează agravându-se. Se află – aproape neîntrerupt – foarte agitat. Pronunță puține idei și foarte multe vorbe, care nu aparțin nici unei*

limbi și pe care le forțează a se rima în penta și în hexametrul. Din mai mulți câți l-am văzut, pe nici unul nu pare a ne fi cunoscut. Ne-au succes însă, prin mângâieri a-l liniști puțin și întrebându-l dacă e supărat pe amicii săi ne-au răspuns că: «nu». Arătându-i că se va însănătoși ne-au zis c-un accent de durere: «Vedeți, nu mai știu nici o limbă», și de-aici înainte au început iarăși în pentametrul privindu-ne cu asprime și nesuferind a-l privi mult în ochi.

Iulie 29 Apare în „Familia” poezia *Ce e amorul* ?

August 1 Revista „Convorbiri literare” reproduce poemul *Luceafărul*, varianta de 98 de strofe apărută în *Almanahul «României June»*.

August 7 În semn de protest la epigrama lui Macedonski împotriva lui Eminescu, societatea «*Literatorul*» se destramă rapid, iar pachetele cu revista «*Literatorul*» sunt trimise îndărăt nedesfăcute, de către chioșcari, librari și abonați (Petru Vintilă). Nefericita epigramă sună așa:

Un X pretins poet, – de-acum
S-a dus pe cel mai jalnic drum...

L-aș plânge dacă-n balamuc
Destinul său n-ar fi mai bun
Căci până ieri a fost năuc
Și nu e azi decât nebun!

August Bătrânul Eminovici, însoțit de Matei, sosește la București pentru a se interesa de boala poetului; neputându-și asuma tratarea fiului bolnav, Eminovici lasă în seama lui Maiorescu îngrijirea acestuia.

August 26 Macedonski încearcă să se disculpe, dar recidivează cu o altă epigramă împotriva lui Grigore Ventura sau Vlahuță, așa încât nu este credibilă scuza că epigrama nu fusese dedicată lui Eminescu și nu stă în picioare nici explicația tardivă că el nu știa că se tipărise deja în „Literatorul”. Rămâne întrebarea: de ce o mai dăduse la tipar?

Septembrie Maiorescu solicită junimiștilor contribuții pentru strângerea sumei necesare internării poetului într-o casă de sănătate la Viena.

Septembrie 2 O minunată scrisoare de compasiune și sinceră îndurerare trimite Emilia Humpel fratelui ei, Titu Maiorescu: *Îmbolnăvirea lui Eminescu a fost și rămâne pentru mine ceva adânc tulburător. Atunci (în iunie) am scris de îndată Clarei — tu erai deja plecat —, exprimându-mi părerea de rău că ar trebui imediat internat într-unul din spitalele cele mai bune din străinătate. M-am oferit să trimit imediat 200 de franci, iar dacă ar fi nevoie și mai mult. Pot să-mi exprim acum aceeași părere? Poate să fie el găzduit oricât de bine la Sutzo, pentru sănătatea lui nu însemnează nimic. Clara mi-a scris deseori despre el, despre unul sau altul dintre noile fenomene și despre faptul că este pierdut. Dar ce știm noi, ce știu de fapt toți medicii bucureșteni la un loc despre asta? Omul merită totuși ca să nu rămână neîncercat din ceea ce l-ar putea salva.*

Septembrie 28 Mulți ieșeni se întrec să adune fonduri și să trimită întru ajutorarea lui Eminescu, dovada omeniei lor și a ajutorului necondiționat pe care-l dau. Missir îi scria lui Maiorescu: *Cu poșta de ieri v-am trimis 350 de fr. pentru Eminescu. Din această*

sumă sunt contribuțiile lunei septemvorie numai 200 fr., iar restul se compune din 100 fr. dăruiri de d-na Humpel pentru cheltuielile anticipate de la unii d-ni pentru lunele viitoare. Eu vă trimit tot ce încasez pentru ca să se acopere mai curând suma necesară pentru primele cheltuieli, așa încât toate teoriile absurde propagate astăzi aproape deșănțat de către unii, alții, în legătură cu un complot (eventual masonic!) împotriva lui Eminescu și condus (dirijat diabolic) de Maiorescu, nu sunt decât simple aflări în treabă. E moda zilei.

Septembrie-noiembrie Apar în „Familia” poemele: *Pe lângă plopii fără soț...*, *Și dacă...*

Octombrie 14 V. Alecsandri citește *Fântâna Blanduziei* în conferința de la Ateneul Român, conferință organizată în scopul strângerii de fonduri pentru ajutoarea poetului Eminescu.

Octombrie 20 Însoțit de Chibici Revneanu, Eminescu pleacă spre Viena, unde va fi internat la institutul doctorului Leidesdorf din Döbling (lângă Viena).

Decembrie 16 Revista „Familia” și-a ținut cititorii la curent în legătură cu boala poetului, o altă dovadă de apreciere a lui Vulcan asupra unei mari personalități, cum era cea a lui Eminescu, dând dovadă de promptitudine a știrii: *Poetul Eminescu, care se află în institutul dr-lui Lindenheim de lângă Viena, precum aflăm cu durere, a suferit zilele trecute un atac de apoplexie, care n-a lăsat din fericire nici o urmă, dar este un semn reu pentru sănătatea nenorocitului poet* (Apud Petru Vintilă).

Decembrie 22 Data apariției, la Editura Socec, a volumului *Poesii* de Mihai Eminescu, ediție îngrijită și prefăcută de Titu Maiorescu. Între cele 64 de poezii sunt incluse și 26 de inedite. Din cele 11 ediții ale volumului, mai apar două în timpul vieții poetului (în 1885 și 1888), iar restul după moartea acestuia (edițiile 1889, 1890, 1892, 1895, 1901, 1903, 1909, 1913). Spre deosebire de varianta poemului din *Almanahul «României June»*, *Luceafărul* apare în ediția Maiorescu într-o variantă redusă – 94 de strofe.

1884

Odată cu începutul anului acesta, România trece și ea la sistemul metric de măsurare.

Ianuarie 1 Maiorescu îl vizitează pe Eminescu la sanatoriul de la Döbling. Îi arată mândru de ce-a înfăptuit, întinzându-i pe masă volumul de *Poesii*. Se spune că poetul l-a dat la o parte ca și cum nu l-ar fi văzut. Ori nu-l interesa. Probabil voia să-l facă el singur, așa cum plănuise. A făcut gestul fără nici un comentariu, dându-i să înțeleagă criticului că numai el știa să-și organizeze în volum poeziile. De altfel, câteva zile mai târziu Eminescu îi scria lui Chibici că Maiorescu trecuse pe la el, *dar a stat mai puțin de un minut*. Maiorescu fusese în permanență ținut la curent cu evoluția bolii lui Eminescu.

În revista junimiștilor apar tipărite poeziile *S-a stins viața falnicei Veneții* (sonet) și celebra *Glossă*.

Ianuarie 8 La Ipotești, pe neașteptate, moare Gheorghe Eminovici tatăl. Harieta îi scrie lui Maiorescu, relatându-i ce s-a întâmplat: *...au fost de față și fratele meu, locotenentul Matei din Rm.-Sărat; după înmormântare, în loc să facă fratele Matei o catagrafie, el a început a vinde în dreapta și-n stânga toate obiectele mobile și imobile, sub cuvânt că el va lua pe fratele Neculai la sine la 15 marti [...] luând cu sine bani și toate hârtiile de valoare, mai ales o obligație de 6.000 de fr. și biblioteca Nicului de mare valoare... Este înmormântat alături de Raluca Eminovici, lângă bisericuța familiei Eminovici din Ipotești. Cât privește biblioteca Nicului, cine să fi cumpărat cărți la Ipotești, într-un cătun de o sută de familii?*

Ianuarie 17 Apare *Almanahul literar și ilustrat* pe anul 1887

Ianuarie 24 Eminescu îi scrie lui Chibici că nu mai știe ce i s-a întâmplat: *Nu sunt deloc în stare să-mi dau seama de boala cumplită prin care am trecut, nici de modul în care am fost internat aici în ospiciul de alienați. Știu*

numai atât că boala intelectuală mi-a trecut, deși fizic stau îndestul de prost. Sunt slab, rău hrănit și plin de asupra unui viitor care de-acum înainte e fără îndoială și mai nesigur pentru mine decât oricând.

Februarie 1 Apare tipărită poezia *Diana* în revista „Convorbiri literare”.

Ianuarie 7 Ioan Drogli conferențiază *Despre faptele lui Mihai Viteazul și moartea lui*, dând dovadă de acribie științifică. Conferința are ecou în presa vremii, așa cum ecou au avut și concertele de pian susținute de Aglaia, soția acestuia, dar și de talentul actoresc al acesteia.

Februarie 10 Revista „Familia” publică o recenzie a volumului de *Poesii*, ediția Maiorescu: *Cred de prisos să spun că asemeni bucăți de o frumusețe neîndoioasă umplu cu îmbelșugare volumul iubitului poet Eminescu, despre care pot să vă împărtășesc fericita știre că e aproape pe deplin mântuit de cruda nenorocire care-l lovise. O lungă scrisoare a sa – pe patru fețe – adresată unui prieten care, spre bucuria tuturor, ne-a făcut bucuria d-a ni-o citi sâmbătă, la dl. Maiorescu, e cea mai frumoasă dovadă că în curând vom avea fericirea să revedem în mijlocul nostru pe măestrul scriiturii atâtor «simțiri adânci și înalte gânduri», admirabile creațiuni pe cari de m-aș încumeta să le citez, așa face dintr-o scurtă cronică o lungă tablă de materii. Dar renunț la aceasta recomandându-vă în întreg volumul care și ca conținut și ca execuțiune face onoare literaturii noastre și se impune tuturor celor ce știu înțelege frumosul (Apud Petru Vintilă).*

Februarie 16 Poetul îi scrie lui Maiorescu vrând să fie totul interpretat în mod normal, fără suspiciuni din partea adresantului: *Sunt mai bine de trei săptămâni de când au încetat toate simptomele boalei de care am suferit, încât, dacă ar fi stat în puțința mea, aș fi părăsit institutul, fie pentru a schimba mediul în care mă aflu, fie pentru a mă întoarce în țară. La rândul său, Maiorescu îi răspunde, crezând că-l măgulește, spunându-i că Poeziile dumitale sunt astăzi cetite de toate cucoanele, de la Palat până la mahala la Tirchilești, și la întoar-*

cerea în țară te vei trezi cel mai popular scriitor al României. Deși nu se restabilește complet, starea sănătății poetului cunoaște o sensibilă îmbunătățire. În scrisorile trimise în țară prietenilor, Eminescu cere în repetate rânduri să se reîntoarcă acasă; chiar și așa, el este îngrijorat de cheltuielile făcute din pricina bolii.

Februarie 24 Apare tipărită în „Familia” poezia *Din noaptea*, iar în **26** a aceleiași luni, îi apare în „Convorbiri literare” poezia *Te duci și ani de suferință*.

Februarie 26 În sfârșit momentul mult așteptat de Eminescu, deși nesigur pe el: pleacă spre Italia, după o lungă discuție avută cu prietenul său, Chibici-Revneanu. Popazu, nepotul lui Maiorescu, îl informează pe critic în legătură cu aceasta: *...a avut o mică greutate [Chibici n.n.] până l-a putut îndupleca pentru călătoria prin Italia. [...] Se opunea pentru că se temea că în Italia va fi iarăși internat în vreun institut sau va fi lăsat să se piardă acolo pe undeva. În fine s-a deprins cu ideea de a face călătoria și astfel miercuri a plecat. Sper ca impresiile ce le va primi vor contribui mult la îmbunătățirea stării lui.*

Februarie 1 „Convorbiri literare” publică un amplu grupaj de poezii eminesciene apărute ca inedite în volumul de *Poesii*: *Lasă-ți lumea ta uitată, Somnoroase păsărele, Și dacă ramuri bat în geam, Din valurile vremii, Când amintirile, S-a dus amorul, Pe lângă plopul fără soț, Adio, De-oi adormi, Te duci, Se bate miezul nopții, Peste vârfuri, De-or trece ani, Cu mâne zilele-ți adaogi, Ce e amorul, Criticilor mei, La mijloc de codru des, Ce te legeni, codrule și Diana.*

Martie 7 Necazurile se adună ca la comandă în jurul poetului: moare Neculai Eminovici, fratele care îl inițiasse în filosofia indică, în vremea copilăriei ipoteștene. Pentru că moare prin împușcare de sine însuși, cum scrie în actul de deces, mărturisind că s-a saturat de viață și că vrea să atingă stadiul liniștii eterne, este înmormântat de părinți forțând mâna preotului, alături de Iorgu, celălalt frate care și-a luat viața.

În **martie** Eminescu pleacă însoțit de Chibici spre țară. La Florența se rătăcește umblând după o englezoaică blondă.

Pe **17 martie** pleacă amândoi spre țară prin Viena studenției sale.

Martie 27 Data revenirii în țară a poetului. După o scurtă ședere la București, Eminescu se îndreaptă spre Iași, însoțit tot de Chibici-Revneanu. Prin grija lui Maiorescu, poetului i se trimit periodic banii proveniți din contribuțiile junimiștilor și din vânzarea volumului de *Poesii*. *M-am mai întâlnit cu Eminescu după însănătoșirea sa din întâia boală, când tocmai se întorsese din Italia. [...] Eminescu era foarte în vervă foarte vesel și comunicativ. El mi-a recitat bucăți întregi din Virgiliu, așa că am rămas cu toții uimiți cum de nu i s-a alterat memoria în urma bolii* (Aug. S. Sânceleanu).

Martie 29 Îi apare poezia *Iar când voi fi...* în revista „Familia”, poezie reprodusă după ediția Maiorescu, din decembrie 1883.

Aprilie 6 Maiorescu trimite o telegramă Emiliei Humpel cu următorul conținut: *Eminescu, restabilit, sosește la Iași mâine, sâmbătă, la amiază, cu trenul din București. Înștiințează amicii. Îngrijiți odaia. Chibici aduce scrisoare cu amănunte. În scrisoarea despre care vorbește în telegramă, Maiorescu informează amănunțit cum e starea lui Eminescu, dându-i până și îndrumări ce are voie și ce nu să consume și să facă: În ceea ce privește gândirea logică, și-a revenit complet. Extraordinara lui memorie de totdeauna, aceeași desăvârșită și evidentă. Mai observ însă oarecare trăsături patologice:// 1) Lipsă de voință; nu face nimic neîndemnat, nechemat, neadus la masă, la bărbierit etc.// Așadar de toate acestea trebuie să se îngrijească cineva zilnic sau aproape zilnic, dimineata i se va da regulat cafea cu lapte, apoi i se va servi masa. Regim: vinul nu-i exclus, însă puțin, cafeaua neagră și ceaiul oprite. Fumatul permis. Plimbări [...] Nu-l interesează deloc chestiunile spirituale, nici familiare ș.a.m.d. E tăcut și liniștit, nu vorbește neîntrebat, când îl întrebi ceva, răspunde cu toată luciditatea. [...] Trebuie să adaug aci că chestiunea bănească n-*

are, firește, nici o importanță. Hotărâți întâi acolo suma lunară pentru întreținerea lui, comunicați-mi cât puteți aduna în Iași și în tot cazul rog să se rezerve partea mai mare pentru București. Eu voi trimite regulat partea fixată de voi. Se întâmplă ceva neprevăzut și este nevoie de bani, telegrafiați-mi și imediat mă voi conforma. [...] Când l-oi ști pe Eminescu plecat, ajuns cu bine și așezat în Iași, atunci abia îmi voi permite să mă gândesc la ale mele. Tare ar vrea el să aibă un pat cald, într-o cameră a lui, se înțelege alături de cea a unui prieten, care să-i îngrijească zilnic cel puțin mâncare (Apud Petru Vintilă). Scrisoarea este dovada (dacă mai era nevoie și de ea!) indubitabilă a discreției, compasiunii și ajutorului curat de care a dat dovadă Maiorescu întotdeauna când Eminescu a fost în suferință.

Aprilie 21 Hariclea Darclée susține un recital la Iași acompaniată fiind de Zoe Miclescu.

Mai 18 Revista „Familia” reproduce *Luceafărul* după ediția Maiorescu. Tot acum moare Mihail Sturza, în vârstă de 90 de ani, fost domnitor al Moldovei în perioada 1834-1849, domnitorul de care este legată povestea întâlnirii cu tatăl poetului, căminarul, după care Eminescu a făcut mare haz, căci fusese rizibilă în comparație cu așteptările copilului Mihai.

Iunie Revista „Contemporanul” publică poeziile *Împărat și proletar*, *Venere și Madonă*, *Scrisorile* (toate, mai puțin a V-a), *Ce te legeni*, *Revedere*, *Criticilor mei*, dovada prețuirii poetului trecut prin marele necaz.

Iulie 10 Moare la Berlin unul dintre cei mai frecvențați și mai apropiați profesori al poetului, Richard Karl Lepsius, marele egiptolog.

Mite Kremnitz traduce în limba germană câteva poezii ale lui Eminescu: *Melancolie*, *O, mamă...*, *O, rămâi...*, *Sonet*, care vor apărea în *Bukarester Salon* la Viena.

August 26 Moare, la numai 56 de ani, generalul Carol Davilla, cel care a pus bazele școlii de medicină la noi. La școala de felceri militari, înființată de acesta, la

București, a murit și Ilie, fratele poetului, molipsindu-se de tifos de la niște soldați pe care-i îngrijea.

Septembrie 24 Poetul este numit sub-bibliotecar la Biblioteca Universității din Iași. Din luna octombrie, predă și ore de geografie și statistică la Școala Comercială din Iași. De la îmbolnăvirea poetului, lada cu manuscrise și biblioteca acestuia rămăseseră la prietenii din București; în iarna anului 1884 vor fi strămutate, spre a fi păstrate în siguranță, în casa lui Titu Maiorescu.

Octombrie 14 Se publică în „România liberă” poezia lui Al. Vlahuță închinată lui Eminescu.

Octombrie 18 Caragiale citește la „Junimea” în cenaclu *Conu Leonida față cu reacțiunea*.

Noiembrie 13 Are loc la Teatrul Național din București premiera piesei lui I. L.

Caragiale *O scrisoare pierdută*, devenită în timp capodopera dramaturgiei noastre.

Decembrie 6 Coborând din trăsură, la Iași, Eminescu are o fractură la picior. Îi scrie prietenului său, Chibici: *Sănătatea mea scârțâie întruna ca o moară de mult stricată, ba poate ireparabilă. Săptămâna aceasta am avut friguri și dureri de cap; cât despre picioare – ele sunt într-o stare așa de plâns, precum erau în București. O tristă soarte mă așteaptă și o tristă viață.*

Decembrie 29 Gh. Dima compune și apare tipărită compoziția sa corală pe versurile lui Eminescu, *La mijloc de codru*. Tot acum poetul apare cu fragmente din poezia *Epigonii* și proza *Sărmanul Dionis* în volumul lui Ioan Lăzărescu *Istoria literaturii române, în susul tinereimei studioase*.

Din acest an, Slavici pleacă la Sibiu, unde va fi director și editor al „Tribunei” – primul cotidian românesc din Ardeal.

Nicolae CORBEANU

Un prieten a plecat

Abstract

Unul dintre cei mai buni cunoscători ai cinematografului românesc, autor al unor lucrări fundamentale în materie, Călin Căliman, s-a stins recent din viață. El a fost și un prieten apropiat al autorului acestui articol, care își exprimă în rândurile de mai jos marele regret de a-l fi pierdut.

Cuvinte-cheie: a șaptea artă, cronică de film, cultură, generație, Călin Căliman.

One of the best connoisseurs of the Romanian cinema, author of some fundamental works in the field, Călin Căliman, has recently died out. He was also a close friend of the author of this article, expressing in his turn the great regret of losing him.

Keywords: _____.

Voiam să-l felicit de aniversarea a 83 de ani de viață și să-i doresc ceea ce-mi doresc mie însumi: un amurg liniștit și fără suferințe. N-a fost să fie. Vestea (ajunsă la mine cu mare întârziere) că unul dintre cei mai buni prieteni pe care i-am avut în întreaga mea viață, Călin Căliman, ne-a părăsit pentru totdeauna, m-a copleșit.

Ne-am cunoscut acum mai bine de o jumătate de secol, în anul de dizgrație 1952. Eram amândoi studenți în primul an la filologie, veniți din provincie, el de la Brașov, eu de la Arad, și asemănările de vederi și de origine socială „nesănătoasă” au făcut ca între noi să se înfiripeze o prietenie care a ținut, iată, până zilele trecute.

Dacă e adevărat că prietenul la nevoie se cunoaște, atunci Călin mi-a dat de nenumărate ori dovada că-mi este un adevărat prieten. El a venit la miezul nopții, la sfârșitul zilei în care fusesem exclus din UTM și mă așteptam să fiu arestat din clipă în clipă pentru că-mi exprimaseam admirația

față de răscoala anticomunistă din Ungaria și părerea că românii ar fi trebuit să facă ca ungurii, să-mi spună că dracul nu e atât de negru cum pare și că lucrurile se vor rezolva ele cumva. Dracul era el negru, dar vorbele lui Călin erau ca un balsam pe o rană deschisă.

Pe urmă, după terminarea facultății, viața ne-a despărțit. Pe mine m-a trimis partidul să fac apostolat pedagogic la o școală elementară, undeva pe la marginea țării, el și-a luat o a doua diplomă, de specialist în domeniile teatrului și cinematografiei. Mai mult de o jumătate de secol a scris la „Contemporanul” și în alte publicații nenumărate recenzii și cronici teatrale și cinematografice, devenind una dintre cele mai avizate și prestigioase autorități. Au urmat lucrări de specialitate și monografice, culminând cu *Istoria filmului românesc*, lucrare fundamentală, de care nu va putea face abstracție pe viitor niciun cercetător sau critic de specialitate. S-a mai adăugat cari-

era didactică de profesor universitar, pe care a exercitat-o cu dăruire până la sfârșit, instruind multe generații de studenți.

Dar revenind la relațiile noastre prietenești, era să zic frățești, el a fost unul dintre puținii care nu și-au pierdut încrederea în mine și m-a îndemnat, în momentul când plecasem steagul, să nu-mi pierd curajul și să continui lupta cu nenumăratele adversități ale vieții, așa cum era ea atunci. Între altele, el mi-a mijlocit publicarea unor recenzii, cronici, reportaje și alte texte în „Contemporanul” și în alte publicații la care colabora el însuși, el mi-a găsit un editor pentru ultima mea carte într-un moment când devenisem, cum s-a exprimat un critic, „o voce izolată”, nemaiaivând practic nici o legătură cu lumea literelor românești. Ca să

nu mai vorbesc de faptul că am fost întotdeauna un oaspete binevenit, indiferent dacă era la București sau la Brașov. N-aș zice că n-am avut uneori și mici dispute, cele mai multe din cauză că, fie că invita, fie că era invitat la un local, insista să plătească el întotdeauna întreaga consumație. Și în ultima convorbire telefonică pe care am avut-o mă invita cu insistență să vin la București, să văd noua lor locuință, a lui și a Danei Duma, în care au loc și pentru mine.

N-a fost să fie. Acum, prietenul meu de o viață, Călin Căliman, a plecat pentru totdeauna, lăsându-mi în suflet un gol pe care nu-l va mai umple nimeni, niciodată.

Köln, 18 mai 2018

Călin Căliman – un mentor

Abstract

Călin Căliman, unul dintre cei mai importanți critici de film români, a fost redactor câteva decenii la „Contemporanul”, a colaborat la revista „Cinema” și a realizat, alături de soția sa, Dana Duma, rubrica de cultură cinematografică a „Caietelor critice”. A predat, ca profesor la diferite universități, Istoria filmului, publicând o excelentă Istorie a filmului românesc 1897-2017. La începutul anilor 2000, Domnul Căliman funcționa ca „secretar de redacție” (dar făcea, de fapt, munca unui redactor-șef) la „Caiete critice”, unde am debutat – domnia sa rămânând de atunci, pentru mine și pentru alți tineri, un model de înțelepciune, răbdare, înțelegere, generozitate și onoare.

Cuvinte-cheie: Călin Căliman, critic de film, profesor, editor, „Caiete Critice”, „Contemporanul”, „Harababura”, Istoria filmului românesc.

Călin Căliman (1935-2018) was one of the most important critics of Romanian film, journalist („Contemporanul”, „Teatrul”, „Cinema”, „Ecart”, „Contemporanul - Ideea Europeană”, „Noul Cinema”, „Harababura” etc), teacher - IATC, UNATC, Hyperion, writer - The History of the Romanian Film. For a long period, Căliman worked as a editor-en-chief at „Caiete Critice”, where he wrote critical reviews. 2001 was my debut as an editor for „Caiete Critice” and also the year of my first professional collaboration with Călin Căliman, that was, at that time, a mentor, a role model and a wise man who helped every young dreamer at the beginning of their literary activity.

Keywords: Călin Căliman, Romanian film critic, teacher, editor, „Caiete Critice”, „Contemporanul”, „Harababura”, History of Romanian Film.

Despre Domnul Căliman mi-e foarte greu să scriu la timpul trecut. Scrii despre oameni cu care nu mai ai nimic de împărțit, de comunicat la timpul trecut... pentru că, oarecum, tot ce a fost între voi, demult, s-a încheiat și chiar dacă ei mai trec la un moment dat pe lângă tine, aparent vii, cumva, de fapt, au murit, gata, *au fost*. Dar cu un om cu care mai aveai atâtea să îți spui și amânai, din varii motive, *acea discuție la acea bere*, chiar dacă el s-a sfârșit fizic, un capitol a rămas nescris, neîncheiat, tocmai fiindcă nu ai avut un ultim timp să îți iei la revedere, să ajungi la un *tete a tete*, neștiind că e finalul, că să trageți niște concluzii -

ultimele pentru unul dintre voi... De parcă poți trage niște concluzii în fața vieții. Sau a morții. Călin, *file din poveste*, trăiește oricum mai pregnant în amintirile mele de acum, chiar dispărut dintre noi, decât mulți oameni care teoretic mai respiră pe lângă mine dar nu-mi vor intra niciodată în amintiri.

De Călin îmi va fi mereu dor tocmai pentru asta: amânând ceea ce omenește era posibil atunci, peste o lună sau jumătate de an, n-am mai ținut cont și de vârsta biologică a unui om care mie îmi părea *forever young*. Cumva și pe mine mă văd încă tânăr, *copil*, deși am împlinit ceva cu 4 în față. La

fel, Călin, om mare dar nu bătrân, *șaptezecist* spre *optzecist* după buletin dar de vârsta mea ca atitudine, ca trăire, îmi întruhipa tocmai acel spirit tânăr, și ferice, nemuritor în felul lui, genul de om de care nu ești niciodată pregătit să te despărți definitiv, tocmai pentru că tu îl vezi pe el etern - neconștientizând că, practic, și tu ai îmbătrânit odată cu el... Anii pe care Călin nu îi băga în seamă și îi trata boem, în joacă, cu talentul lui aparte de *homo ludens*, sunt de fapt și anii duși ai unei tinereți care, cel puțin atunci, părea nesfârșită. *California dreaming* (nesfârșit) că să parafrazez titlul unei pelicule pe care Căliman, criticul de film, a perceput-o, ca și mine, drept o reușită producție românească a ultimilor 25 de ani.

De fapt, un critic - și de film - trăiește și moare prin cronicile sale, care parcurg cele mai importante momente ale domeniului în care s-a contopit. Criticul literar dispare și învie odată cu cele 10-15 cărți esențiale care s-au scris în ultimii 20 de ani la noi. Criticul de film la rândul-i există și respiră în cele câteva reprize de film românesc remarcabil de după 1989 - să spunem *Cel mai iubit dintre pământeni*, *Balanța*, *Hotel de lux*, *Filantropica*, *Marfa și banii*, *A fost sau n-a fost?*, 432, *Moartea domnului Lăzărescu*, *Nuntă mută* sau *Aferim* și ar mai fi vreo câteva. Din discuțiile cu dl Căliman știu cât îl aprecia pe Nae Caranfil, regizorul atipic și mai puțin *dark* comparativ cu vârfurile generației lui - Puiu, Mungiu, Porumboiu, etc, fiul unui amic apropiat lui Căliman, Tudor Caranfil și ale sale *Vârstele peliculei*. Poate și fiindcă *DL C* era un optimist, ca și Caranfil, preferând varianta nichitiană de râsu' plânsu' într-un film românesc contemporan decât pe cea fără ieșire dintr-un loc întunecat, spirit *noir* al unei generații de tineri furioși și vânători de premii la Cannes (*generația Pintilie*, să îi spunem, pentru că toți acești tineri se revendică școlii altui dispărut din 2018, Lucian Pintilie).

Pe Călin Căliman l-am cunoscut prin anul 2000-2001, când câțiva tineri studenți și apoi doctoranzi de la Litere au ajuns, timizi dar entuziaști, în lumea *Caietelor Critice* de care *DL C* se ocupa pe atunci, ca un fel de

secretar de redacție. Tot de la dânsul, am descoperit și celălalt termen al boemiei, *subredacția*. Ea era continuarea mai puțin serioasă - oricum, a șuetelor la niște beri - a ședințelor de sumar din Casa Academiei, patronate de Eugen Simion, fostul coleg de clasă al lui Călin dar și al lui Nichita Stănescu. La subredacție, ghidați de eclantul Pantazi sau Pașadia postmodern, noi, *crăișorii de curtea nouă*, descopeream o lume a poveștilor legate de literatură, de film, de teatru, printre aburii țigărilor și glumele domnului Căliman. Care, ca orice gentleman, la final nu prea ne lăsa să ne plătim cele 2-3 beri de căciulă pe noi, studenții cu buget limitat, cu burse înghețate sau și mai rău - rămânând ca la o dată viitoare să ne revanșăm.. Evident, și acea dată viitoare amfitrion și acaparator al notei de plată era același domn Căliman. Si cred că rareori am apucat astfel să îi facem și noi cinste, cum se spune, dar nu cred că dl Călin ar fi așteptat vreodată cu adevărat să devină și el invitatul nostru. Plăcerea lui cea mai mare, în afară de a discuta despre istoriile filmului românesc, era să fie o gazdă desăvârșită în mijlocul unor tineri care-i ascultau poveștile, unele interminabile. *A trăi pentru a-ti povesti viața*, Macondo fiind pe rând orice cârciumioară la șosea sau de cartier. Pentru că, deși noi eram mereu cam aceiași - și apoi ne-am împuținat- subredacția își schimba mereu locul. Doar Călin rămânea cu adevărat centrul ei. Când Domnul Căliman a devenit o prezență rară în lumea *Caietelor Critice* și noțiunea de subredacție s-a stins. A murit cumva chiar înaintea lui.

Spre final mi-l aduc aminte, solitar, cu aceeași bărbuță a lui încărunțită, ciocul în stilul lui Emil Constantinescu, traversând spre ultima subredacție unde nu-l mai însoțea niciun tânăr discipol. Furați de viață, de serviciu, neveste, copii și toate celelalte ajungeam doar să ne salutăm și să schimbăm câteva vorbe pe fugă între 2 stații de tramvai, cu promisiunea că la un moment dat vom reînoda o ședință de subredacție. N-a mai fost să fie. Călin a plecat, brusc... Iar acum cel care bea o bere și își mai ia o ciorbă vizavi de Casa Academiei, la ultimul restaurant pe care *DL C* îl frecventa,

sunt eu. Singur, ca el în ultimele dăți, Rege Lear fără țară, în exil. Așa se întâmplă în viață, când în loc să bei și să discuți cu un prieten ajungi, din egoismul timpului așa prețios acum un an, să bei de unul singur, în locul lui, gândindu-te la el. Și că la masa aia apucasei să vorbești acum câțiva ani despre Woody Allen sau Tarantino. Sau chiar și despre Sergiu Nicolaescu.

Celelalte amintiri cu *DI C* le am de la Facultatea Hyperion, unde am ajuns... colegi, eu la început de drum universitar, cu un curs de cultură și civilizație, la fel de tânăr precum studenții mei. Domnul Căliman, amuzant, simpatic, iubit evident de studenți, preda probabil *Istoria filmului românesc*. Și nici n-ar fi avut altcineva în facultatea respectivă cine să o predea mai cu talent. Șansa de a sta la taclale în biroul decanului Geo Saizescu, cu *DI Călin Căliman* și ceilalți veterani (care m-au coopatat și în echipa ce se ocupă de revista *Harababura*) a fost norocul unui tânăr de a putea asculta direct de la sursă cum s-au născut filmele românești ale copilăriei lui. De fapt, experiența mea de colaborare, în facultate sau la reviste, cu oameni de calibrul lui Saizescu sau Căliman asta a și reprezentat: conservarea copilăriei, salvarea copilului meu interior. Prin dispariția acestor oameni, s-a stins treptat și acea parte de puritate și am ajuns la stadiul de adult, rece, sec și alergând inutil printre schemele societății unde încercăm să supraviețuim, fiecare cum poate. Le mulțumesc domnilor pe lângă care am crescut din 2000 încoace că m-au învățat lucruri înțelepte - de acum, nu prea mai are cine... Promit să le transmit și eu mai departe, cum pot, cui pot, astfel încât cuvântul lui Călin, al *Domnului Geo* și al celorlalți să nu se piardă în vânt.

En fin, dar nu în cele din urmă: Domnul Căliman, pe lângă iubirea pentru film, atât de generoasă (rar critica răuvoitor sau demola definitiv vreo producție autohtonă, cât de slabă ar fi fost, pe criteriul salvator că e imposibil să nu găsești măcar un lucru bun chiar și într-un film prost), a mai avut o iubire: doamna lui, Dana Duma. Și erau nedespărțiți, și vorbind cu unul îți răspundea celălalt și invers - pentru că ei erau un

tot, erau minunați, erau acel cuplu norocos dincolo de timp, al jumătăților care se și întâlniseră, din fericire. Pentru mine, *revista Cinema* se scria într-o subredacție cu muzică în surdină și vremea stând în loc - pe atunci până și ea avea răbdare-, pentru mine *revista mea Cinema* va fi scrisă mereu (la fel și rubrica de film din *Caiete Critice*) de acești doi oameni pe care i-am iubit și îi voi iubi mereu, chiar dacă viața sau moartea ne mai și despart, uneori: Călin Căliman și a sa Dana Duma.

La revedere, prietene! Când mi se va mai face dor îți voi deschide cărțile sau colecțiile din *Contemporanul* și știu că așa vom vorbi, din nou, și știu că așa vom apuca să bem și berea aia mereu amânată, California drea-min', nesfârșit...

